

# CARTULARI de la Catalunya Comtal

PORTAVEU DE  
L'INSTITUT D'ESTUDIS HISTÒRICS MEDIEVALS DE CATALUNYA



BARCELONA, juny de 2023 - NÚMERO 48

## CASTELLÓ DE FARFANYA

RETAULE en pedra policromada,  
un dels més importants de Catalunya

**AQUESTA PUBLICACIÓ ES DISTRIBUEIX  
ALS CENTRES OFICIALS I CULTURALS  
DEL NOSTRE PAÍS I A L'ESTRANGER**

**RELACIÓ DELS CASALS CATALANS QUE REBEN  
EL CARTULARI DE L'INSTITUT**

**DINS L'ESTAT ESPANYOL:**

- Associació Espai Catalunya Topalekua- Sant Sebastià - Donostia.
- Cercle Català d'Araba. - Gazteiz-Vitoria.
- Cercle Català de Madrid - Madrid.
- Casa Catalana de Saragossa - Saragossa.
- Casa de Catalunya de Sevilla - Sevilla.
- Casal Català de Tenerife - Adeje (Tenerife).
- Fundació Carles Salvador - Benassal - Castelló

**A L'ESTRANGER:**

**ALEMANYA:**

- Centre Català de Munic.- München.
- Associació Catalana d'Hamburg "El Pont Blau".

**ARGENTINA:**

- Associació Catalana de Socors Mutus "Montepio de Montserrat"- Buenos Aires.
- Casal Català de Bahía Blanca - Bahía Blanca.
- Casal de Catalunya de Buenos Aires - Buenos Aires.
- Les Quatre Barres Castelar - Castelar - Buenos Aires.
- Centre Català de Mendoza - Mendoza.
- Centre Català de Rosario - Rosario.
- Centre Català de Venado Tuerto - Venado Tuerto, Santa Fe.
- Casal Català de Mar del Plata.
- Casal de Catalunya de Santa Fe.
- Casal Català de Córdoba - Córdoba.
- Casal dels Països Catalans de la Plata - La Plata.
- Casal de Catalunya de Paraná - Paraná , Entre Ríos.
- Centre Català de Capitán Sarmiento - Capitán Sarmiento.

**AUSTRIA:**

- Casal Català de Viena - Viena.

**BELGICA:**

- Casal Català de Brussel·les - Etteerbeek - Tevueren.
- Casa de la República. M.H.P. en Carles Puigdemont i Casamajor - Waterloo.

**COLÒMBIA:**

- Comunitat Catalana de Colòmbia - Santa Fe de Bogotà, DC.

**BRASIL:**

- Associação Cultural Catalonia - São Paulo-SP.

**CANADÀ:**

- Casal Català de Vancouver - Burnaby, BC
- Casal dels Països Catalans de Toronto - Toronto, ON

**COSTA RICA:**

- Casal Català de Costa Rica - San José.

**CUBA:**

- Societat de Beneficència de Naturals i Descendents de Catalunya - La Habana.

**EL SALVADOR:**

- Casal Català d'El Salvador - El Salvador.

**EQUADOR:**

- Casal Català de Quito - Quito
- Casal Català de Guayaquil
- Casal Català "Jorge Butinà" - Cuenca.

**FRANÇA:**

- Cercle Català de Marsella - Marseille.
- Casal Català de Tolosa de Llenguadoc - Toulouse.
- Casal de Catalunya de París - París.
- Centre Cultural Català de Perpinyà - Casal Jaume I - Perpinyà.
- Casal Català de Grenoble - Grenoble.
- Centre Català d'Occitània - Samazan.
- Casal Català de Nantes "Tirant lo Blanc" - Nantes.

**ITÀLIA:**

- Associació Catalans a Roma - Roma.

**JAPÓ:**

- Centre Català de Kansai - Osaka.
- Casal Català Tokyo - Tòquio

**LUXEMBURG:**

- Centre Català de Luxemburg - Luxemburg.

**MÈXIC:**

- Orfeó Català de Mèxic, A.C. México D.F.
- Casal Català de la Península del Yucatán - Mèrida, YU.

**PARAGUAI:**

- Centre Català d'Asunción - Asunción.

**SUÈCIA:**

- Les Quatre Barres d'Estocolm - Stockhom.

**SUÏSSA:**

- Centre Català de Lausana - Lausanne.
- Casal Català de Zurich - Zurich.
- Centre Català de Basilea - Birsfelden.

**URUGUAI:**

- Casal Català de Montevideo - Montevideo.

**VENEÇUELA:**

- Centre Català de Caracas - Caracas.

**XILE:**

- Centre Català de Santiago de Xile - Santiago de Xile.

# CARTULARI

ANY XXXVI - SEMESTRAL  
NÚMERO 48 (segona època)



INSTITUT D'ESTUDIS HISTÒRICS  
MEDIIEVALS DE CATALUNYA

Edita: Institut d'Estudis Històrics  
Medievals de Catalunya



Jaume Bertomeu  
Editor



Lluïsa Goberna  
Directora



Manel Esteban  
Coordinador de visites culturals

Aquest CARTULARI és el portaveu de l'Institut, de publicació semestral. És una entitat convenientment legalitzada i domiciliada al Cap i Casal de Catalunya, i que té per finalitat aplegar als afeccionats a la història medieval de Catalunya i altres activitats del nostre País.

## EDITORIAL

**F**a poc, buscant un article que vam editar ja fa uns anys, vaig estar repassant diversos Cartularis i des de la perspectiva que dona el temps vaig pensar que durant tots aquests anys que hem estat editant la revista hem visitat i escrit sobre molts fets, llocs i monuments que potser no han estat prou coneguts, tot i ser molt importants per a la nostra història.

La nostra tasca, per tant, seguint la línia del Cartulari, ha estat recuperar-los, parlar d'ells, per tal de donar-los a conèixer, tant per la seva importància arquitectònica com per la història que té al seu darrere, ja sigui una població, un castell, un monestir, una església, un fet històric, etc.

Nosaltres, com sabeu, som una petita associació que no tenim una gran divulgació, com poden tenir altres, però si totes les persones que llegeixen la nostra revista descobreixen algun fet rellevant de la història, algun lloc o monument interessant que no coneixien, ja ens donem per satisfets, perquè haurem aconseguit una de les nostres finalitats, que no és només parlar dels llocs coneguts per tothom, sinó donar a conèixer aquells que per diverses circumstàncies socials o històriques han quedat relegats a un segon pla i no per això han deixat de ser tant o més importants que els que tothom coneix i que són més visitats.

Durant tots aquests anys hem tingut diversos col·laboradors que han portat a terme aquesta labor amb molta entrega i rigor. Malauradament ja no estan entre nosaltres, però en l'actualitat tenim un bon equip que segueixen la mateixa línia per tal de seguir amb la nostra tasca. I hem de donar-los les gràcies, tant a les persones que en un passat van col·laborar com a les que ho fan en l'actualitat.

I no és que les condicions siguin les millors, ni abans ni ara, ja que portem moltíssims anys, massa, patint la falta de respecte i reconeixement cap a la nostra història i la nostra llengua.

Aquest tirar enrere en el temps ens ha servit per veure que l'esforç ha valgut la pena.

Lluïsa Goberna

### Redactors i Col·laboradors:

Joan Andrés  
Carles Aparicio  
Bartomeu Bioque  
Ramon Canyelles  
Armand Estesó  
Toni Font  
Maribel Gallèn  
Àngel Gordon  
Glòria Jara  
Jaume Martell  
Eliseu Massana  
Robert Porta  
Nati Regàs  
Lluís Roldán  
Manel Tosca

### Maquetació i Disseny Lluïsa Goberna

### Corrector: Joan Anton Font

### Webmaster: David Ballesteros

**Redacció i  
Administració:**  
Casanova, 43,  
Esc. Dret. Entl. 3r.  
08011 BARCELONA  
Tel. 667 760 309

**E-mail:**  
institut@cartulari.cat  
estament@cartulari.cat  
www.cartulari.cat

**Capçalera:**  
Copy-Art-Institut.

**Impressió:**  
Copluz

**Dipòsit Legal:**  
B-51863-01

Els articles signats són de la sola responsabilitat de l'autor i l'equip del Cartulari no necessàriament ha d'estar d'acord amb el contingut dels mateixos.

# SUMARI

## Portada.

Retaule de l'església de Sant Miquel de Castelló de Farfanya **Pàg. 1**

**Casals Catalans.** D'arreu del món **Pàg. 2**

**Editorial.** Redacció i administració **Pàg. 3**

**Ressenya d'activitats** **Pàg. 5**

## Dinar Nadalenc.

Presentació Cartulari 47 **Pàg. 94**

**Poema** **Pàg. 96**

**Foto contraportada:** Detall capitell de Sant Martí de Canigó. Amb representació de molts alats i escut.

## La Sardana **Pàg. 6**

No es coneix amb precisió l'origen d'aquesta dansa catalana, anomenada sardana, o cerdana en els documents més antics, considerada el ball nacional de Catalunya.



## Fent camí per la Catalunya Nord (2) **Pàg. 12**

Vam començar la nostra ruta visitant el MUME, Museu Memorial de l'Exili a la Jonquera. Aquest Centre d'Interpretació en homenatge a la memòria de les víctimes i el seu llegat fou obert el 2008.

## La Bellesa **Pàg. 36**

"Conjunt de gràcies o de qualitats, que manifestades sensiblement, desperten un delit espiritual, un sentiment d'admiració".



## Conjunt monumental de les Torres de Fals **Pàg. 44**

Aquest conjunt monumental el formen les dues torres, la rectoria i l'església, i està ubicat al municipi de Fonollosa que inclou el nuclis de Fals, Camps, Canet de Fals i Fonollosa.

## Fixació de França per Catalunya.

Els francesos a Catalunya el 1285 **Pàg. 54**

El dilluns de pasqua de Resurrecció, 30 de març de 1282, els sicilians es van rebel·lar contra la dominació francesa i el comte-rei, aleshores, Pere III d'Aragó, II de Barcelona...



## Torre Glòries. Un símbol contemporani **Pàg. 62**

La Torre Glòries, inaugurada el setembre de 2005, s'alça tocant a la Plaça de les Glòries, que Ildefons Cerdà va dissenyar com a centre de la ciutat i de la qual adopta el seu nom.

## Escultures de Ramon Cuello a la Sagrada Família **Pàg. 74**

Ramon Cuello i Riera (Barcelona, 1939) és escultor i pintor, va rebre formació a l'Escola Massana i a la Facultat de Belles Arts Sant Jordi de la Universitat de Barcelona.



## Balaguer i el seu entorn **Pàg. 76**

Arribats a Balaguer ja ens estava esperant el nostre guia, en Jaume Marvà, que l'Institut ja l'havia tingut en una altra ocasió durant la visita guiada que vam fer a Agramunt.



# RESSENYA D'ACTIVITATS

**21, 22 i 23 d'octubre de 2022**

Segona sortida cultural a la **Catalunya Nord**. Hospedatge a l'**Hotel Les Glycines** de Prada i a l'**Hotel Le Catalan** a la Perxe.

**17 de desembre de 2022**

Es va celebrar el **Dinar Nadalenc** i presentació del **CARTULARI** número 47. L'esdeveniment va tenir lloc al **Restaurant Via Granados** de Barcelona.

**4 de març de 2023**

Sortida cultural guiada a les **Torres de Fals** i posterior **Calçotada** al **Restaurant El Molí de Boixeda**

**15 d'abril de 2023**

Visita a la **Torre Glòries** i al **Museu Mubha Oliva Artés**. Dinar al **Restaurant Four Corners** de Barcelona.

**6 i 7 de maig de 2023**

Sortida cultural guiada a **Balaguer** i el seu entorn. Hospedatge a l'**Hotel Santuari** de Balaguer.

L'Institut i l'equip del **CARTULARI**  
us desitgem un

**Bon Estiu !!!**

# LA SARDANA

*“La sardana és la dansa més bella de totes les danses que es fan i es desfan; ...”*

Joan Maragall i Gorina



**Carles Aparicio**  
Comanador de la Domus  
Templi Barcinonensis

**No es coneix amb precisió l'origen d'aquesta dansa catalana, anomenada sardana, o cerdana en els documents més antics, considerada el ball nacional de Catalunya.**

**U**na hipòtesi relaciona aquesta antiga dansa d'origen pagà amb els pobles ibèrics i ballades a les riberes de la Mediterrània. Així, l'antic ball cerdà, o dansa cerdana, de la comarca muntanyenca de la Cerdanya, li hauria donat el nom.

És una dansa col·lectiva que ballen homes i dones alternats agafats de les mans formant una rotllana, i puntejant amb els peus els compassos de la música interpretada per un conjunt instrumental anomenat cobla.

Per a ballar la sardana, un nombre indeterminat de dansaires formen una rotllana agafats per les mans i mirant al centre, ballant cap a dreta i esquerra amb un tempo bastant estable, amb un aire sovint lent i concentrat, tot i que en alguns moments és més animat.

El vestit típic de la Sardana és de camisa i pantalons amb faixa del color representatiu de l'agrupació per als homes i un vestit amb una faldilla a l'altura dels genolls i vol en el cas de les dones. Tant els homes com les dones porten les espadnyes de set betes, el calçat típic català.

Però, com que la sardana és una ball popular en què tot el poble hi pot estar implicat, la vestimenta i el calçat no tenen necessitat de ser específics.

El procés històric de les sardanes que Josep Pella i Forgas (\*Begur, 11/2/1852 - †Barcelona, 9/10/1918) va muntar, s'originava en el gir dels astres i de les hores, el culte al qual conreaven els tursos o pelàsgics antics, i encara els sards, i afegia que decididament foren els celtas o escites els qui donarien a la sardana la influència bèl·lica que després havia de prendre. Així doncs, aquest insigne historiador, jurista i polític català va identificar les hores amb els 24 compassos de la sardana curta; el dia i la nit, amb les tirades de llargs i de curts; i el cant del gall a l'aurora, amb el contrapunt fet pel flabiol. Remarca, a més, l'origen dels sards presoners a Egipte, gent de l'Empordà, del Rosselló, de Cerdanya, i de Sardenya, convertits en guàrdies reials, ben plantats, ben vestits, armats d'espasa de dos talls, i escut rodó; cofats amb casc, d'on surt una bola amb una banya a cada costat, ornats

amb arracades, que és tal com apareixen als relleus murals de Karnak. Així mateix, explica que els membres de la guàrdia reial eren anomenats aproximadament Sartinau, Sairdina o Shardana.

**Però el fet és que des del segle XVI es troben referències a la sardana com una dansa popular prohibida per les autoritats eclesiàstiques de l'època.** Així doncs i a títol d'exemple, el bisbe de Girona, Marco Antonio Tocco (\*Nàpols, 1510 - †Montserrat, 1585) la va prohibir en 1573 i el de Vic, Pedro Jaime (\*Paracuellos de Jiloca, - Vic, 29/1/1601) en 1596.

El dramaturg i poeta Félix Lope de Vega y Carpio (\*Madrid, 25/11/1562 - †Madrid, 27/8/1635), la va esmentar en 1594 un parell de vegades en la seva obra “El maestro de danzar”, i durant els segles XVII i XVIII era ballada pel poble i a cases senyoriales. El mateix baró de Maldà, Rafael d'Amat i de Cortada i de Senjust (\*Barcelona, 10/7/1746 - †Barcelona, 15/2/1819) va explicar en el seu “Calaix de sastre” com formava part de les festes populars.

**Aquesta dansa d'origen remot, va ser acollida per l'aristocràcia a l'època barroca, i després el poble va tornar a fer-la seva, especialment a l'Empordà.** Al segle XIX, la sardana està ben arrelada a l'Empordà i a la Selva, amb les dues maneres pròpies de dansarla i de repartir-la. La forma primitiva constava de vint-i-quatre compassos (vuit de curts i setze de llargs) i se'n deia “sardana curta”. La “sardana llarga” va aparèixer cap a mitjans de segle, amb més complexitat musical i més durada, i és la que ha arrelat als nostres dies.

Com tota dansa, en origen, és una exaltació del metafísic. Però el simbolisme de la sardana deriva del fet que és una dansa oberta, en la qual tothom pot participar, igual per a homes i dones, amb l'única excepció de no separar les parelles formades prèviament. **Aquest és un simbolisme d'unitat popular**, que ha anat sent recollida per poetes, com Jacint Verdaguer i Santaló (\*Folgueroles, 17/5/1845 - †Vallvidrera, 10/6/1902) en “La Plana de Vic” o Joan Maragall i Gorina (\*Barcelona, 10/10/1860 - †Barcelona, 20/12/1911) el 1892 en “La sardana”.

Detall de la ceràmica "Xocolatada", on es representen uns cavallers i unes dames ballant la sardana. 1710. Museu del Disseny de BCN



A baix, detall de ceràmica on es veu la pagesia, el poble, ballant sardanes

A Barcelona es va popularitzar a començament del segle XIX, i des de l'Empordà i la Selva es va estendre a tot Catalunya. Ja el 1860, es donaven audicions de sardanes en alguns dels cafè-jardins que existien al Passeig de Gràcia.

Deu anys més tard l'Ajuntament de Barcelona va contractar una cobla empordanesa per a les festes de la Mercè. Des d'aleshores la sardana es convertí en la dansa de totes les terres de Catalunya. I el 1902, durant les festes de la Mercè a Barcelona, es va realitzar el primer concurs del qual es té constància.

Segons J. Mainar, amb la paraula cobla (en llatí "copula", que significa unió) es designa des de temps immemorials el nostre típic i característic conjunt instrumental.





Cobla de l'any 1909

Originàriament, la cobla era formada per tres músics que tocaven el sac de gemecs, la gralla, el flabiol i el tamborí. Més tard, s'introduïren els instruments de vent com el tiple i la tenora (similar a un oboè gran), la qual li dona el seu so característic.

Actualment consta de 12 instruments tocats per 11 músics: 2 taules, 2 tenores, 2 trompetes, 2 fiscorns, 1 trombó, 1 contrabaix, 1 tamborí i 1 flabiol.

Partitura sardana "Canigó" de 1908

L'estructura musical de la sardana es basa sempre en el compàs binari compost, de 2 per 4 o 6 per 8 i en alguns compassos ternaris. És de composició lliure, amb uns límits d'extensió que oscil·len entre 25 i 40 compassos en els curts i de 60 a 80 en els llargs.

El músic i compositor Josep Maria Ventura i Casas (\*Alcalá la Real, 2/2/1817 - †Figueras, 24/3/1875), conegut popularment amb el nom de Pep Ventura, va consolidar la sardana llarga i va reformar la cobla donant-li amplitud.

L'Orfeó Català va dedicar especial atenció a la música popular catalana, en què Tomás Bretón y Hernández (\*Salamanca, 29/12/1850 - †Madrid, 2/12/1923) la introduí

a la seva òpera Garín, que va estrenar amb gran èxit al Teatre del Liceu de Barcelona el 14 de maig de 1892. Altres compositors van seguir els seus passos, com Josep Serra i Bonal (\*Peralada, 23/9/1874 - †Barcelona, 14/2/1939), Vicenç Bou i Geli (\*Torroella de Montgrí, 19/1/1885 - †Torroella de Montgrí, 6/1/1962) i Josep Blanch i Reynalt (\*Castelló d'Empúries, 1/9/1888 - †Castelló d'Empúries, 13/9/1954).

Partitura de la Sardana de 1892. Inclosa a l'òpera Garín





Partitura sardana "La Santa Espina"

Modernament altres compositors han anat component sardanes, com Pau Casals i Defilló (\*Vendrell, 29/12/1876 - †San Juan de Puerto Rico, 22/10/1973), Joan Manén i Planas (\*Barcelona, 14/3/1883 - †Barcelona, 26/6/1971), Eduard Toldrà i Soler (\*Vilanova i la Geltrú, 7/4/1895 - †Barcelona, 31/5/1961), Juli Garreta i Arboix (\*Sant Feliu de Guíxols, 12/3/1875 - †Sant Feliu de Guíxols, 2/12/1925), Enric Morera i Viura (\*Barcelona, 22/5/1865 - †Barcelona, 11/3/1942), Joaquim Serra i Corominas (\*Peralada, 4/3/1907 - †Barcelona, 17/11/1957), etc.

**Algunes sardanes, basades en lletres de poemes, han donat lloc a les sardanes cantades, com "L'Empordà",**

**"Les fulles seques" o "La sardana de les monges".** Altres sardanes han fet néixer poemes, com "El saltiró de la cardina".

**D'altres, per la seva temàtica, han estat reprimides, per ser considerades símbols patriòtics, com "Juny" de Juli Garreta i Arboix, "La Santa Espina" d'Àngel Guimerà i Jorge (\*Santa Cruz de Tenerife, 6/5/1845 - †Barcelona, 18/7/1924) i d'Enric Morera i Viura (\*Barcelona, 22/5/1865 - †Barcelona, 11/3/1942), "L'Empordà" de Joan Maragall i Gorina i d'Enric Morera i Viura, "La sardana de la Pàtria" de Joan Llongueras i Badia (\*Barcelona, 6/6/1880 - †Barcelona, 13/10/1953), o "Empordà i Rosselló" de Josep Sebastià Pons i Trai-**

Sardanes a Manlleu, 1929





Ball de sardanes, adults i nens amb el vestit típic de catalans i catalanes



Exhibició de ball de sardanes amb vestits d'època



nier (\*Ille-sur-Têt, 5/11/1886 - †Ille-sur-Têt, 25/1/1962) i d'Enric Morera i Viura.

Així, per exemple, segons resa en la circular núm. 2680 del Govern Civil, datada a Barcelona el 4 de setembre de 1924 i signada pel mateix Carlos de Lossada y Canterac (\*Toledo, 1862 - †Montcada i Reixac, 19/10/1936):

*“Habiendo llegado a conocimiento de este Gobierno civil en forma que no ofrece lugar a duda, que determinados elementos han convertido la sardana La Santa Espina en himno representativo de odiosas ideas y criminales aspiraciones, escuchando su música con el respeto y reverencia que se tributan a los himnos nacionales, he acordado prohibir que se toque y cante la sardana titulada La Santa Espina en la vía pública, salas de espectáculos y de sociedades y en las romerías o reuniones campesinas, previniendo a los infractores de esta orden que procederá a su castigo con todo rigor.”*

Per això, el règim totalitari convertí la sardana encara més en símbol de resistència.

L'any 1945 es va fundar a Barcelona l'entitat capdavantera Obra del Ballet Popular, que organitzarà esdeveniments com la “Ciutat Pubilla de la Sardana” i el “Dia Universal de la sardana”, juntament amb la Confederació Sardanista de Catalunya, el mes de juny de 1960, i l'ofrena de la “Llàntia del sardanisme” l'any 1947, en motiu de l'entronització de la Mare de Déu de Montserrat, primer gran acte catalanista després de la Guerra Civil. **Actualment ha estat reconvertida en una federació modal que forma part de la Confederació Sardanista de Catalunya (CSC)**, i integra, entre altres, una cinquantena d'entitats sardanistes i de dansa tradicional, majoritàriament esbarts dansaires. Té la seu a la Casa de la Sardana, al Carrer Pou de la Figuera, 15 de Barcelona.

El religiós claretià, Pere Casaldàliga i Pla (\*Balsareny, 16/2/1928 -

†Batatais, 8/8/2020), que va ser bisbe de la Prelatura territorial de São Félix, a l'estat de Mato Grosso (Brasil), va resumir en una frase les connotacions simbòliques que històricament ha tingut la sardana: **“Quan no es pot desplegar la senyera, es desplega la sardana”**.

Les colles sardanistes han estat arreu de Catalunya la nostra dansa. L'any 1963 es va fer públic el Manifest sardanista, important document cívic.

L'any 1995, l'Obra del Ballet Popular va ser distingida per la Generalitat de Catalunya amb la Creu de Sant Jordi.

En 2010, la Generalitat de Catalunya va inscriure la sardana en el Catàleg del Patrimoni Festiu de Catalunya i la va declarar element festiu patrimonial d'interès nacional. ©



*Pubilles de l'Espluga de Francolí, 1965*



*Monument a la sardana a Montjuïc, obra de Josep Cañas*



# FENT CAMÍ PER LA CATALUNYA NORD (II)

Lluïsa Goberna

La Jonquera, Prada, Canigó, Vilafranca de Conflent, Montlluís i Martinet

## MUME, MUSEU MEMORIAL DE L'EXILI el camí de la memòria

**V**am començar la nostra ruta visitant el MUME, Museu Memorial de l'Exili a la Jonquera. Aquest Centre d'Interpretació en homenatge a la memòria de les víctimes i el seu llegat fou obert el 2008. S'hi fan exposicions permanents i temporals, investigació històrica i difusió pedagògica.

El museu està gestionat per un consorci integrat per la Generalitat de Catalunya (Memorial Democràtic), Ajuntament de la Jonquera, Consell Comarcal de l'Alt Empordà i la Universitat de Girona.

La nostra guia, la Roser Raluy, ens va portar al primer pis on ens va explicar que van passar per davant del que avui és el museu, 250.000 persones cap a l'exili, ja que està situat al mateix pas fronterer per on van sortir la major part dels exiliats. Es feien servir les carreteres majoritàriament però també els camins. En dues setmanes van passar mig milió de persones.

**exili** *m.* Pena que consisteix a fer sortir algú de la seva pàtria amb prohibició d'entrar-hi. *Fou condemnat a l'exili.* | **Fig.** Obligació de viure fora d'un lloc, lluny d'una persona, que hom enyora. || Sojorn obligat fora de la pàtria.

Decret general de la República catalana  
Homenajes a los exiliados, 1939 - París, 1940. Fotografía: Jordi Soler

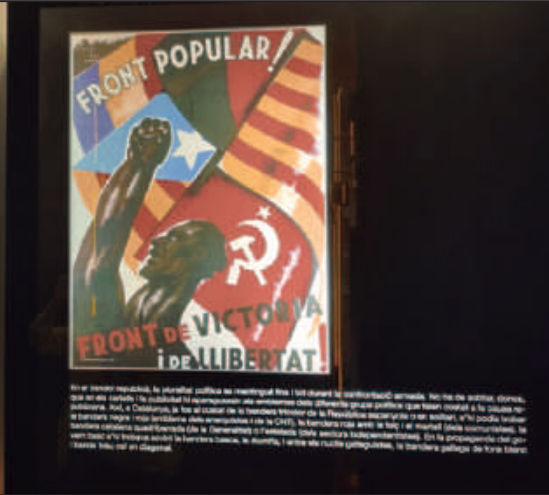
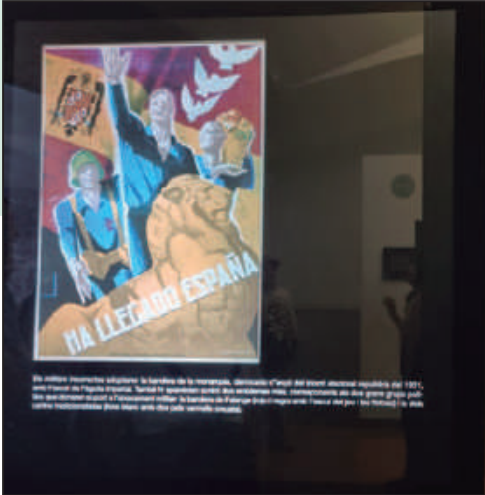


**L'EXILI: PASSAT I PRESENT**

La sortida del propi país per motius polítics, ètnics o religiosos és una constant en la història de la humanitat. Mai, però, no arriba a prendre una dimensió tan important com en el segle XX, fins al punt que l'exili pot ser considerat com un tret definitori de la nostra contemporaneïtat. Només cal pensar en els grans desplaçaments de població que motivaren els guerres mundials, grans revolucions (d'una o la altra banda), processos de descolonització que afecten continents sencers...). Malauradament, encara avui, ja entrats en el segle XXI, l'exili de milers de persones és una realitat quotidiana. Catalunya no és, com no prova el fet que patí, arran de la guerra del 1936-39, un exili massiu sense precedents en la seva història.

Vam poder veure un mural fotogràfic en blanc i negre sobre la Guerra civil i superposades en color imatges de la guerra del Balcans. Tot un simbolisme contra les guerres.

Es troben testimonis de la guerra en diferents formats, llibres, documents, documentals, art. I molts documents fotogràfics, com els de Centelles, que van donar testimoni dels fets. Totes les fotografies i cartells que es troben al museu expliquen i donen un missatge diferent de la guerra. N'hi ha dos de molt representatius, un del bàndol feixista amb una sola bandera, sinònim d'unitat, "la Unidad de España". L'altre, del bàndol republicà, Front Popular, mantingué la pluralitat política, amb cinc banderes diferents: la tricolor de la República, la dels anarquistes, la dels comunistes, la de la Generalitat i la dels independentistes. Aquesta falta d'unitat va passar d'alguna forma factura al bàndol republicà. Algunes de les moltes fotografies que es van fer en el curs de la Guerra Civil són considerades vertaderes icones, imatges amb un gran impacte, gràcies al treball de fotògrafs com Robert



Capa, Gerda Taro, Agustí Centelles, Pere Català, entre tants d'altres.

Les brigades de voluntaris internacionals, amb l'ideal de l'antifeixisme, al marge de les potències que no van voler intervenir en el conflicte, van arribar a integrar-les 40.000 brigadistes de 50 països diferents, però numèricament foren molt inferiors a les unitats militars dels feixistes italians i dels nazis alemanys que van donar suport al franquisme.





## LA DIÀSPORA

Els exiliats se'n van anar a buscar una vida millor i després de passar penyalitats només es van trobar sorra i camps a la platja. El govern franquista va dir que si algú volia tornar no seria represaliat, però no va ser veritat, i malauradament molts dels que van tornar van ser perseguits i empresonats.

El 1996 el Museu d'Història de Catalunya i l'Amical de Mauthausen van arribar a l'acord que el museu custodiés i administrés aquest fons fotogràfic.

Van haver exiliats que se'n van anar a Xile, Mèxic, que es van trobar amb condicions molt millors. El govern espanyol els va considerar apàtrides per ser republicans. **L'escriptora Montserrat Roig va fer un llibre sobre l'exili "Els catalans als camps nazis" en què va voler que es conegués i divulgés la història de tots aquells homes i dones i el seu patiment i valentia.**

Acabada la Guerra Mundial molts republicans volien tornar a Espanya, però els aliats no van ajudar a treure a Franco per por al socialisme-comunisme.



Fotos testimonials del camp de Mauthausen

**En la Segona Guerra Mundial els exiliats van participar en la guerra, fossin voluntaris o no. Molts van col·laborar lluitant per la llibertat amb la resistència francesa. Uns 10.000 exiliats espanyols van anar a parar a Mauthausen per a treballs forçats.** Els nazis documentaven tot el que feien i el presoner i fotogràf, Cesc Boix, va tenir la idea de conservar els negatius com a prova del que feien els nazis i van trobar la solució de com fer-ho. Alguns presoners treballaven fora del camp i una senyora els amagava i guardava els negatius i això va ser un testimoni al procés de Nuremberg.

## VIVÈNCIA DE L'EXILI

En la sala denominada "La Vivència de l'Exili", es poden veure audiovisuals on parlen diversos supervivents de la diàspora del 1939 i alguns dels seus descendents. Cada un explica la seva experiència i els testimonis són prou colpidors al pensar en tot el que van passar. També es troben els noms dels milers d'exiliats escrits a les parets. El govern francès no es va preocupar pels exiliats, que van passar moltes penúries, sense menjar i morts de fred.





Sala "La Vivència de l'Exili"

El museu rep moltes donacions, cartes, documents, fotografies, i algunes estan exposades en vitrines. **Hi ha una donació d'una família que van separar al matrimoni, Juan Cabratosa Font i Pilar Sender Acín, i el marit va morir en el camp de concentració de Mauthausen-Gusen el 1941.**

La seva filla la Pilar Cabratosa Sender, que actualment té uns noranta anys ha esta anant per diferents llocs explicant i escrivint les seves vivències, uns records d'aquells anys que conserva intactes, que mai a oblidat. I relatant el què van significar el nazisme i els camps de la mort al centre d'Europa. Formà part de l'Amical de Mauthausen. Ha col·laborat a Càritas, al Servei d'Acollida, per tal d'ajudar els més desfavorits, i des de la seva fundació, l'any 1978 i fins al 1995, ha estat membre de la Creu Roja Local.

**Aquests són testimonis escrits dels quals d'una altra**



El llegat de l'exili

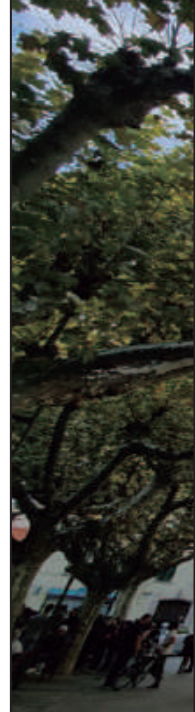
**manera no hi hauria constància i no es coneixerien. Tenen un valor testimonial i històric molt important.**

Després de la visita al museu vam anar a Prada, a la comarca del Conflent a la Catalunya Nord per fer el check-in a l'hotel i després de dinar vàrem visitar l'Església de Sant Pere a la mateixa vila.

*Documents i fotografies testimonials de la família Cabratosa-Sender*



CARTULARI 15



Interior església de Sant Pere de Prada

## ESGLÉSIA SANT PERE DE PRADA

És un monument declarat dins del patrimoni francès, situada al bell mig del casc antic.

D'origen romànic, tal com es pot veure en l'estil del seu campanar del segle XII, d'uns 30 metres d'alçada, i algunes restes de la nau i de l'absis. L'església va ser reconstruïda als segles XVII i XVIII segons la tradició de l'estil gòtic.

La nau és de grans dimensions: 43 metres de llarg per 13 metres d'ample i 17 metres d'alçada. Al segle XVIII fou encara engrandida amb dues capelles a mode de transsepte.

**El principal valor el constitueix el seu ric mobiliari sobretot en l'altar major, el seu imponent retaule barroc, dedicat a Sant Pere, del segle XVII, considerat un dels més grans de França, obra de l'escultor català Josep Sunyer i Raurell, que el va finalitzar l'any 1699.**

També recull orfebreria i relíquies de Sant Pere de Prada i de Sant Miquel de Cuixà, que foren guardats durant la Revolució Francesa. Es troben relíquies, restes de cossos de nombrosos sants que foren motiu de l'important pelegrinatge que va tenir l'abadia durant l'Edat Mitjana.

En una de les capelles es pot veure "La Moreneta" amb la senyera

La nostra següent etapa fou visitar l'Abadia de Sant Miquel de Cuixà. Va ser una visita guiada a càrrec de Bernat Nicolau.

Retaule barroc a l'altar major de l'església de Sant Pere







Façana de l'església de Sant Pere



## ABADIA DE SANT MIQUEL DE CUIXÀ

El monestir es troba al terme de Codalet, comarca del Conflent, a la Catalunya Nord.

**L'origen d'aquest monestir es troba en un de més antic conegut com Sant Andreu d'Eixalada, ubicat a la Vall de la Tet.** Fundat el 840 va ser destruït per un aiguat el 878, emportant-se per la força de l'aigua el monestir i alguns monjos. A partir d'aquest luctuós

fet els monjos que van sobreviure es van refugiar en un petit cenobi dedicat a Sant Germà, ubicat a Cuixà i que estava dirigit pel pare Protasi.

El 29 de juny de l'any 879, sota la protecció del comte Miró I de Conflent, es va convertir en el monestir de Sant Miquel i Sant Germà de Cuixà. Protasi i el comte Miró van signar l'acta de fundació del nou monestir. La comunitat estava formada per 35 monjos, inclosos els supervivents d'Eixalada, i Protasi fou el seu abat. Va adoptar la regla de Sant Benet. En aquell temps les poblacions es conformaven al voltant de les abadies i monestirs.

**Cuixà fou el primer pelegrinatge de Catalunya per veure les relíquies depositades.**

Panoràmica abadia de Sant Miquel de Cuixà



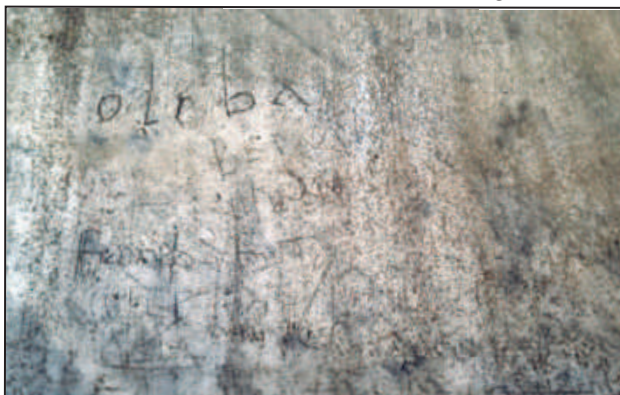


Sant Miquel

## ESGLÉSIA

En el segle X, durant el govern de l'abat Garí es va construir una nova església més gran que la anterior i que fou consagrada l'any 974. El transsepte és del segle XII i el cor es creu que es anterior, de la primera església. **L'ara de l'altar, del segle X, està ple de signatures importants com la de l'abat Oliba, Miró, etc. Aquesta pedra la van trobar en el balcó d'una casa de Vinça i la van recuperar el 1974. És de marbre de Carrara.**

*Detall de l'ara de l'altar amb signatures*



Al segle XI es van aixecar els campanars d'estil llobard (els va fer aixecar l'abat Oliba). Actualment només en queda un de 38 metres. L'altre va caure per falta de bons fonaments. El que quedava el van fortificar per resguardar-lo i defensar.

L'any 1027 l'abat Oliba, quan era bisbe de Vic, després d'un viatge a Roma, per tal d'evitar les guerres i protegir als més humils va declarar la Pau i Treva a la diòcesis d'Elna, que en pocs anys s'estengué per tot Europa. Va morir el 30 d'octubre de 1046 a Cuixà. Durant el seu mandat el monestir va tenir una gran esplendor i va impulsar diverses reformes arquitectòniques, entre les quals la Cripta del Pessebre i la capella de la Trinitat. A finals del segle XII, per diversos motius el monestir va començar la seva decadència.

## CLAUSTRE

El claustre és de la primera meitat del segle XII, durant el mandat de l'abat Gregori. Els capitells del claustre foren els primers en construir-se. Després es van anar copiant a altres indrets. En els capitells estan





representats molts símbols animals, vegetals i també d'inspiració oriental. **Totes les columnes i capitells són originals i el marbre rosa és de Vilafranca de Conflent. Només en resta una part. L'altra part estan exposats al Museu The Cloisters, l'espai destinat al romànic del Museu Metropolità d'Art de Nova York. Els va comprar el 1907 un col·leccionista i escultor anomenat George Grey Barnard, que posteriorment els va vendre al magnat americà John D. Rockefeller.**

Està considerat el segon claustre més gran del món. El claustre està considerat un camí de pregària i els capitells són un suport a la pregària.

## CRIPTA

**La cripta és del segle XI, al començament del romànic servia perquè els pelegrins visitessin les tombes dels sants.** Aquí s'ubica la capella de la Mare de Déu del Pessebre i d'altres dedicades als sants. La cripta en algun moment es va ensorrar i va quedar protegida. Puig i Cadafalch, exiliat a França, el 1938 durant unes obres de restauració la va descobrir i recuperar. La intervenció de l'arquitecte i arqueòleg va ser molt important per al monestir, ja que moltes de les obres de restauració foren dirigides per ell.

Durant els segles XIV i XV el monestir entrà en un procés de degradació fins arribar a la Revolució Francesa i fins la seva extinció el 1793, quan els monjos foren expulsats.

El 1919 la vida monàstica a Cuixà es va anar recuperant degut a l'arribada al monestir d'una comunitat de monjos de l'orde del Cister de Fontfreda. El 1965 hi va arribar una petita comunitat de monjos benedictins procedent de Montserrat. Avui en dia hi resten dos monjos i no hi estan sempre.

El 1954 el músic Pau Casals (exiliat) va inaugurar

el Festival de Música Clàssica de Prada que se celebra majoritàriament a l'abadia de Sant Miquel de Cuixà tots els anys.

**Sant Miquel de Cuixà és considerat el bressol de la llengua catalana i un exemple de la nostra cultura mil·lenària.**

Seguint la nostra ruta vam tornar a Prada per visitar la tomba de Pompeu Fabra i la Universitat Catalana d'Estiu.





Cripta del segle XI amb l'imatge de la Mare de Déu del Pessebre

**PRADA-TOMBA DE POMPEU FABRA,**  
on es renova cada any la flama de la llengua catalana

## I UNIVERSITAT D'ESTIU CATALANA

En aquesta ocasió vam tenir el privilegi que ens acompanyés per la vila i ens fes de guia en Ramon Gual i Casals, professor de català i fundador de l'editorial Terra Nostra, que en el seu començament fou una revista escolar. Estava vinculat al moviment catalanista de la Catalunya del Nord, i fou un important i destacat col·laborador de la Universitat Catalana

d'Estiu. Molt vinculat a la persona de Pompeu Fabra, ja que el seu pare i ell s'havien conegut a l'exili, van ser veïns i van tenir una forta amistat. El seu pare, Julià Gual i Masoller, va ser també secretari de Pau Casals.

Agraïm la seva gentilesa en dedicar-nos el seu temps per atendre'ns i donar-nos unes explicacions força interessants, ja que es un gran coneixedor en primera persona d'aquest tema.

**Pompeu Fabra, nascut el 1868 a la vila de Gràcia a Barcelona, fou un gran filòleg que va establir la normativa de la Gramàtica Catalana.** Catedràtic de la Universitat de Barcelona (1932) i també entre d'altres càrrecs i títols, Doctor Honoris Causa de la Universitat de Toulouse (1945) i President honorari de la Societat Catalana d'Estudis Històrics.



Va estudiar enginyeria industrial a la Universitat de Barcelona entre 1886-1890. Allí va conèixer un grup de joves intel·lectuals que impulsaven la modernització cultural i el catalanisme progressista. **Fou a la dècada dels anys trenta quan Fabra donà a conèixer el Diccionari general de la llengua catalana (1932), autèntica pedra angular de la llengua. El seu nom va esdevenir símbol de la resistència lingüística i cultural.** Pompeu Fabra va viure els seus últims anys exiliat a Prada, des del 1939 fins a la seva mort el 1948. Però la seva tasca per dotar el català d'una eina útil i moderna no va cessar mai. Va dedicar els seus darrers anys malgrat les dificultats monetàries i morals a continuar treballant per la llengua catalana. **És aquí a Prada de Conflent on treballa en la seva Gramàtica catalana, (obra pòstuma) que no veurà la llum fins al 1956, gràcies a un deixeble seu, en Joan Coromines, que en va fer una rigorosa edició. Durant el seu exili va rebre nombrosos homenatges.**

Va morir el dia de Nadal de l'any 1948 als 80 anys. L'enterrament va ser multitudinari però només hi van anar persones de la Catalunya Nord. Entre elles Pau Casals i Antoni Rovira Virgili, que també estaven exiliats. **El seu enterrament va ser un símbol de la unitat catalana a l'exili. Pau Casals en el sepeli va interpretar Bach i el "Cant dels Ocells".** Es va disposar que el seu cos fos embalsamat i posat en una caixa de plom.

La seva filla Carola, després de la mort del seu pare, se'n va tornar a Barcelona i posteriorment se'n va anar a viure a Reims amb la seva mare, la Dolors Mestre.

Després d'estar una estona davant la tomba de Pompeu Fabra ens vam dirigir per visitar, acompanyats també per en Ramon Gual, a la Universitat d'Estiu Catalana de Prada.

**La Universitat el 2018 va complir els 50 anys de la seva fundació.** Es subvenciona per part de la Generalitat i de nombroses entitats i institucions. Tenen establert un contracte de cessió de l'immoble per 40 anys. Hi



ha ajuts i beques per al finançament de l'estada a la Universitat.

La programació acadèmica es divideix en diverses àrees temàtiques a escollir. Entre les activitats hi ha cursos, seminaris d'investigació, jornades científiques, tallers, debats, conferències, espectacles de teatre i música, cinema etc.

És un espai de trobada d'estudiants, professors, professionals, polítics i assistents en general dels terri-

Façana Universitat d'Estiu Catalana



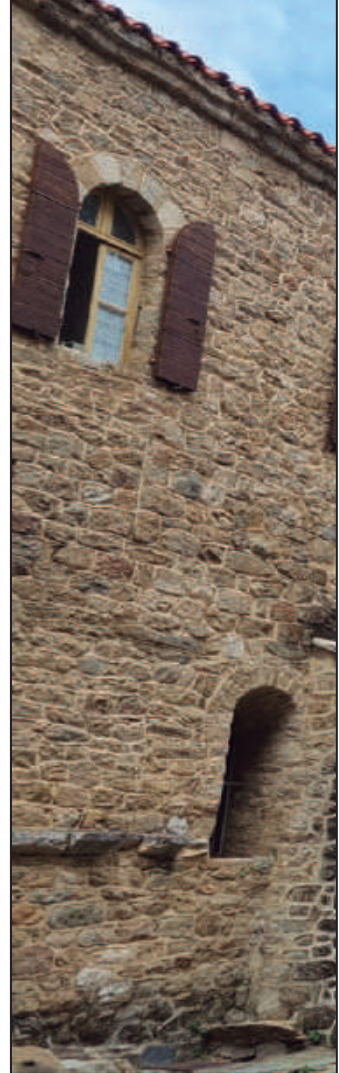


Interior Universitat

toris que conformen els Països Catalans: l'Alguer, Andorra, Catalunya, Catalunya Nord, la Franja de Ponent, les Illes Balears i el País Valencià. Durant set dies Prada i la comarca del Conflent acullen una de les manifestacions culturals de més pes i projecció de Catalunya Nord i s'hi poden sentir tots els accents de la nostra llengua.

**El seu objectiu primordial és la difusió i desenvolupament de la cultura catalana i vol ser un punt d'encontre d'intel·lectuals dels Països Catalans, un fòrum independent amb esperit de crítica, un canal de comunicació i d'expressió.**

El dissabte, un cop esmorzats, ens vam dirigir al punt de trobada en què ens estaven esperant uns 4X4 per pujar-nos a l'abadia de Sant Martí de Canigó. Només es pot pujar a peu o en 4X4. La pujada va ser d'aquelles per recordar. Per un camí molt escarpat i en alguns trams tan estret que el xofer havia de fer maniobra per agafar els revolts i el precipici, tan a prop, no era gaire tranquil·litzador. Però vam arribar sans i estalvis fins a dalt. Són xofers força experimentats. Aquesta pujada molta gent la fa a peu també, i així poden gaudir amb més temps del magnífic entorn.





## ABADIA DE SANT MARTÍ DE CANIGÓ

**Envoltat d'un paisatge d'una gran bellesa al bell mig del massís del Canigó s'alça la majestuosa abadia impregnada d'història.** Vam tenir com a guia el pare Carlos Retamozo, que ens va portar per tota l'abadia gaudint de les seves magnífiques explicacions.

L'abadia fou consagrada a Sant Martí de Tours. Sant Martí va néixer al segle IV a Hongria i conta la llegenda que era un soldat romà que es va trobar un captaire que patia molt de fred i ell va partir la seva

capa en dues parts i una la va donar al captaire. A la nit següent, Crist se li apareix vestit amb la mitja capa i dient als àngels: "Aquí hi ha Martí, el soldat romà que no està batejat: ell m'ha vestit". A partir d'aquest fet va decidir deixar l'exèrcit romà i convertir-se al cristianisme.

La fundació de l'abadia va ser obra de Guifré II, comte de Conflent i de la Cerdanya als inicis del segle XI que li va demanar ajut al seu germà, el bisbe Oliba. Els monjos van viure sota la regla de Sant Benet. El comte fundador es va retirar al monestir el 1035 fins a la seva mort el 1049. I aquí es troba la seva tomba antropomorfa que segons es pot veure per les seves dimensions, era molt alta; mesurava al voltant de dos metres, cosa bastant inusual en aquella època. Segons una inscripció que es conserva, s'explica que l'havia excavat ell mateix.



Tomba de Guifré II,  
fundador de l'abadia



Pujada a l'abadia  
en 4x4 per un tram  
força estret



## EL CLAUSTRE O GALERIA

Construït al llarg del segle XI, s'amplià amb un altre pis superior durant el segle XII. El claustre el tenien summament cuidat perquè per als monjos era el jardí del paradís. El claustre podia ser la biblioteca o scriptorium, ja que estava totalment tancada. La galeria del claustre era com una galeria d'art amb els capitells, de marbre rosa i blanc, amb ornamentacions de vegetació, d'animals de l'entorn i de diferents arts. El guia ens va explicar la simbologia dels diversos capitells. Hi ha representats uns monjos que tenen la vista cap a la muntanya i tenen les orelles grans i la boca petita, simbologia d'escoltar la veu de Déu i callar. Es troben capitells rodons i quadrats. Antigament hi havia una quarta galeria. A sobre de la galeria inferior, a la mateixa línia de l'església abacial primitiva, hi havia aquesta quarta galeria, que es on estaven els capitells que ara es troben a la galeria inferior. La galeria superior tenia sostre. Els capitells son del segle XII i del XIII.

Quan l'exclaustració de la comunitat el 1783 (hi quedaven només cinc monjos d'edat avançada que van demanar autorització per abandonar l'abadia per falta de recursos), es va fer molt d'espoli i les columnes i capitells van ser arrancats i molts van desaparèixer i altres venuts.

La abadia va estar abandonada fins que el 1902 el bisbe de Perpinyà, Juli de Carsalade du Pont, va comprar les ruïnes de l'abadia i es va proposar reconstruir el claustre i recuperar els capitells. Actualment se'n troben 14 recuperats a la galeria inferior del claustre.

Mossèn Cinto Verdaguer també fou artífex d'aquesta restauració, ja que s'havien conegut un temps abans, quan s'havien trobat en una llibreria de Barcelona, pel fet que el bisbe buscava una edició del poema Canigó en català, del qual era un admirador, després de llegir-lo en versió francesa. El bisbe havia après català i el va voler llegir en aquest idioma. Aquesta trobada va ser un al·licient per a la restauració del mo-



Capitell amb moltons alats





nestir, ja que el bisbe va quedar impressionat quan va veure les ruïnes al pujar a Sant Martí del Canigó. I va decidir de sol·licitar almoines, per tal d'ajudar a restaurar-lo i tornar-li la seva esplendor passada.

L'11 de novembre de 1902, 2.000 catalans dels dos costats del Pirineu, van pujar a l'abadia en una cerimònia per donar les gràcies per la compra i rehabilitació. Monsenyor de Carsalade du Pont, conegut com el "bisbe dels catalans", va morir el 1932, quan les obres de restauració estaven força avançades.

*Grup junt a les arcades del claustre, en el jardí d'herbes aromàtiques, situat a la vora del precipici*

## ESGLÉSIA ABACIAL

En realitat són dues esglésies superposades una sobre l'altra. L'església inferior, del primer romànic, va ser consagrada el 1009 per l'abat Oliba i dedicada a la Mare de Déu. El 1014 hi va haver una altra consagració quan es van portar les relíquies de Sant Galderic, el patró dels pagesos catalans i venien molts fidels en peregrinació. I es va construir la segona església dedicada a Sant Martí. Al construir-se aquesta nova església superior, que és una de les joies de l'abadia, la inferior va passar a fer les funcions de cripta. Quan els monjos se'n van anar el 1783 van posar un mur a la cripta i va estar més de cent anys tapada.





*Església superior abacial, situada al cor de l'abadia*

Hem de dir que en aquesta església superior no està permès fer fotografies i que a l'Institut i pel fet que eren per a la revista cultural que editem, ens van deixar uns minuts per fer-ne alguna. Fet que agraïm molt.

**Al sortir de l'església es troba el bell campanar d'estil llombard del 1026, que en el seu origen tenia quatre pisos però l'últim va caure el 1428 degut a un terratrèmol.**

El pare Bernard de Chabannes, monjo benedictí, l'any 1952 se'n va anar a viure a l'abadia on va restar gairebé



*El guia amb l'imatge de la Mare de Déu, nomenada Nostra Senyora la Subterrània*

*Nau central de la Cripta (antiga església del romànic primerenc), amb columnes recobertes pels pilars*



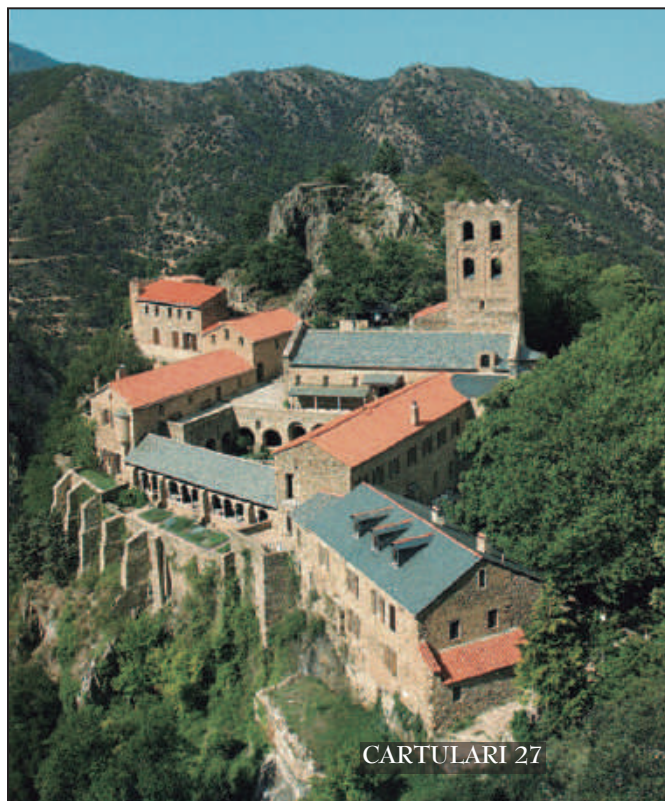
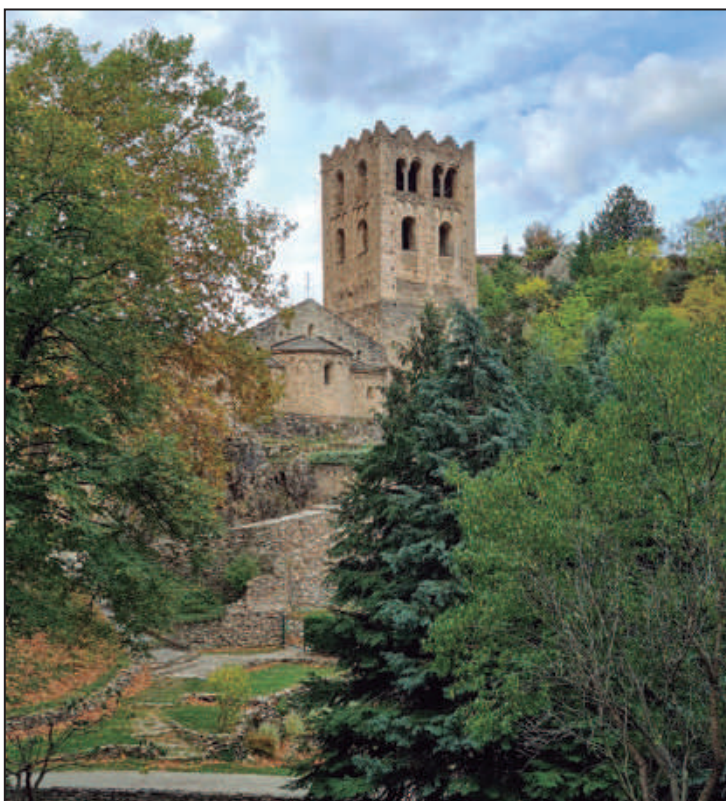
quaranta anys continuant la mateixa línia espiritual, amb l'ajut de voluntaris i amb la col·laboració de la Fraternitat dels Amics de Sant Martí del Canigó.

L'any 1988, el bisbe de Perpinyà-Elna Monsenyor Jean Chabbert va confiar l'abadia a la Comunitat de les Benaurances amb la missió de perpetuar la vida de pregària en aquest lloc i d'acollir-hi els nombrosos visitants. El pare Bernard de Chabannes va compartir tres anys més amb la nova comunitat fins que se'n va anar a la seva anterior abadia, on va restar fins la seva mort.

La Comunitat de les Benaurances forma part de les que s'anomenen «noves comunitats» nascudes dins de l'Església Catòlica després del Concili Vaticà II i en el context de la renovació carismàtica. Hi ha fidels de diferents estats de vida (famílies, solters, sacerdots, germans i germanes consagrats...) que desitgen compartir una vida fraterna. La Comunitat assegura així la visita de l'abadia tot l'any als turistes i hi acull les persones que desitgen viure un temps de repòs i recolliment durant uns dies.

**“Sempre dempeus al cor del Canigó”.** Aquesta era la màxima del pare Bernard de Chabannes que els membres de la Comunitat de les Benaurances intentant seguir. El monjos germans, germanes i laics consagrats que actualment hi viuen hi estan per vocació i per preservar aquest lloc mil·lenari.

**Vam acabar aquesta visita amb la sensació que havíem estat en un lloc impregnat d'una màgia especial, tant per la seva història, les seves pedres, com pel lloc on està ubicat.**





Escales porticada de Vilafranca



Escales dins la cova Bastera amb 124 esglaons

Segons restes arqueològiques trobades, es pot dir que la cova va ser ocupada en la prehistòria. Té 322 metres de llarg i una temperatura de 14° tot l'any.

S'hi accedeix per una escala porticada des de Vilafranca, que dona al bastió de la muntanya. Un cop dins de la cova es puja per una llarga escala en què estan escrits el nombre d'esglaons que té. En són 124.

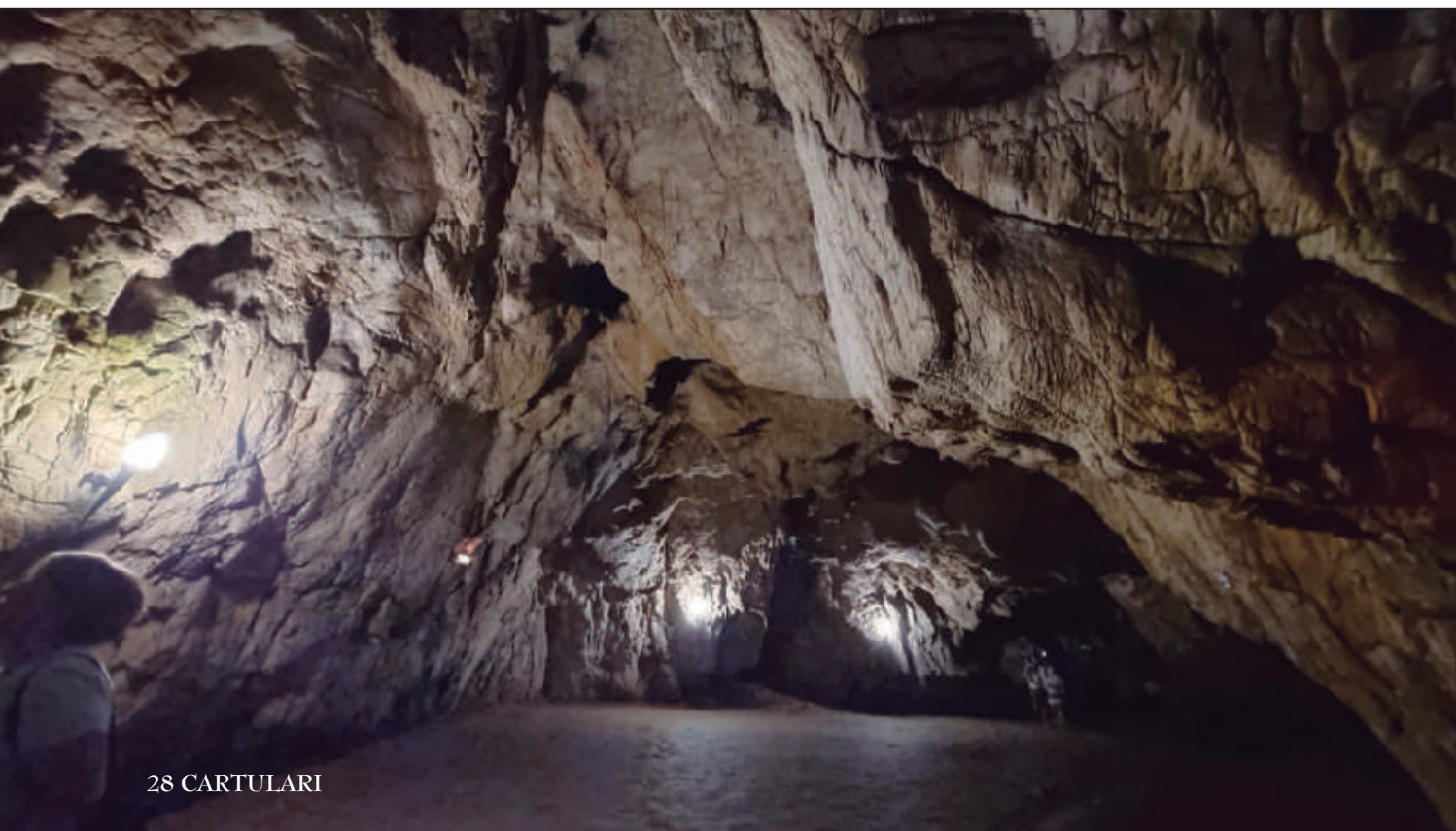
Quan l'ocupació dels Mi-quelets el 1674, Vauban va decidir fortificar la cova i integrar-la com a sistema de defensa de la ciutat. El condicionament de la cova va començar el 1707 i Vauban no va poder veure acabat el seu

projecte, però avui en dia encara es poden veure els seus arranjaments. Les fortaleces dissenyades per Vauban han resistit el pas del temps perquè la seva construcció feia que fos un efecte dissuasiu per a l'enemic. És l'única cova fortificada de Vauban a Europa.

El nostre pròxim destí fou Vilafranca de Conflent, on ja havíem estat en la primera sortida a la Catalunya Nord, però aquesta vegada només hi vam estar per dinar, donar un tomb i visitar la Cova Bastera o cova fortificada, que l'anterior vegada no havíem tingut temps de veure.

## COVA BASTERA O FORTIFICADA

Com a fet curiós, quan els soldats de Vauban van equipar la cova, els seus caps militars els van ordenar que trenquessin algunes estalactites que hi havia en



el sostre per emportar-se-les per decorar els seus jardins. Sense comentar-les.

Quan l'exèrcit francès va desocupar el Fort Libèria, l'estat el va vendre inclosa la cova.

Segons consta en la informació de la cova, a principis del segle passat, la cova l'ensenyava un agent rural de Vilafranca amb petites espelmes per il·luminar-se. El 1981 la cova va ser comprada per la família Castillo, de la mateixa Vilafranca i el 1983 va obrir les portes al públic. L'entrada és gratuïta, només demanen una petita donació si t'ha agradat.

El 2008 va ser declarada Patrimoni Mundial de la UNESCO.

Sortint de Vilafranca de Conflent, després de visitar la Cova Bastera, ens vam dirigir en autocar fins a la vila de Montlluís.

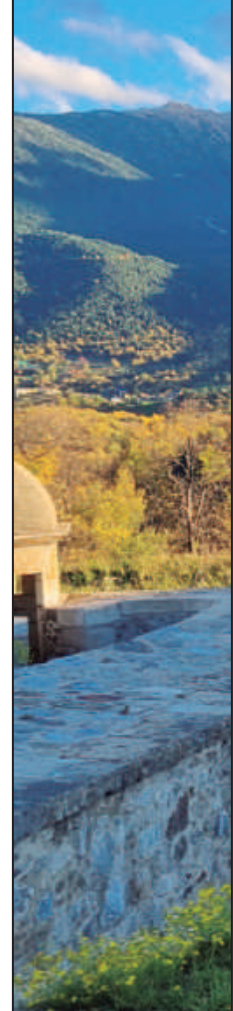


*Un tram de la muralla fortificada de Vilafranca de Conflent. Davant es troba l'entrada a la Cova Bastera*





Entrada exterior a la vila murada de Montlluís



## MONTLLUÍS

Montlluís és definida com una joia de l'arquitectura militar. Es troba a la comarca del Conflent, situada dalt d'un turó. El conjunt el formen la fortificació o ciutadella militar i la vila murada.

En el seus orígens fou un poble anomenat el Vilar d'Ovança amb un castell del mateix nom que ja està citat en el 965 en el testament del comte Sunifred de Cerdanya i del qual encara actualment es troben restes de la torre. Aquest castell de l'antiga vila fou destruït quan es va construir la fortalesa entre el 1679-91. **El nou nom de Montlluís li va ser posat en honor del rei francès Lluís XIV, que fou qui encarregà al reconegut enginyer militar Vauban la construcció d'una fortalesa per defensar la nova frontera arran del Tractat dels Pirineus.** La vila es va construir posteriorment que la ciutadella, a partir del 1727. Quan la ciutadella ja feia anys que funcionava es va construir la nova

vila que dissenyaren també enginyers militars amb estil neoclàssic, amb carrers rectilinis i envoltada per una línia de muralles. Està flanquejada de tres bastions: el bastió de la Perxa, el bastió Sant Pere (anomenat actualment bastió Gilles) i el bastió de la Tet. Aquest sistema de fortificacions va permetre que Montlluís no fos mai assetjada.

**Durant la Revolució Francesa es va canviar el nom de Montlluís per Mont de-la-Liberté per tal de posar un nom que no recordés la monarquia.** Però aquest nom va ser provisional, ja que el van acabar anomenant Montlliure. El 1803, es va tornar a recuperar altre cop el nom de Montlluís.

Avui en dia la ciutadella encara conserva la seva funcionalitat militar amb una guarnició militar francesa. Des de 1964, acull també el Centre Nacional d'Entrenament Commando - 1r Xoc(CNEC). S'hi troben amb

Porta d'entrada interior a la vila





*Panoràmica des de la vila del magnífic paisatge que l'envolta*

regularitat soldats procedents d'exèrcits estrangers, i manté vincles privilegiats amb socis i administracions; gendarmes, policies, duaners, bombers, periodistes de guerra, equips esportius, empreses o universitats civils.

**Actualment Montlluís és una vila, que encara que petita, té gran interès turístic degut al bon estat de les fortificacions i l'esplèndid paisatge que l'envolta.** I és un plaer recórrer els seus carrerons amb botigues de menjar típic del país. En el cor de la vila es troba un bonic racó, que el formen la plaça amb l'església de

Sant Lluís i una antiga font que es troba als peus d'aquesta plaça.

**És Patrimoni mundial de la UNESCO des del 2008 com a tresor d'arquitectura defensiva que forma part de les fortificacions Vauban.**

La nostra visita per Montlluís va ser només de fer una tranquil·la passejada per la població i per l'entorn de la fortalesa, ubicada en una posició més enlairada que la vila, ja que en aquells moments no es podia accedir a l'interior de la ciutadella.



*Plaça amb l'església de Sant Lluís*



*Ciudadella militar fortificada*

I vam arribar a l'últim dia de la nostra descoberta. El diumenge de bon matí ens vam dirigir cap el LLAC de les Bolloses per gaudir del paisatge, però com vam estar acompanyats d'un fred que pelava i un fortíssim vent, que quasi se'ns emportava, tot plegat va

fer que no hi poguéssim restar gaire estona. Però va valer la pena de veure'l.

**El llac de les Bolloses està al bell mig d'un privilegiat entorn natural de gran interès per gaudir del sen-**







derisme. Aquest llac, a més de 2000m d'alçada, és el llac més elevat de la serralada dels Pirineus, al qual es pot accedir amb cotxe o amb remuntador.

L'estany de la Bollosa era un seguit d'aiguamolls i basses que s'estenia al peu del Carlit i del Puig Peric, envoltat per un conjunt d'estanys. S'aprofità una presa construïda entre el 1903 i el 1910, l'impressionant pantà de les Bolloses, per a regular el cabal d'aigua del riu Tet i mitjançant una central hidroelèctrica per tal d'abastir de l'electricitat necessària al Tren Groc.

Forma part del Parc Natural dels Pirineus catalans, que engloba el Pirineu nord-català.

I vam continuar el nostre itinerari fins a Martinet on vam visitar el Parc dels Búnquers de Martinet i Montellà.



## BÚNQUERS DE MARTINET I MONTELLÀ

En l'espai de memòria i Centre d'Interpretació del Parc dels Búnquers de Martinet i Montellà la visita guiada consta de dues parts. Un seguit d'audiovisuals

*Búnquer n.1 del recorregut.  
Niu de metralladora, cobert i blindat*





**Búnquer n. 2**

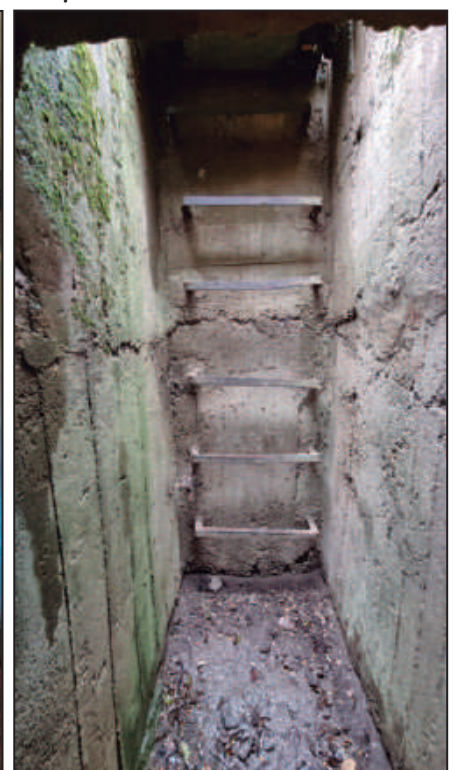
per tal de poder entendre el context històric i un recorregut per l'exterior i entrada als búnquers connectats per un entramat de galeries subterrànies. És obligatori posar-se un casc de protecció que proporcionen els mateixos guies i portar llanternes per poder-hi veure en el recorregut per les galeries.

**Els búnquers, punts de combat i d'artilleria, foren construïts per ordre de Franco, als anys quaranta, pel temor i previsió a una invasió pels Pirineus de les forces aliades que es trobaven lluitant en la II Guerra Mundial. Van ser construïts, sobretot la seva part més dura, pels batallons de treballadors presoners. Van formar part d'una línia de defensa anomenada Línia**

**Pirineus que arribava del Cap de Creus fins al País Basc.** A la Cerdanya n'hi ha més degut a la seva situació estratègica. Una invasió aquí seria entrar pels Pirineus i per la costa i els combois serien aturats per l'artilleria dels búnquers. L'enemic hauria de destruir els búnquers mitjançant fotografies aèries per tal de localitzar-los. Però degut a la situació mai es van arribar a fer servir i van estar molt de temps envoltats pel secret militar.

En aquest sector hi ha uns 70 búnquers. Nosaltres durant la visita en vam veure només 7. Pertanyen a Justícia i al Ministeri de l'Interior i no poden dependre del Ministeri de Cultura.

*Interior dels búnquers*





Finalitzada la visita vam anar directament a dinar i després d'una agradable sobretaula ja agafàrem l'autocar destí a Barcelona.

Una altra sortida que vam fer els dies 21, 22 i 23 d'octubre de 2022, amb la satisfacció de haver estat en uns llocs que són emblema de la Catalunya Nord i un reducte de la història, llengua i cultura del nostre país. ©

#### *Recorregut pels búnquers i galeries subterrànies*



# LA BELLESA

**Conjunt de gràcies o de qualitats, que manifestades sensiblement, desperten un delit espiritual, un sentiment d'admiració.**

Aquesta és la definició del diccionari.



**Manel Tosca**  
Clavari dels  
Homes de Paratge

**D'altri han dit:**

*No hi ha res més bell que allò que hom estima.* Safo.

*Bellesa o beutat. L'infinit representat finitament.* Schelling.

*La bellesa és l'harmonia vivent.* Milà i Fontanals.

*Beauty is truth beauty- that is all. Ye know on earth, and all ye need to know.* Keats.

*La bellesa pot ser penetrant com el dolor.* Thomas Mann.

*Quan els homes del món coneixen la beutat com a beutat. Llavors sorgeix el reconeixement de la lletjor. Quan tots ells coneixen el bé com a bé. Llavors sorgeix el reconeixement del mal.* Lao Tse, Tao-Teking, 2.

## Història de la Bellesa

**A**ntecedents - Del nombre auri que ja era la descoberta d'una norma causal, mesurable, passem a emmotllar el nostre cos bé sigui nu o bé amb vestimenta per voluntat d'agradar.

I futurs transgènics ens esperen.- Avui ja pots comprar un kit per internet per fer Franquensteins vegetals i ves a saber a on ho fan amb éssers humans, diré amb ironia: ara que vist el què es veu del gènere humà poc empitjorarem; res si remenem els ADN dels nostres cadells. Serà algun dia legal fer-ho amb humans adults. I tindrem el gen de la «guapura» servit a casa per Amazon per tenir descendència «guapa». **Ara en tenim prou amb sols semblar intel·ligent exhibint un títol universitari que pot ser comprat bé de preu i al qual se li dona poc prestigi actualment si ja tenim la intel·ligència artificial a l'abast de qualsevol indocumentat.**

## Bellesa Corporal

Preludi per a una ràpida seducció. Bellesa del nu i bellesa del vestir. Bellesa d'un cos pelut o depilat. Exhibició del sexes ostentosa o discreta. Bellesa del cos emmarcada en l'entorn, per exemple roba interior insinuadora, una pintura ambientada bucòlicament i perquè no en una fàbrica de tractors. Cosa difícil

El Cogul Les Garrigues. Lleida





Venus de Gavà 4000 aC. De moment que li fan una estatueta és perquè la volen glorificar. Farien una imatge lletja? La trobem lletja ara? O li trobem una Bellesa pel seu primitivisme perquè l'estimem per nostrada. Segur que la representació enalteix la vida. Els ulls com dos Sols, 18 dents en el somriure, pits per criar, polseres per embellir, mans amoroses que acomboien plàcidament un ventre prenyat i faldilla o contorn arrugat per ressaltar la tibantor del ventre. Segurament no va agradar prou o tingué un tràgic fi al acabar dins una galeria de les mines de variscita.

d'administrar en els sentits és el fet que admirem bellesa en cossos incomplets d'escultures de marbre i perquè no pensem en trobar bellesa també en cossos reals que tenen amputacions i munyons? En marbre sí i en carn viva no? Reflexions que em porten a pensar en l'habitual més que en el crític. Com ja passa.

### Bellesa Espiritual

Preludi de la lenta seducció. Potser la propaganda anterior ja ens captivi.

### Bellesa d'Acció

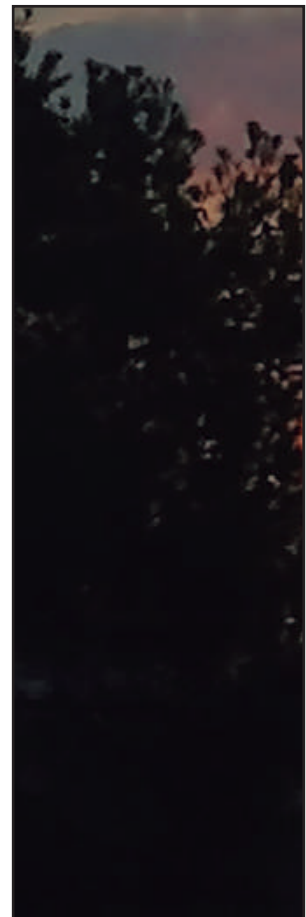
En l'oratòria - En el gest, posició del cos, en els moviments, ja per la seva suavitat o per la seva força;



Apol·lo BCN. Primer es va creure en una Venus Afrodita i posteriorment van determinar els experts que és Apol·lo delicada Bellesa masculina. Museu Arqueològic de BCN.

Àmfora romana trobada en un vaixell a Les Marines de Viladecans carretera de la Vila amb camí Ral. Actualment a 4 km del mar i fa sols 1800 anys era primera línia de mar, Manel Sunyer i Mas llaurant el seu camp va adonar-se'n de la importància de la seva troballa. I àmfora moderna.





MG Morris Garatge. Bellesa disseny industrial 1961-1969

exemple de resiliència en el poema El Pi de Formen-  
tor. On diu: Amunt ànima forta...

Bellesa en la veritat i en els seus arguments. Exercici  
per a demà: Pensa en algun polític d'aquí o en l'exili  
viu i en un de mort. El mort sempre tindrà més adep-  
tes en consens. **Quan ens veiem m'ho dius a veure si  
coincidem en glorificar el bell gest del difunt conver-  
tint-lo fàcilment en heroi i criticant el contemporani  
pels seus clarobscurs.**

### Bellesa Ornamental

De la persona, arquitectònica, física, simètrica, asi-  
mètrica.

En general la simetria ens és més fàcil d'acceptar com  
agradable als sentits.

### Bellesa Animal

Pel seu exotisme, color, docilitat, ferocitat, tacte, ori-  
ginalitat, excepcionalitat, moda, preu. S'atorguen tro-  
feus de bellesa per animals als seus propietaris or-  
gullosos i el protagonista en definitiva amb un terros-  
set de sucre en té prou. Potser podríem valorar la ma-  
teixa gratificació els humans que amb petits terros-  
ssets d'estimació en hi ha prou.

### Bellesa Vegetal

Punyeteres les plantes que en la natura per excitar in-  
sectes pol·linitzadors i estampes bucòliques que cap-  
tiven els humans ens donen colors i aromes. I en la  
botiga "garden" on les plantes calculen i esperen a  
l'aguait amb utilitzar-nos per al seu viatge de milers  
de kilòmetres, car no tenen cames i especulen amb  
els nostres transports, àdhuc intercontinentals, amb

avió. Digue'ls ximplés que ja no depenen sols de la  
météo i de la natura per colonitzar territori.

### Bellesa Industrial

Molt camp per recórrer i per recuperar el pensament  
noucentista.

### Bellesa Paisatgista

L'Arc de Sant Martí. Salt d'aigua. Un conjunt amb pri-  
mer i segon terme i profunditat, etc. Un arbre mort...

### Cura de la Bellesa

Des de molt abans dels banys amb llet de cabra la  
cosmètica ens ha gratificat i amb l'invent del reflex  
de l'aigua del pou i el mirall de metall polit amb pocs  
o molts retocs ens perdonem els nostres defectes com  
no perdonem els d'altri, amen. I així per anar tirant;  
pensant burlar els anys i alguns moren en l'intent de  
ser més bells a través de l'anorèxia o operacions de  
mala cirurgia estètica. "Salud Belleza y Lozania Bella  
Aurora cada dia".

### Edat de la Bellesa

Plantes joves i animals cadellts ens desperten "per  
se" una estima paternalista enaltint la seva Bellesa  
que possiblement ens marca barems de Bellesa que  
aplicarem en altres ocasions. I d'això es valen els in-  
fants per a la seva pròpia supervivència. Quin nadó  
més "mono"!

I si la criatura és francament lletja li queda sempre el  
recurs d'ésser simpàtic. Tant en animals com en plan-  
tes també, ens entendrim amb les seves seduccions.



*Paisatge Bruguers, Gavà*

*Boccaccio. Teresa Gimpera. Símbol de bellesa i llibertat*



És el seu reclam per a la supervivència al sentir-los bells i manyaguets. Agafarem els seus models per ser nosaltres atractius imitant la seva juvenesa.

### **Sedució per la Bellesa**

Ens rendim al primer cop de vista. Després et pots anar enamorant consumint arguments intel·lectuals que ens poden anar intoxicant progressivament o per reflexió que un més alt grau de Bellesa no ens pertoca per lletjos que som i ens conformem amb la Bellesa que tenim al nostre nivell de pròpia bellesa i no cal preocupar-se, que el capellà també casa els lletjos. Aquell nòvio que jo tinc no és cap bellesa destacada però jo no puc aspirar a res més i a la fi, no està mal i em conformo perquè és bon noi. Costa d'acceptar aquest argument possibilista però versemblant.

### **Bellesa en l'olor**

Impossible imaginar la glamurosa discoteca Boccaccio amb un ambient de fortor d'olor corporal, suor i halitosi. I si te la imaginassis seria ràpidament repudiat. El mateix amb una o un sexsímbol. En canvi, les feromones d'un perfum ens fan seguir el rastre.

### **Bellesa en el so**

No cal ser un músic per saber quina melodia és Bella. No és pas una música la cadenera i apreciem els seus trins tant els qui són de la seva espècie com nosaltres també sense ésser un ocell.



Le Sainte Chapelle. Bellesa en conjunt artístic. París

L'harmonia de la poesia, de la música i també de l'oratória ens porta a l'estat plaent quan aconsegueix les nostres expectatives del ritme. Quan esperes una tornada d'una nostrada sardana i també de la sevillana adoptiva, entrem en complicitat com si en fóssim els directors de la melodia i això és fascinant per als nostres sentits. No calia saber de teatre ni de música perquè agrada la sarsuela Cançó d'Amor i de Guerra pel fet que ens és proper i ens agrada i trobem Bellesa en allò que ens resulta familiar.

Investigacions de l'UB al 2014 van concloure que el 2,5% de mitjana, en persones sense cap altre trastorn psíquic, no empatitzen amb la música. Això vol dir que quasi tothom sí que n'és de sensible. I el to de veu resulta importantíssim per completar la bellesa viva d'un ésser humà.

### Auxiliars de la Bellesa. Art e metier

L'art i l'ofici són conductors a la Bellesa reunint mostres del bon ofici i fent art; exemples: d'ofici: Aquesta revista **Cartulari de la Catalunya Comtal** magnífica en Bellesa recull en els seus articles, des de l'acolorida heràldica, com vestits històrics, passant per edificis magnífics fins a mínims detalls i tants altres temes, que molt ben editats donen Bellesa a cada exemplar.

Un altre exemple: **Le Sainte-Chapelle en conjunt té Bellesa per la reunió dels seus vitralls fets amb ofici i art del segle XIII, restaurada en conjunt el segle XIX per Eugène Viollet -le-Duc, que aportà de nou allò que hi mancava per fer-ho bonic.**

### Mètodes de restauració de la bellesa

**1r** - Viollet té un rigorós concepte científic de la res-

tauració amb aportacions necessàries per finalitzar les seves obres amb Bellesa. O sigui substituir l'obra antiga però amb criteris de l'època.

**2n** - Altra manera seria reparant i completant amb materials nous perquè se'n vegi la part reparada.

**3r** - Molt puritat. Restaurant només amb materials autèntics malgrat l'obra quedi incompleta.

**Un exemple d'aquests conceptes el tenim al llenç de muralla darrera el monument a Ramon Berenguer III fet per en Llimona. I mirat així d'un cop, despleguem tota una teoria restauradora dels 3 sistemes tots seguits, un al costat de l'altre.**

### Defectes en la Bellesa

Li rebusquem les falles ja sia per gelosia o perquè no quedin rebaixades per comparativa la nostra pròpia Bellesa. Una observació destructiva de la bellesa humana pot ser la contemplació insistent dels orificis nassals i acabes destruint aquell sex-símbol, sobretot masculí, si li surt una pelambrea pels nassos i orelles. O en l'olor dels cabells de la formosa que flairen a saïm o sofregit. De la mateixa manera que la propaganda enalteix, també destrueix.

### Destrucció de la Bellesa

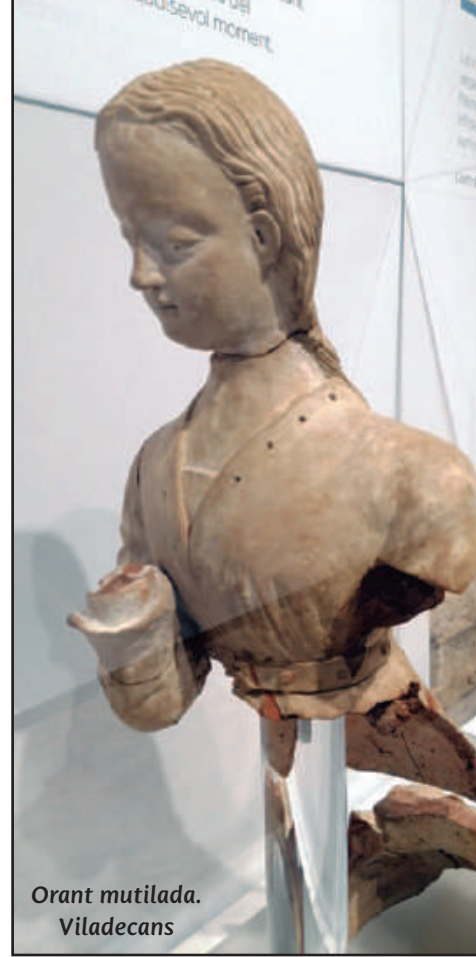
*"La maté porqué era mia".*

En el paratge més bonic i on hi ha establert un magnífic mirador per aturar-s'hi per a la seva contemplació, però hem de vigilar no ens surti a la foto la pell de plàtan, l'ampolla de plàstic o llauna de refresc, les burilles de cigarreta i el paper de plata de l'entrepà d'algun mal educat. Que no passaria l'examen de ciutadà i l'hauríem de domesticar.





Picasso. Elsa Schiaparelli. Belleza en el vestir



Orant mutilada.  
Viladecans

Per religió, per superstició, per simbolisme, tal com dicta la intransigència de molts humans. Recordem que en 2001 Odissea de l'Espai que el qui guanya és el primat al descobrir l'os com arma per matar el tapir o eliminar l'infeliç congènere menys evolucionat. Lògicament descendim de l'agressor i amb armes es destrueix bellesa.

**Per guerra i política:** Com és que l'Almanzur entrà per destruir la ciutat de BCN, un cop rendida, al 985. Recordem que, entrà per la muralla prop palau comtal avui c. Comtal/ Via Laietana. Cremant tot allò que no li interessava. Fins que els Homes de Paratge el foragitaren al 988 empaitant-lo fins el califat. El mateix passà amb Tarragona que li va repelar tot el marbre blanc Macael per muntar-lo a la mezquita.

**Raó: perquè és més fàcil per al «brutus» deixar petjada al destruir en segons el que ha costat potser mil·lennis de fer-se.** D'altres places fortes eren respectades, però BCN no ho fou, per què?

### El Record de la Bellesa

Acostuma a ser un punt en la memòria que en estirar del seu fil apareix el diorama complet de tota l'extensió de la bellesa recordada. Recordes el primer amor com una experiència Bella i que majoritàriament en molts casos va fracassar per substitució d'altri.

### Bellesa abstracte

No ho pots qualificar ni ara que ho veus ni en el teu record, però saps que era Bell. I recordem la Belleza abans de recordar l'objecte .

### Mesura de la Bellesa

Sempre ens surt una valoració comparativa. És més bonic que... Hi ha una competència subjectiva pròpia



Monument a Ramon Berenguer III i llenç de muralla al fons.  
Exemple de mètodes de restauració

o en debat coral entre persones, d'on trobem més bellesa i si coincidim ens dóna una alegria. Difícil de va-



Bell Ivernacle del Palau Marqués de Sta. Isabel. Barcelona

lorar científicament. T'adones de la necessitat d'agafar dades físiques. Més alta la Pica d'Estats però dues puntes El Pedraforca, etc...

Aquella persona deu ésser Bella perquè tothom ho diu. Quins manaments podríem mesurar?

Si la Bellesa es manté en el temps i en diverses ocasions. Exemple a la perruqueria amb els cabells mullats com estaria la Neffertiti? Com resulta una pintura sense emmarcar? Per fer una fórmula s'ha de partir de les condicions normals, com en la física bàsica. Ja d'antic el nombre auri pretén establir unes proporcions matemàtiques del cos humà.

*Si la Bellesa és l'opinió coincident amb la majoria de persones de bon gust.*

*Si la Bellesa té massa de cosmètica.*

*Si la Bellesa és original o si està ben copiada.*

*Si la Bellesa depèn de si és rica o pobre d'ornaments.*

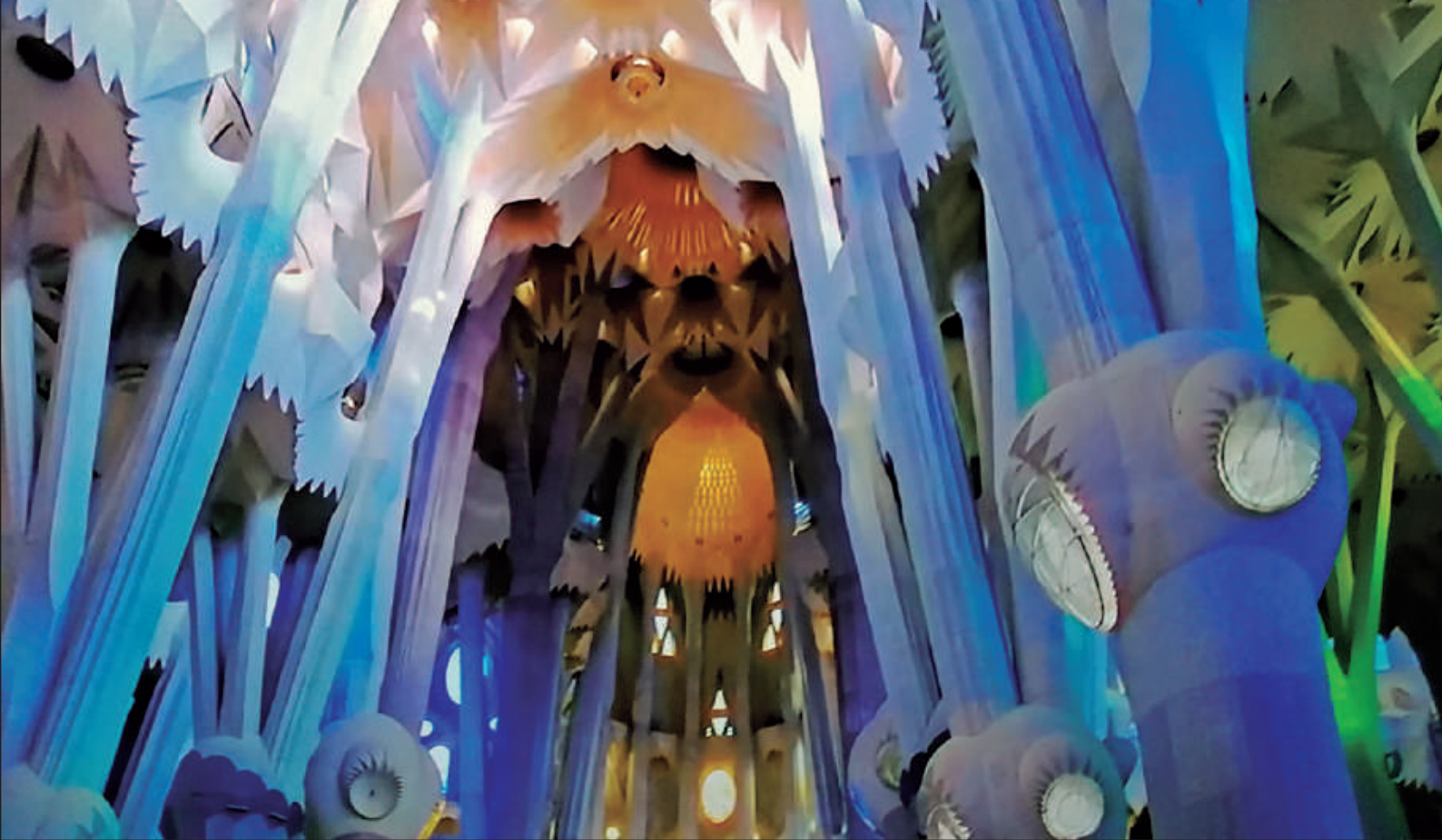
*Si la Bellesa és pulcra.*

*Si la Bellesa està en la fama del seu autor.*

Tot això poden ser punts per arribar a qualificar la bellesa que sempre serà inqualificable perquè tenim sentiments fora d'algoritme. Recomano veure la pel·lícula "L'home Bicentenari" on arribem a fabricar sentiments per donar sentit a la vida i a la mort. ©

*Panoràmica de la Cascada del parc de la Ciutadella. Conjunt arquitectònic d'escultures i aigua. Dalt del conjunt destaca el magnífic grup escultòric La Quadriga de l'Aurora*





Abstracció del conjunt de la bellesa de la Sagrada Família

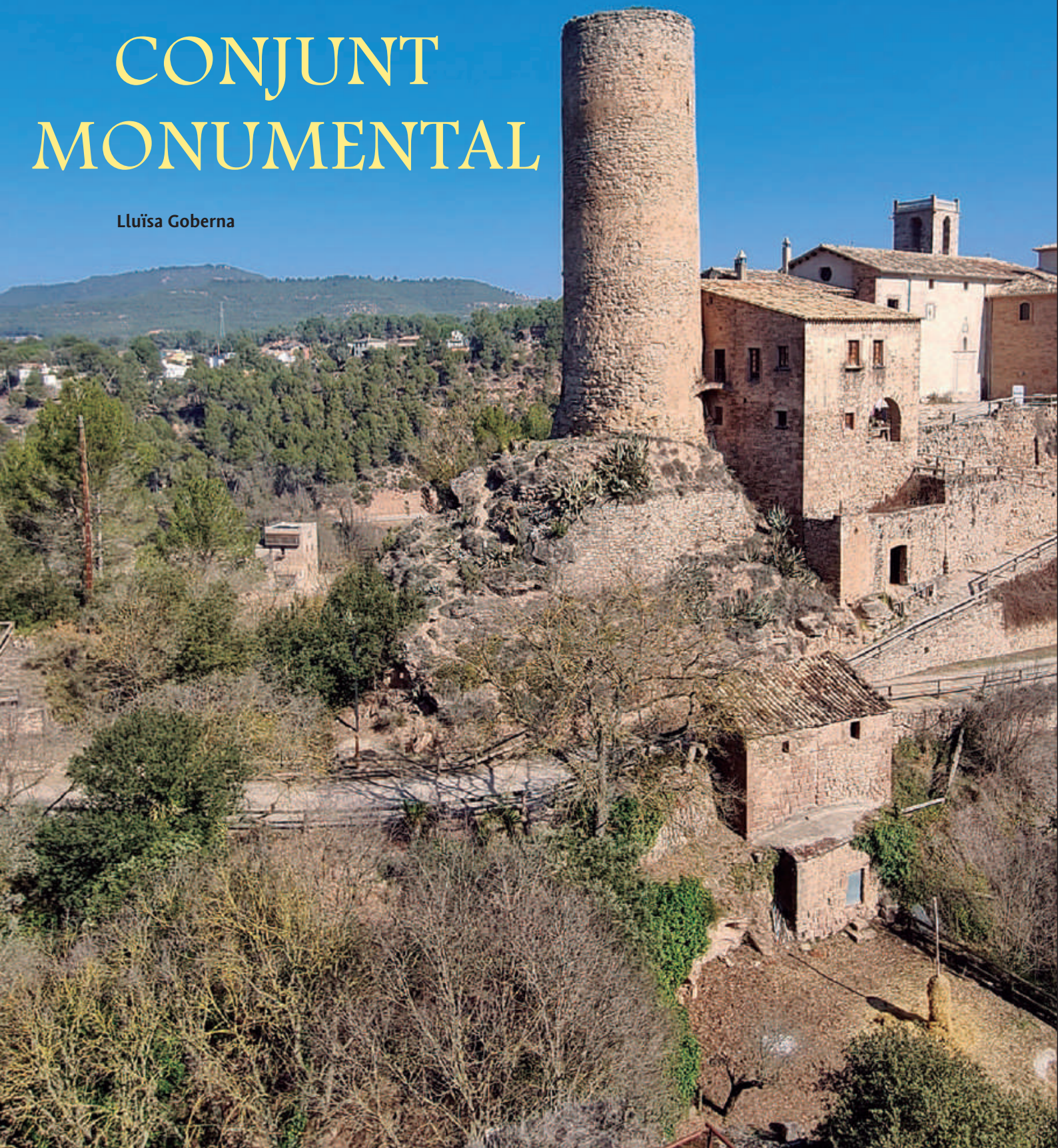
*Davant aquesta làpida dels dos àngels de Bellesa sensual, en Stendhal, pseudònim de l'escriptor Henri Beyle, venia sovint a contemplar-la i a desmaiar-s'hi. Síndrome que va experimentar per primera vegada a Florència*



# TORRES DE

## CONJUNT MONUMENTAL

Lluïsa Goberna



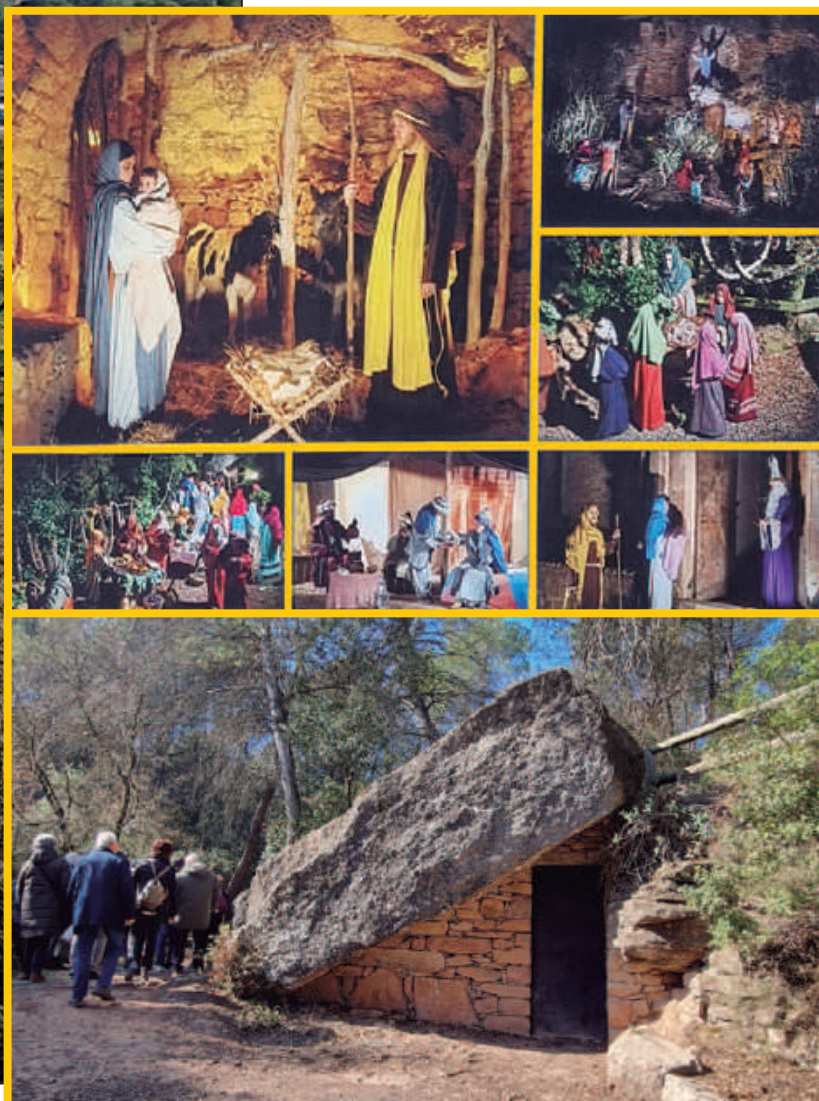
# FALS

Aquest conjunt monumental el formen les dues torres, la rectoria i l'església i esta ubicat al municipi de Fonollosa que inclou el nuclis de Fals, Camps, Canet de Fals i Fonollosa, que antigament es consideraven terres de frontera

**U**n cop vam arribar a les Torres de Fals, val a dir que en un esplèndid paisatge boscos i feréstec començarem la visita acompanyats per la nostra guia, la Núria Sanz, que el primer que ens va ensenyar va ser l'entorn on es fa el Pessebre Vivent del Bages.

Aquest pessebre se celebra cada any, des del Nadal de 1977, excepte un any d'una forta nevada i per la pandèmia. Es fa en aquest entorn incomparable sota l'organització de l'Associació Recreativa de Fals. **El pessebre consta d'una vintena d'escenificacions i el componen unes 260 persones de l'entorn, i rep centenars de visitants d'arreu de Catalunya.**

Tot l'entorn natural, incloses pedres i les torres, serveixen per a l'atrezzo del pessebre. La gent des del camí-passeig pot veure l'escenificació amb tot el pessebre il·luminat.





*Torre Nova amb les restes de l'antic pont que unia les dues torres*

Les dues torres, una enfront de l'altra, eren antigament un xarxa de comunicació. En algun moment sembla ser que les torres estaven intercomunicades, per un pont elevat sobre el fossat. Es poden veure unes restes del que es creu que era el pont.

**La Torre Vella, romànica, del segle X-XI, adossada a l'antiga residència del castell i després rectoria, quedava protegida al nord per la balma i al sud pel barranc dit de l'Infern. Té una alçada de 19,5 metres i 9 de diàmetre. La porta estava al tercer pis, a 8 metres, per tal de defensar-se. Hi havia un nucli d'unes dotze cases al voltant de la torre.**

**La Torre Nova del segle XIII-XIV té una alçada d'uns 18 metres i 9 de diàmetre i consta de tres pisos. Es poden veure en alguns blocs de pedra les marques dels picapedrers. La part sud d'aquesta torre està protegida per un mur de protecció amb espitlleres, per tal de fer-lo servir per a l'ús d'armes de foc.**

Com a fet curiós, el 1481 les dues torres van estar enfrontades durant la Guerra civil catalana, en el conflicte del rei Joan II amb la Generalitat, ja que cada una de les torres van estar ocupades per bàndols diferents. Fets que consten enregistrats al llibre d'actes del Consell de la Ciutat de Manresa.

Les torres són les úniques restes que es mantenen en peu de l'antic Castell de Fals.

*Panoràmica de les dues torres enfrontades. La Torre Vella adossada a la casa del rector i l'església*





Es tenen notícies documentades del castell sobre el 979. Estava sota el domini dels comtes d'Osona, senyors del castell de Cardona i va ser un lloc triat per tal de controlar l'antic camí ral de Barcelona a Cardona i defensar els territoris conquerits als àrabs. Es va edificar dalt d'un turó envoltat per la riera de Fals i el torrent de l'Infern.

Es va establir la frontera de castells amb la Marca Hispànica. Eren control de pas encara que bastant inestables, ja que la frontera anava avançant per marcar el territori.



**L'any 1018 Bonfill de Fals o antigament dit Falchs, fou el primer castlà qui administrà el castell, que li va atorgar Bremon, vescomte d'Osona (més tard, el 1062, el vescomtat d'Osona prengué el títol de vescomtat de Cardona). Durant segles el castell va seguir formant part dels senyors de Cardona.**

Els senyors de Fals defensaren la torre, recaptaren rendes i tenien també jurisdicció per administrar justícia, i el càrrec de castlà passà als seus successors.

Quan la Guerra Civil, la Torre Vella va quedar molt malmesa. I el 1969 una família va comprar la rectoria (antiga residència del castlà) i la torre amb la intenció de reconstruir-la i preservar la seva conservació. L'antiga església va ser cedida a l'Ajuntament que també hi va fer obres de rehabilitació.

## ESGLÉSIA DE SANT VICENÇ DE FALS

Després del recorregut per l'exterior del conjunt, la guia ens va obrir la porta de l'església per visitar el seu interior i veure un audiovisual sobre la vida de la vescomtessa Engonça, de la qual més endavant en parlarem.

**L'església actualment és un Centre d'Interpretació on es poden veure diversos plafons informatius sobre la història del conjunt i de la vescomtessa. S'esmenta documentació per primera vegada l'any 1012.**

L'església original romànica va ser construïda al segle XI i era d'una sola nau. Amb el temps ha sofert diverses reformes. Actualment l'església és barroca i el



Capella Gòtica



Capella Fonda, actualment tancada



transepte gòtic. Al segle XVII es van fer dues ampliacions que van canviar totalment la fisonomia de l'església. Al segle XVIII es va construir l'actual campanar i el 1885 va finalitzar la construcció de la Capella Fonda, que va ser l'última ampliació de l'església. Fou edificada sobre l'antic cementiri, que ja no estava en ús. Era el lloc més sagrat del temple i estava sempre il·luminada per una llàntia. Actualment aquesta capella està tancada per rehabilitació.

En la Capella Gòtica, últim racó que es conserva de l'església gòtica, es troba un capitell, que va donar l'historiador medievalista Xavier Sitjes i Molins a l'església a finals del segle XX. També es pot veure el que es creu que pot ser la resta d'una imatge gòtica de Sant Joan Evangelista.

## ENGONÇA VESCOMTESSA D'OSONA

Engonça d'Osona i senyora de Cardona i Fals va estar casada amb Ramon, vescomte d'Osona. Després de quedar vídua va tenir un fort enfrontament amb el bisbe de Vic, Borrell, que li reclamava la possessió del castell de Fals per al bisbat de Vic. Però Engonça no estava d'acord, ja que durant més de trenta anys havia estat en propietat dels vescomtes.

Hi va haver un judici, que es va fer l'1 d'agost del 1013 a Vic per tal de determinar qui seria el definitiu propietari (*Judici recollit en els arxius dels Ducs de Cardona*). El van presidir Ramon Borrell i Ermessenda, comtes de Barcelona. La vescomtessa ho va haver de lluitar molt i va aportar diversos testimonis per defensar el seu dret al castell de Fals. **Entre aquests testimonis estava Bonfill de Fals, a qui com agraïment, el fill d'Engonça, el vescomte Bremon, el 1018 li cedi la torre de Fals, tal com hem mencionat al començament de l'article.** Bremon morí abans que la seva mare i en el seu testament declarà a Bonfill de Fals fidel seu i el nomena marmessor (*persona encarregada de fer complir i d'executar la darrera voluntat d'un testador*).

El judici el va guanyat Engonça ja que el jutge va reconèixer la propietat a la vescomtessa amb aquesta sentència de llei: **"Allò que algú posseeix durant trenta anys sense interrupció de temps, de cap manera no pot admetre recurs de ser requerit en propietat per un altre"**.

El bisbe Borrell finalment va acceptar la resolució i va abandonar la reclamació perquè ell i els seus successors no ho poguessin tornar a reclamar.



Engonça va tenir quatre filles i cinc fills. D'aquests, tres la van succeir com a titulars del vescomtat. Va morir l'any 1062 i va ser enterrada al Monestir de Sant Pere de Casserres, al qual va deixar molts béns, tal com consta en el seu testament fet el 1039, en el qual un dels marmessors escollits per ella va ser el fill de Bonfill de Fals, Borrell Bonfill.

**Va ser una dona lluitadora, valenta, que estimava Fals i no va deixar de defensar amb tota la força el que era seu.**

I per últim vam entrar al cementiri, que es troba darrere de l'església, que data del segle XIX. Al fons es troba la tomba de dos maquis que van matar el 1945 a Fonollosa i als quals "l'Amical de Catalunya d'Antics Guerrillers" els va dedicar una placa.



Cementiri i tomba dels maquis

Després de recórrer tot aquest magnífic entorn natural carregat d'història, ens vam dirigir amb autocar per visitar l'Ermita de Santa Maria del Grau de Fals.

## **ERMITA DE SANTA MARIA DEL GRAU DE FALS**

La Núria, la nostra guia, va anar a buscar la clau al mas dit d'en Grau, que es troba a tocar i els propietaris

del qual tenen cura de l'ermita, per poder visitar el seu interior.

A l'ermita s'hi poden veure dos períodes constructius ben diferenciats. L'ermita conserva la capçalera preromànica i la nau romànica, dels segles XII-XIII. Quan es construí la romànica l'anterior va passar a fer les funcions d'atri. Està documentada des de l'any 1039, quan apareix citada en el testament d'Engonça, vescomtessa d'Osona.





El 1154 apareix ja com a parròquia, però al segle XIV va perdre aquesta funció i al caure en desús va facilitar el seu abandonament. Tant va ser així que el 1685, el bisbe va prohibir el culte pel mal estat de conservació de l'ermita. Va ser restaurada el 1988 i posteriorment també s'hi han fet treballs de rehabilitació. **Al seu interior, molt ben conservat, es troba a l'altar un retaule del segle XVII i una magnífica talla romànica de finals del segle XIII, que va ser restaurada l'any 1969 i custodiada al Museu de la Seu de Manresa. Fou retornada a l'ermita el 26 de maig de 1991.**

*Interior de l'ermita amb el retaule del segle XVII*



**Actualment i des de fa anys, és el marc idoni, tant per l'ermita, que conserva la fidelitat dels habitants de Fals, com pel seu preciós entorn natural, per celebrar-hi diverses festivitats populars arrelades a la població. També s'hi fan casaments.**

Després de tanta activitat, es va fer l'hora de dinar i com l'estomac ens ho reclamava vam anar al **Restaurant El Molí de Boixeda, on ens van servir una excel·lent i completa Calçotada. Un lloc molt recomanable, tant per la qualitat com pel tracte.**

Una estona de sobretaula i descans per després continuar la ruta fins a la **Plaça de la Creu a Camps.**

Una estona de sobretaula i descans per després continuar la ruta fins a la **Plaça de la Creu a Camps.**



*Talla romànica del segle XIII*



## NECRÒPOLIS DE LA PLAÇA DE LA CREU

Durant les obres de restauració de la plaça es va portar a terme una excavació arqueològica de quasi tot l'espai de la plaça. **“El 18 de desembre de 2016 es van inaugurar les obres d’urbanització i museïtzació de la Plaça de la Creu de Camps que van permetre descobrir els vestigis arqueològics més antics del poble”**. Segons consta en una placa que es troba a la plaça.

Amb aquesta intervenció es va poder documentar i estudiar la necròpolis de l’antiguitat tardana i l’Alta Edat Mitjana, un gran edifici de l’època medieval baixa i un cementiri dels segles XVII-XIX. La documentació més antiga trobada al nucli de Camps data del 950.

**Es pot veure al terra una gran llosa de pedra amb tres parells de plantes de peu esculpides “plantae pedum”**. Aquest element té els seus orígens en la tradició romana pagana i segueix en època paleocristiana.

Plaça de la Creu, amb la llosa de pedra on estan esculpides les plantes de peu “plantae pedum”





Làpides sepulcrales (segle XIII)

També es poden veure diverses làpides sepulcrales romàniques del segle XIII amb símbols i inscripcions.

Ja no teníem gaire temps, ja que la llum del dia anava minvant, i ens vam dirigir a Fonollosa per acabar el nostre recorregut en un lloc que tenia molt a veure amb la nostra història recent.

## PLAÇA 1 D'OCTUBRE A FONOLLOSA

L'1 d'octubre de 2017, la població de Fonollosa va patir la repressió de les càrregues policials en la jornada que va tenir lloc per celebrar el referèndum per a l'autodeterminació de Catalunya.

Un any després els veïns i veïnes de la població van decidir batejar la plaça que hi ha davant de l'església amb el nom d'1 d'Octubre. L'il·lustrador bagenc **Valentí Gubianes** va pintar un magnífic i emblemàtic mural a la façana de l'Ajuntament per preservar la memòria de l'espai on van passar aquests fets tant lamentables.

El mural és molt descriptiu: **“Podran tallar totes les flors, però no podran aturar la primavera”** (Pablo Neruda).

A la porta d'entrada a l'Ajuntament encara es pot veure el desperfecte fet pels policies al voler entrar a la força. Davant, al terra, hi ha una Càpsula del Temps,



Mural a la façana de l'Ajuntament en record dels fets de l'1 d'octubre de 2017

que va ser dipositada el 2018 amb els escrits de veïns i veïnes, que relataven com ho van viure i el que va significar per a ells aquella jornada. Serà oberta el 2067 en el 50è aniversari dels fets del 2017. Molt bona iniciativa per tal que quedi constància per a les futures generacions del que es va viure aquell dia.

D'aquesta sortida que vam fer el 4 de març passat, ben bé podríem dir que va ser "un dia rodó". Cultura, història, natura i gastronomia, tot complet. ©



# FIXACIÓ DE FRANÇA PER CATALUNYA

## ELS FRANCESOS A CATALUNYA EL 1285

*“Certes, ço dix lo rey als missatgers, fort ha poch en la terra de Catalunya aquell qui l'ha donada a altre, e menys aquell qui la ha presa; car mon llinatge l'ha conques ab espa. Per que sabreu tuyt que: qui la volra costar li ha.”*

Pere el Gran

**Carles Aparicio**  
Comanador de la Domus  
Templi Barcinonensis

*(Poc té en la terra de Catalunya aquell que l'ha donat a un altre [referint-se al Papa], i menys el que l'ha pres [referint-se al rei de França]. Perquè el meu llinatge l'ha conquistat amb l'espa. Així doncs sabeu fer-ho tots: el que la voldrà li haurà de costar.)*

**E**l dilluns de pasqua de Resurrecció, 30 de març de 1282, els sicilians es van rebel·lar contra la dominació francesa i el comte-rei, aleshores, Pere III d'Aragó, II de Barcelona, i I de València (\*València, 1239 - †Vilafranca del Penedès, 1285), anomenat el Gran, va acudir en la seva ajuda, per la qual cosa, el mes de setembre, es va convertir també en rei de Sicília. Això li va suposar al comte-rei la seva enemistat amb el papa francès i canceller de França, Martí IV (\*Touraine, 27/3/1220 - †Perugia, 28/3/1285) i la seva excomunió el 9 de novembre, confirmada el 21 de març de 1283.

En 1283, les tropes franco-navarreses van saquejar la Val d'Onsella a Osca, la qual cosa va suscitar la reacció immediata del comte-rei Pere III d'Aragó, II de Barcelona, I de València, i ara també I de Sicília, qui el 1284 va assolar la ribera de Tudela, enclavada a la vall de l'Ebre a Navarra.

Papa Martí IV



Pere III d'Aragó





*Palau dels reis de Mallorca a Perpinyà, dit també, Castell Reial de Mallorca*

Mort el rei Alfons X de Castella (\*Toledo, 23/-11/1221 - †Sevilla, 4/4/1284), l'individualisme dels castellans va engendrar l'anarquia i la misèria a Castella.

El comte de Buccheri (Messina, 1210 – †1287), senyor de Butera i Palazzolo, Alaimo da Lentini, o Leontino, malgrat haver contribuït a expulsar els francesos de Sicília, i haver estat nomenat Gran Justicier de Sicília, va canviar de bàndol, per la qual cosa el 19 de novembre de 1284, sota acusació de traïció, el comte va ser convocat a Barcelona i empresonat al castell de la Suda de Lleida, a 160 quilòmetres de la capital.

**El rei Felip III de França (\*Poissy, 3/4/1245 - †Perpinyà, 5/10/1285), anomenat l'Ardit, va ordenar la construcció de cent galeres que va a llistar en la boca del cabalós riu provençal del Rhone. Va noliejar molts vaixells especialment a Marsella i Narbona, i va reclutar homes per a tota aquesta armada, que va ascendir a un total de cent quaranta galeres i altres seixanta naus per a provisions. Tot això amb l'únic propòsit d'envair tot el regne catalanoaragonès. El mes d'abril, per les festes de Pasqua, el rei es va traslladar a Tolosa, per presumir del seu poderós exèrcit.**

Assabentat el comte-rei Pere el Gran de les intencions del rei francès i de la connivència del seu germà el rei Jaume II de Mallorca (\*Montpeller, 31/5/1243 - †Palma de Mallorca, 29/5/1311) amb ell, el 1284 es va dirigir al Rosselló en companyia del vescomte de Cardona, Ramon Folch VI de Cardona (\*1276 - †1320), i molts altres barons i cavallers.





Jaume II de Mallorca

Arribats a Perpinyà, on residia Jaume II de Mallorca amb la seva esposa i fills en el Castell dels reis de Mallorca, es van dirigir a la casa dels templers, els quals guardaven els cofres del rei de Mallorca. Oberts aquests, es va trobar un pergami amb dos segells pendents de plom, corresponents un al rei de França i l'altre al papa francès. En ell, el rei de Mallorca prometia secundar sense reserves per terra i mar amb tot el seu exèrcit al de França fins a veure'l únic senyor de tots els dominis del rei d'Aragó. En pagament, el rei de França i el pontífex, li oferien el regne de València.

Pere el Gran va manar llavors requisar els béns i diners dels francesos i arrestar els consellers de Jaume II de Mallorca, entre els quals es trobaven Ramon Balle i Puig d'Orfila. Tot seguit, va prendre el castell en el qual residia el seu germà el rei de Mallorca amb el seva família, però aquest, el dia 25 d'abril de 1285 va aconseguir fugir al Castell de la Roca.

Però com en la seva fugida va deixar a la seva dona i fills, aquests van ser fets presoners, igual que Aimeric IV de Narbona (\*1230 - †10/1298), nebot de l'arquebisbe Pierre de Montbrun (†3/6/1286) i els dos consellers del rei de Mallorca. Però abans de marxar de Perpinyà el dia 13 de maig, el secretari de Pere el Gran, Pere I de

Santcliment (\*Barcelona - †Barcelona, 1303), senyor de Badalona, va informar els habitants que el seu rei no estava mort, sinó fugit.

Arribant ja a la Jonquera, va ser alliberada la dona i filla de Jaume II de Mallorca en el serral de Banyuls (Rosselló). Els fills van ser reclosos al Castell de Torroella de Montgrí (Baix Empordà), i Aimeric IV de Narbona a la torre de Gironella (Gironès).

*“E tramès d'altra part N'Almalric de Narbona a la ciutat de Gerona, e aquí més l'hom, e lo nebot de l'arquebisbe de Narbona ab no em sé quants cavallers llurs, en presó e en ferros en una torre que ha nom la Torre Geronella, e aquí guardà'ls hom bé aitant com hi estigueren.”*

Davant tan poderós exèrcit enemic Pere el Gran infructuosament va buscar aliances per tot arreu (Castella, Constantinoble, Alemanya i Anglaterra). Tot i això el Rosselló, que d'acord amb l'actitud i ordres de Jaume II de Mallorca s'hauria d'haver alineat amb els francesos, va ser hostil a l'invasor, patint per això les conseqüències.

Restes Castell de la Roca





Així per exemple, els francesos, van entrar al Rosselló per Salses, i el 25 de maig d'aquest any 1285 van forçar a la vila d'Elna les portes de la seva catedral, on van penetrar i massacrar els seus habitants.

Catalunya va ser envaïda per el rei Felip III de França amb el suport del cardenal francès i llegat papal Jean Carlet "E yo, de part de Deu e del senyor apostoli, dich a tots cellis qui yran ne aportaran armes contra Pere d'Arago quels seran tots sos peccats perdonats; e si negu n'i mor, ço que Deu no vulla! que s'en pujara tot dellivre e florit devant Deu" .



Restes de la Torre de Gironella (Girona)

**El tot poderós exèrcit francès el componien sis esquadrons:**

El primer estava format per 40.000 gastadors.

Al segon anaven els senescals de Tolosa, de Carcassona i de Belcayre, el senyor de Lunel, el comte de Foix i Ramon Roger, germà del comte de Pallars, amb

5.000 cavalls armats, i a les ales 13.000 ballesters a peu.

El tercer el formaven la gent dels consells de Narbona, Rodés, Termens, Carcassona, Aguiens, Tolosa, i les seves comarques, comtats de Sant Gil i de Bigorra, amb els veïns de Llenguadoc, que sumaven 70.000 peons.





El Coll de Panissars, entre les restes del priorat de Sta. Maria de Panissars

El quart esquadró portava els consells i gents de tots els llocs de França, Picardia, Normandia, Comtat de Flandes i un gran nombre d'alemanys, en nombre de 80.000 peons ben armats.

El cinquè, al comandament del mateix cardenal francès, portava els seus 6.000 cavalls.

I en el sisè esquadró anava el Rei de França, i els seus fills Felip IV de França (\*Fontainebleau, 1/7/1268 - †Fontainebleau, 29/11/1314) i Carles de Valois (\*Vincennes, 12/3/1270 - †Nogent-le-Roi, 16/12/1325), amb tota la noblesa de França, comtes, rics-homes i senyors de pendó, que era més de 100, amb 4.000 cavallers de les companyies de Toscana i Romanya de la part güelfa. Darrere anaven 80.000 mules, amb més de 12.000 homes que les portaven, escortats per 600 cavalls.

**Però Pere el Gran no es va acoquinar i va decidir aturar els francesos al Coll de Panissars. Aquest és un coll**

**de la Serra de l'Albera, a 568 m alt, que comunica les comarques del Rosselló i l'Alt Empordà, concretament els termes municipals del Pertús i de la Jonquera. Els francesos van avançar i van acampar als Pirineus orientals, prop de Le Boulou, a dues llegües de Panissars.**

De mica en mica la gent de Catalunya va anar responant a la crida del comte-rei i van arribar reforços de Girona, Empordà i Camprodon i els seus contorns. Al cap de poc temps també van arribar els de Barcelona per mar i per terra. Publicat el "Usatge Princeps namque", per l'infant Alfons (\*València, 4/11/1265 - †Barcelona, 18/6/1291), tots els homes amb capacitat d'empunyar les armes van quedar convocats a defensar Catalunya i a socórrer el rei, i arribà gent d'arreu.

**Però la traïció d'un bastard rossellonès vassall del comte d'Empúries va facilitar la invasió francesa pel coll de Maçana, damunt de la vila de Peralada, a canvi de mil sous.** La primera conseqüència va ser que Peralada fos atacada i arrasada per 8.000 cavallers i 50.000 peons francesos. Moltes altres poblacions varen ser víctimes dels excessos dels francesos, tot i la seva resistència heroica.

Però els prohoms de Castelló d'Empúries van enviar els abats de Sant Pere de Rodes i de Santa Maria de Roses perquè fessin de mitjancers amb les tropes franceses per salvar Castelló d'Empúries i el comtat del pillatge i la destrucció.

No obstant això, la fustigació a les forces d'ocupació franceses va ser constant i va anar minant la moral de la tropa i l'exèrcit francès, fins al punt que va detenir momentàniament el seu avanç en magni

ficar les capacitats catalanoaragoneses.

Així, per exemple, l'infant Alfons va sortir a l'alba amb 500 cavallers a escaramussar amb els francesos i va matar més de 600 sentinelles de l'enemic. Haurien estat molts més si no hagués arribat a socórrer-los el comte de Foix, Roger Bernat III de Foix i II de Castellbò i Cerdanya (\*1243 - †Tarascon d'Arieja, 3/3/1302), el comte d'Estaque i el senescal Miralpeix, el vescomte de Gimoès, Jordà V de l'Illa Jordan i vescomte de Couserans et de Casadan, Roger IV de Comminges amb tota la cavalleria del Llenguadoc.

Mentrestant l'armada francesa, que era a Narbona i Colliure va arribar als dos dies al port de Roses, que va passar a convertir-se en base d'avituallament de les seves tropes de terra i d'ancoratge de totes les embarcacions de guerra, facilitant el setge i tenalla de la ciutat de Girona.

En assabentar-se dels esdeveniments el 12 de juny, el comte-rei Pere el Gran es va veure obligat a retrocedir, deixant el vescomte Ramon Folch de Cardona (\*26/5/1259 - †31/10/1320), anomenat el Prohom Vinculador, el comandament de Girona, baluard de la resistència. Es van quedar amb ell el cavaller Guillem de Castellolí i Guillem III d'Anglesola (†1296).

El comte-rei, abans de partir cap a Barcelona, li va deixar 80 cavallers i 3.500 soldats, d'entre ells alguns ballesters, i provisions suficients fins al Nadal.

Pere el Gran va peregrinar a Montserrat, on postrat davant de la Moreneta, li va implorar ajuda.

Dos dies més tard, a les sis de la matinal del 15 d'agost de 1285, el comte-rei, acompanyat del seu germanastre Pere I d'Ayerbe (\*1259 - †1318); del X comte d'Urgell Armengol (\*1254 - †Camporrélls, 6/1314); del senyor de Fraga, Ramon III de Moncada; del VIII senescal de Catalunya, Simó de Moncada i Cervera (†1292); de Pere Ramon de Montcada i d'Abarca (\*1267 - †1300), conegut com a Pere II, baró d'Aitona, Serós i Soses; del senyor de la baronia d'Entença, Berenguer V d'Entença (\*Móra d'Ebre - †1294-/1300); del senyor de Juneda, Castellans Puiggròs i Torregrossa, Ramon II de Cervera (†1305); de Berenguer de Puigvert; de Guerau de Cervelló; de Alemany de Cervelló, el seu germà; de Bernat d'Anglesola; de rics homes i tota la cavalleria, en total de 400, es trobaven a la part alta del turó prop de Besalú.

**Tot i la resistència que va oferir el castell de Lers, a l'altra banda del Pirineu, aquest va ser pres pels francesos. En ell, el cardenal francès i llegat papal Jean Carlet, seguint instruccions del Summe Pontífex i d'acord amb el comte Carles I d'Anjou (\*París, França - †Foggia, Itàlia, 7/1/1285), va coronar l'infant francès Carles I de Valois (\*Vincennes, França, 12/3/1270 - †Nogent-le-Roi, França, 16/12/1325) nou rei d'Aragó, qui s'afanyà a repartir títols i terra catalana entre els seus.**

Tot seguit, l'exèrcit invasor va posar rumb a Girona, que la encerclà tot just arribar. La resistència aferrissada de la ciutat aquell mes de juny va ser heroica i va aconseguir inicialment el propòsit de frenar la invasió. Però el 19 d'agost, per guanyar temps, el vescomte Ramon Folch de Cardona va pactar una treva de vint dies amb el comte Roger Bernat III de Foix i II de Castellbò.



Retrat de Carles I d'Anjou

Mentrestant, Pedro Martínez de Bolea, va prometre Calatayud al rei de Castella, que afavoria el de França, si aquest deixava d'ajudar el rei francès. Per la seva banda, Pere el Gran pregà a les viles d'Aragó que socorreguessin a Girona, però els aragonesos desoïren el seu monarca. Tan sols va respondre a la crida el senyor d'Ayerbe, Pere I, germanastre del rei.

El comte-rei catalanoaragonès va enviar llavors els seus homes a Hostalric (comte d'Empúries, el vescomte de Rocabertí, i de Castellnou, Arnau de Corraví, Guillén d'Anglesola i Galceran de Cartellà, senyor d'Ostalés) i a Besalú (Albert de Mediona, Bernat d'Anglesola, Guillén de Puig-vert i Berenguer de Rosanes) des d'on diàriament fustigaven els francesos. I per a protegir la ciutat de Barcelona, va apostar 11 galeres davant de la costa al comandament dels almiralls Ramon Marquet (\*Barcelona, 1235 - †1302) i Berenguer Mallol. Però estant la flota francesa divi-

dida entre Sant Feliu de Guíxols, Cadaqués i Roses, els dos almiralls catalans, amb 12 galeres i 4 barques armades, es van dirigir al port de Roses, on el 25 de juliol es van enfrontar, amb èxit, a les 15 galeres franceses que havien quedat al comandament de l'almirall francès Guilhem de Lodève.

Paral·lelament, vaixells armats de València, Barcelona i Tarragona realitzaven incursions en la rodalia de Narbona, on capturaven navilis de provisions francesos que anaven de Marsella, Montpeller i tota la Provença al camp francès, i els portaven a Barcelona.

**Mentrestant, el 24 d'agost, va arribar a Barcelona l'estol català de Sicília amb al seu gran almirall Ruggiero di Lauria (\*Lauria, 17/1/1245 - †Cocentaina,**

**19/1/1305), més conegut com Roger de Llúria. Aquesta flota estava composta per 40 galeres de guerra pintades totes elles i els pavesos amb les armes i divises de la corona d'Aragó i Sicília.**

La nit del 3 al 4 de setembre en el golf de Roses, al costat del port, va tenir lloc l'encontre decisiu entre els dos estols. Roger de Llúria va atacar l'estol francès vora els illots de Les Formigues, entre el cap Gros i el cap de Sant Sebastià, prop de Palamós i Palafrugell. En la contesa van morir entre 3.500 a 4.000 francesos i tan sols entre 100 i 200 catalans. Va ser una gran victòria catalana, tot i estar els francesos avisats pel prior de l'antic monestir de l'Orde de la Cartoixa, que hi havia a Sant Pol. L'almirall francès Aubert d'Enguerand va ser fet presoner i portat a Barcelona.

La gran derrota de la flota francesa va obligar al seu

*Pere el Gran en el Coll de Panissars, obra de Mariano Barbasán (1864-1924)*



rei a demanar-li a Roger de Llúria, a través del comte de Foix, una treva, la qual va ser rebutjada pel gran almirall.

*“Ne encara no solament galera ni lleny, mas no creu que nengun peix se gos alçar sobre mar si no porta un escut ab senyal del rei d’Aragó en la coa per mostrar guiatge d’aquell senyor rei d’Aragó.”*

Malgrat tot, el 7 de setembre de 1285, el vescomte Ramon Folch de Cardona va haver de rendir-li la plaça de Girona al senescal de França, Eustaqui de Beaumarchais (\*1240 - †23/8/1294) en nom del rei de França i del seu fill, el rei de Navarra.

**El 30 de setembre i 1 d'octubre del 1285 va tenir lloc la famosa batalla del Coll de Panissars. Allí es van enfrontar els catalans i els mariners de l'estol de Roger de Llúria amb les tropes franceses, i en la qual va morir entre altres el comte francès de Nevers.**

**En les proximitats del Coll de Panissars el desastre francès fou complert, sofrint una humiliant derrota.**

El fill del rei francès, Felip IV de França (\*Fontainebleau, 1/7/1268 - † Fontainebleau, 29/11/1314), anomenat el Bell, va implorar al comte-rei Pere el Gran, que no ataqués la retirada, però aquest es va desentendre del que pogués passar.

I mentre per mar, en la retirada, Roger de Llúria va fer un atroç carnatge i un immens botí, i per terra, els supervivents, uns de les ferides, uns altres de la epidèmia i altres de fam, van morir i van sembrar el camí de Narbona a Boulou de cadàvers, inclòs el rei francès Felipe l'Ardit, que morí el 5 d'octubre.

El francesos no van deixar-ho mai de intentar. En 1286, solament la presència d'Alfons a l'Empordà al front d'un brillant exèrcit va bastar per a foragitar els invasors. I a les acaballes de l'any 1287, el senescal de Carcassona va declarar que no hi havia pau entre Catalunya i França, per la qual cosa va iniciar els preparatius per a un nou intent d'invasió que, al febrer de 1288, el comte d'Empúries considerava imminent. I fins i tot, el 25 de setembre de 1438 el Parlament es va reunir a Barcelona a fi i efecte d'arbitrar recursos per oposar-se a un atac dels francesos per la banda del Rosselló.

Aquesta fixació francesa per conquistar Catalunya, es va tornar a posar de manifest amb les aspiracions de Lluís XI de França (\*Bourges, 3/7/1423 - †La Riche 30/8/1483), però l'exèrcit francès comandat pel duc de Nemours, Jaume d'Armanyac (\*1433 - † París, 4/8/1477) el gener de 1463, fou vençut finalment per

la resistència nord-catalana.

El factor més important de la demografia catalana dels segles XVI i XVII fou la immigració francesa. Fins al punt que en 1637, per tal de controlar les activitats dels immigrants francesos amb motiu de la guerra amb França, es va ordenar la confecció d'una "Matricula de francesos".

**El 7 de novembre de 1659, Catalunya, traïda per França, perd en el Tractat del Pirineus, signat entre França i Espanya, el comtat de Rosselló, el Conflent, el Vallespir, el Capcir i una part del comtat de Cerdanya.**

Anys després el francesos van continuar intentant-ho, ara de la resta de la ja escapçada Catalunya en un episodi de la Guerra dels Nou Anys, que va tenir lloc entre 15 de juny i el 8 d'agost de 1697 a Barcelona. I

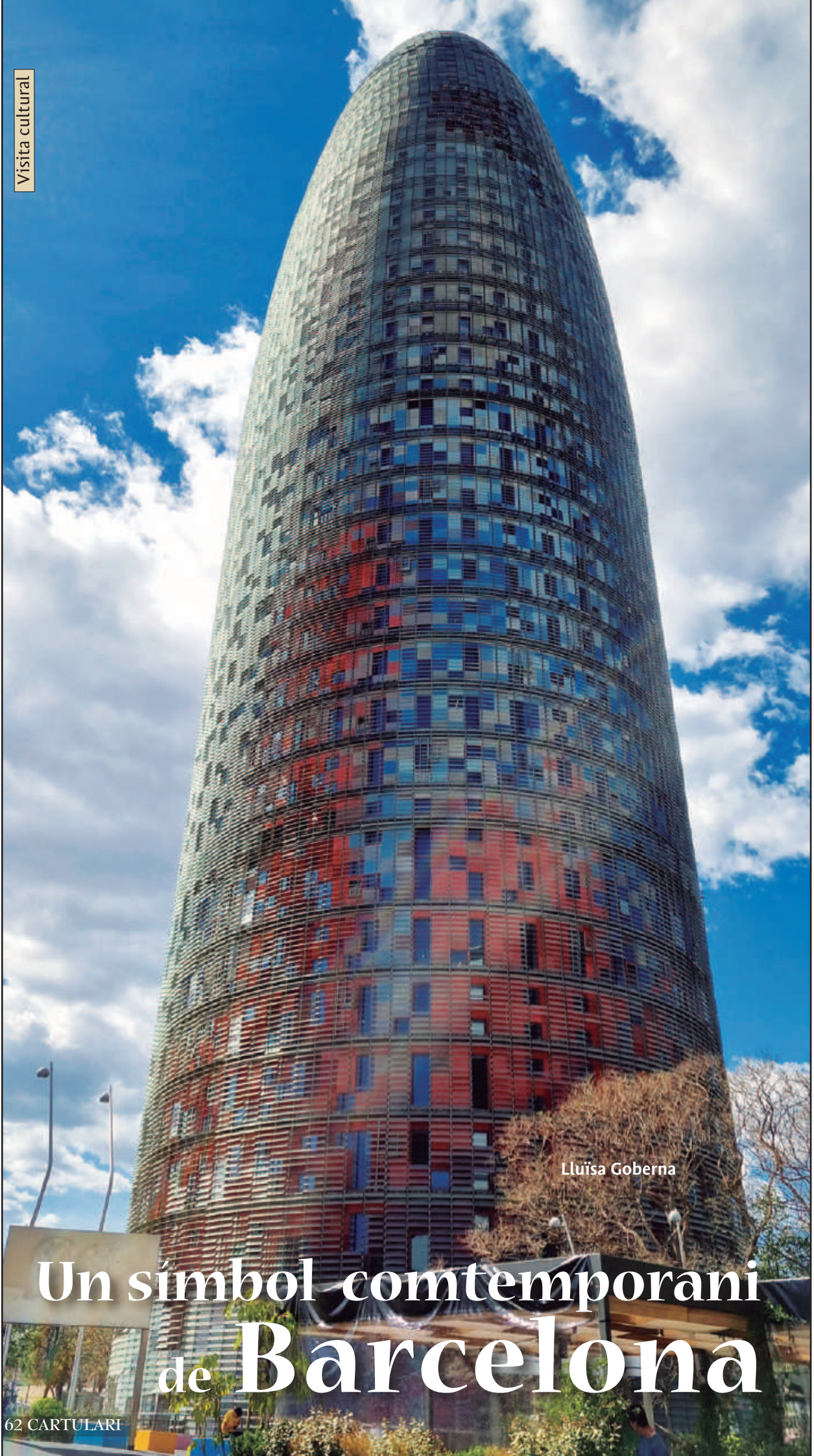


Roger de Llúria acceptant la rendició de Carles II d'Anjou

aquest trist desenllaç tornarà a repetir-se més endavant, el 29 de febrer de 1808, amb l'ocupació de Barcelona per les tropes napoleòniques comandades per el general Guillaume Philibert Duhesme (\*Bourgneuf, 7/7/1766 - †Waterloo, 20/6/1815), en la coneguda Guerra del Francès o de la Independència. **Però l'1 de juny de 1808 es produí la insurrecció del Principat contra els francesos, amb una costosa victòria catalana el 18 de maig de 1814.** ©

# TORRE GLÒRIES

Visita cultural



Lluïsa Goberna

Un símbol contemporani  
de **Barcelona**

**L**A TORRE GLÒRIES, inaugurada el setembre de 2005, s'alça tocant a la Plaça de les Glòries, que Ildefons Cerdà va dissenyar com a centre de la ciutat i de la qual adopta el seu nom, encara que anteriorment se la coneixia com a TORRE AGBAR, degut a la seva vinculació amb Aigües de Barcelona (Agbar.)

**Aquest gratacel té 144 metres d'alçada i va ser dissenyat per l'arquitecte Jean Nouvel i l'estudi arquitectònic català b720. L'autor es va inspirar en l'obra d'Antoni Gaudí i ahora en els pinacles de la muntanya de Montserrat. Va recolzar el seu projecte en la metàfora d'un guèiser que sorgia de les profunditats marines.**

De forma ovoide, està construïda de formigó en la seva estructura i alumini i vidre en la superfície exterior. La xapa lacada de l'alumini de diferents colors i les lamel·les de vidre de diferents inclinacions, fan que segons la llum del moment del dia canviïn el to cromàtic i creïn un efecte de gran bellesa. En la part inferior estan els colors més càlids, terra, vermell; després a mida que agafa alçada, els tons més freds, com el blau, verdós, gris, fins a arribar al blanc. Tot un simbolisme que surt de la terra incandescent i es refreda per l'acció de l'aigua fins arribar a desaparèixer en fusionar-se amb l'eteri, el cel.

De nit els seus nombrosos LED es posen en funcionament per generar imatges lluminoses per tota la torre, que creen un efecte impactant amb tot la gamma de colors canviants.

Hi ha 38 plantes de les quals 4 són subterrànies. Gran part de les plantes estan destinades a oficines i altres a instal·lacions tècniques, serveis diversos, ascensor, cafeteria, auditori i aparcament. És el tercer edifici més alt de Barcelona.

El consum energètic de l'edifici està totalment con-

trolat i actua de forma intel·ligent. A més disposa de plaques fotovoltaïques que acumulen energia solar que serveix per a l'autoabastiment de la torre. **La Comissió Europea el 2017 va distingir la torre amb el títol de Edifici Verd per la seva eficiència energètica i per les seves reduïdes emissions de CO<sub>2</sub>. És un edifici eficient, d'avantguarda i altament tecnològic.**

Encara que en els seus inicis la torre va ser motiu de moltes crítiques i polèmiques, amb moltes opinions contradictòries i també perquè a molts els recordava un projectil o un fal·lus, actualment s'ha fet un lloc en la ciutat i s'ha convertit en un edifici de gran interès turístic, molt popular, i està considerada una icona de Barcelona. Recordem en el passat la polèmica que va tenir també París amb la construcció de la Torre Eiffel.

Ha tingut diversos propietaris, entre els quals el grup Agbar. També hi va haver la idea de convertir la torre en un hotel de luxe, però finalment es va desestimar i des del gener de 2017 és propietat del grup Merlin Properties.

El primer que es visita és l'HIPERMIRADOR, situat a la base de la torre i sense finestres.

**PRÒLEG.** - És un entorn en què es troben diverses instal·lacions artístiques que han permès presentar Barcelona com un organisme viu a partir del recull de dades en temps real que generen els sistemes i les infraestructures de l'urbs. A l'espai s'hi troben art, tecnologia, música, divulgació científica i audiovisuals de gran format.

**L'HIPERMIRADOR, vol ser un observatori d'una Barcelona no estàtica, sinó totalment viva i des d'on poder sentir el seu batec.** Totes les dades de les diferents vibracions sonores es registren en múltiples sensors, per tal de registrar l'activitat de la ciutat, que està en constant moviment i mutació. Humans, bestiar, trànsit, onades, aire, etc, tot el que passa a la ciutat queda



Hipermirador



Espai BARCELONINS, on es veu la gran diversitat d'espècies que habiten a Barcelona

amplificat en aquest Hipermirador per poder-ho fer palpable als nostres sentits.

**L'observatori disposa de quatre espais diferenciats; Pròleg, Barcelonins, Atmosferes i Ritmes.**

**BARCELONINS.** - En aquest espai, no només es parla de les persones, ja que la ciutat l'habituen altres éssers que comparteixen la mateixa aigua, sòl i aire que els humans, encara que moltes vegades no reconeixem el seu paper fonamental en el nostre hàbitat. Els ocells, insectes, mamífers, microorganismes, plantes, arbres, tots, amb la seva activitat tenen un paper molt important i necessari per a la vida i salut de la ciutat. L'ecosistema està ple de friccions i conflictes, però també de beneficis per a tots. En aquest hàbitat en constant transformació algunes espècies s'han propagat de forma massiva perjudicant d'altres. Les meduses, tortugues de Florida i les cotorres s'han adaptat perfectament a l'entorn.

En la salut de Barcelona els més de 200.000 arbres d'espècies diferents hi tenen un paper clau. Les plantes també fan un paper important, ja que el seu pol·len atrau abelles, ocells, papallones, que dispersen la seva llavor per tot arreu, seguint amb el cicle de la vida.

**La qualitat de l'ecosistema està íntimament lligada a la salut de la ciutat. Aquesta interrelació suposa un gran potencial per adaptar-se al canvi climàtic i poder millorar així la qualitat de la vida dels ciutadans que l'habituen.**

S'hi poden veure escultures de paper amb la tècnica origami, on es mostra la diversitat d'espècies que habiten a Barcelona. Estan creades per dos artistes que són referents mundials en aquesta tècnica; Joan Sallas i Xiaoxian Huang. En total hi ha 132 peces.

**ATMOSFERES.** - Encara que els humans a les ciutats toquin de peus a terra, l'asfalt, hi ha un espai sobre els nostres caps, més enllà de l'aire respirable de les rutes aèries i les òrbites dels satèl·lits. En l'atmosfera s'hi troben el cant dels ocells, les partícules en suspensió dels cotxes i les calefaccions, el pol·len dels arbres... Amb aquest aire que forma part de Barcelona es determina la qualitat de vida de la ciutat. Tant la vida terrestre com l'aèria estan connectades amb un altre ecosistema, el front marítim, que continua més enllà de la vora del mar, sota la gran massa d'aigua que absorbeix la quarta part del CO2 que es llança a l'aire.

Imatges de l'instal·lació ATMOSFERES, amb un audiovisual de gran format





Des d'aquest espai-observatori de la ciutat s'escolta el cor bategant de Barcelona i es determina el pas dels cossos celestes, l'alçada de cada onada o la força d'un determinat vent.

**En un espectacular audiovisual envoltant de gran format, 27 m. de llargada X 4 m. d'alçada, es poden veure els diferents tipus d'atmosferes de la ciutat.**

**RITMES.** - Una ciutat és com un ésser viu, canviant, amb un procés de transformació. Barcelona ha crescut i ha canviat a través del temps, dels segles, però també es deixa sentir el seu batec dia a dia. És un organisme urbà on els milers d'arbres, els seus pulmons, capturen CO<sub>2</sub> i emeten oxigen. Els carrers, les mercaderies i els seus ciutadans i forans són les artèries del seu sistema circulatori, on s'allibera monòxid de carboni. Les antenes de telefonia mòbil als terrats, els sensors sota terra amb ones de ràdio de l'espectre electromagnètic, són les terminacions del seu sistema nerviós. Tota l'activitat d'aquest organisme necessita d'un equilibri d'aquest complex metabolisme metropolità.

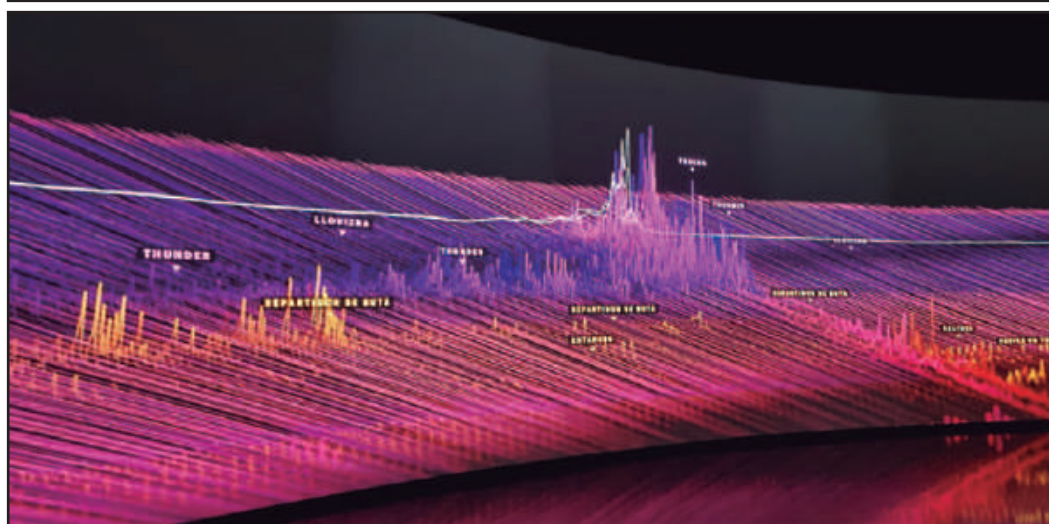
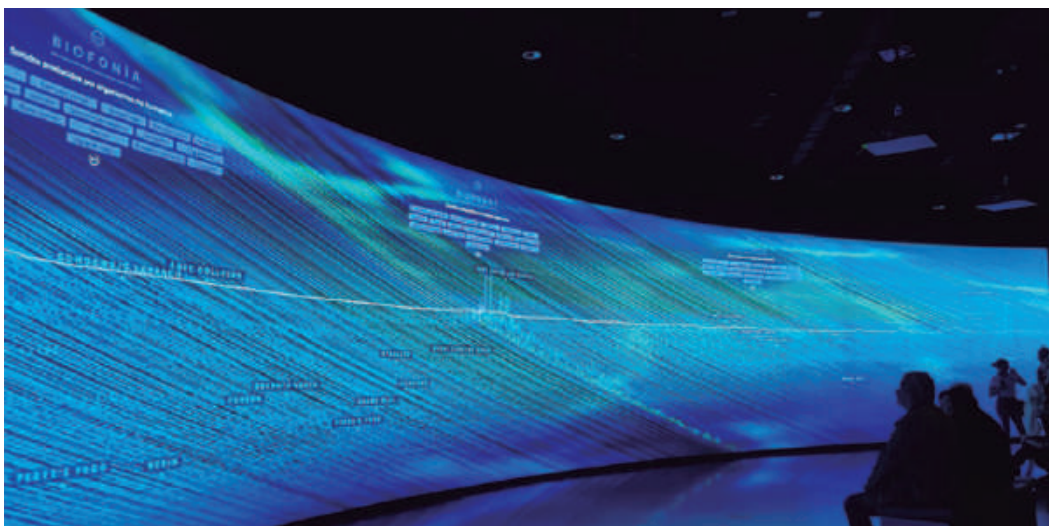
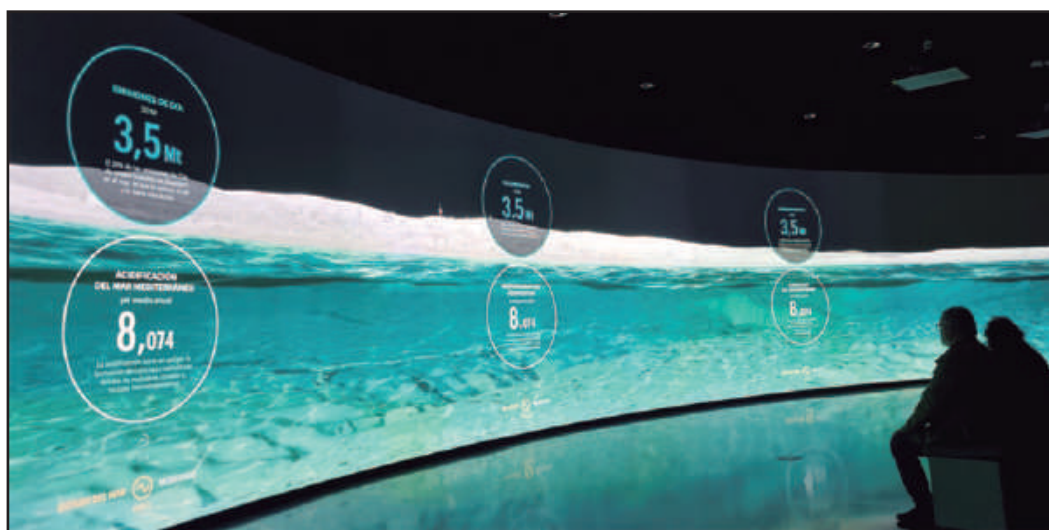
Són fluxos d'energia, matèria, informació i éssers humans que amb l'empremta que deixen permeten interpretar els senyals vitals de la ciutat.

**En aquesta instal·lació, la ciutat es representa com un organisme viu amb les seves inhalacions i exhalacions de CO<sub>2</sub>, contenidors, deixalles, energia i contaminació.**

La música també hi té un paper important en aquest Hipermirador.

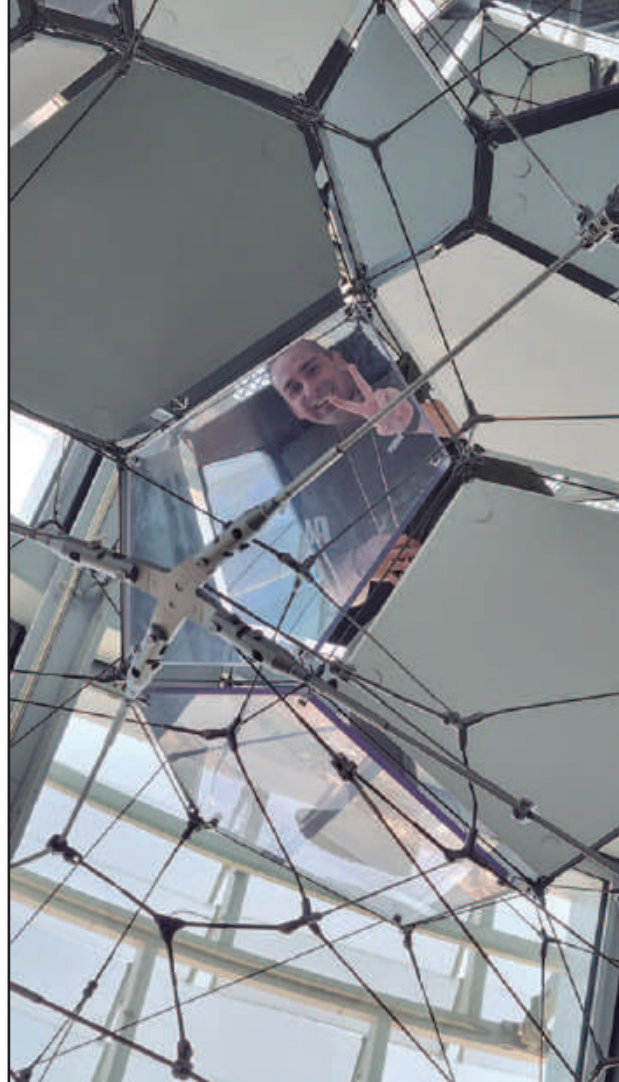
**SIRENA**, música de data art, és una instal·lació artística que està concebuda de forma holística per a tot l'espai del Hipermirador.

Cada dia va mutant i es pot veure en temps real les dades en moviment, com la temperatura del mar, les fases lunars, la qualitat de l'aire, eclipsis, la ve-

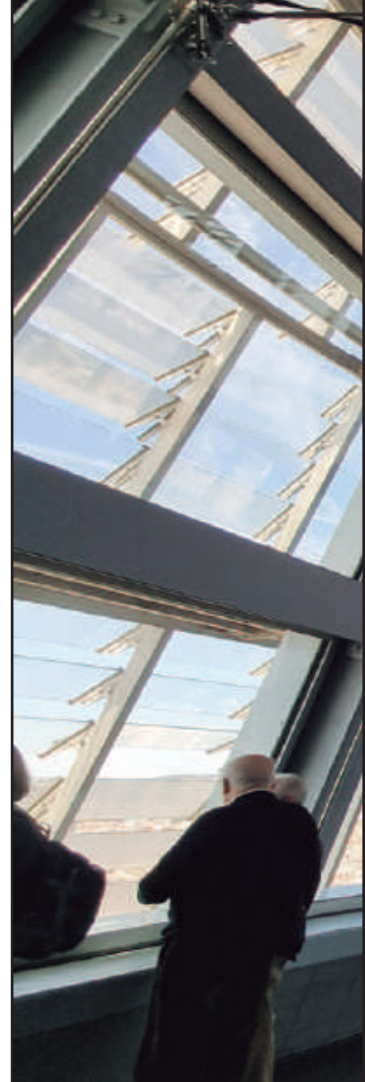




Sostre de l'ascensor de pujada al Mirador



En Carles dins del CLOUD CITIES

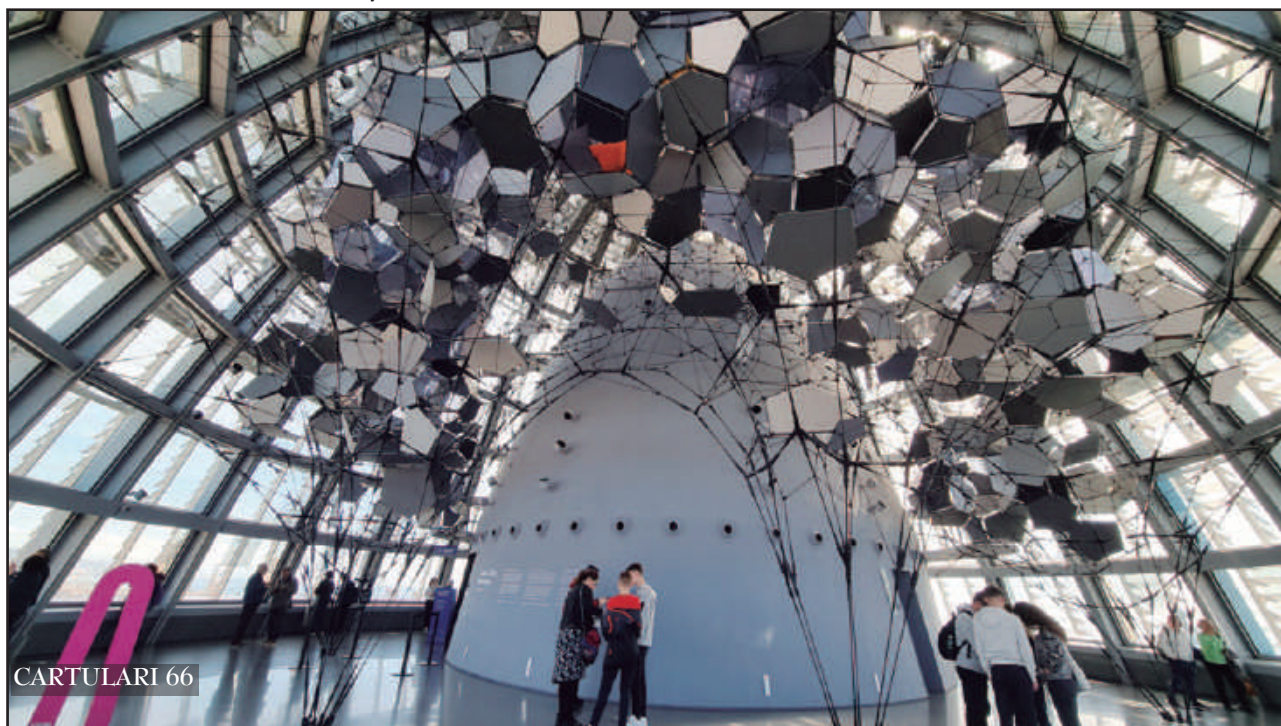


locitat del vent, si plou o fa sol, etc. I una àmplia varietat de sons, sorolls, ritmes i veus, junt amb diversos paràmetres musicals, que són d'allò més canviant segons el moment. Una banda sonora que està viva i que va canviant segons els estats de la ciutat. Creada per Maria Arnal i John Talabot.

**Finalitzada la visita de l'HIPERMIRADOR vam pujar en l'ascensor que puja fins la planta 30, a 125 metres d'altura, on està l'espectacular Mirador de la torre.**

*Mirador amb l'escultura en suspensió CLOUD CITIES*

**MIRADOR.** – En una gran cúpula transparent amb un disseny arquitectònic singular envoltat de vidre, acer i formigó el Mirador ofereix una visual de Barcelona de 360° totalment espectacular on es divisa tota la ciutat, els seus barris i la forma de l'antiga ciutat medieval. Es pot veure Barcelona des de totes direccions: Collserola, Montjuïc, tot el litoral i les seves tres grans avingudes Meridiana, Gran Via i Diagonal i totes les seves edificacions emblemàtiques com la Sagrada Família, les Torres Mapfre, la Torre de Comunicacions i l'Hotel W, entre d'altres.





Des d'aquesta esplèndida talaia es poden apreciar el ritme de la ciutat, el vol dels ocells, els núvols, els arbres, la llum i les persones que l'habiten, tot en constant moviment.

**I si s'aixeca el cap al punt més alt de la cúpula es troba la gran obra d'art multisensorial CLOUD CITIES, creada per l'artista Tomás Saraceno.** Es tracta d'una esplèndida escultura en suspensió a partir de cables tensats que representa gotes d'aigua, aire, fils de teranyina i núvols. Està feta per els qui hi vulguin pujar i recórrer el seu interior, el seu entramat, com un joc,

i viure una experiència força engrescadora. En Carles, un membre del grup, hi va pujar i va fer tot el recorregut que dura uns vuit minuts.

Finalitzada la visita, als peus mateix de la Torre, vam fer un bon dinar en la terrassa del Restaurant Four Corners ubicat en l'Hotel Hoxthon.

Després de la sobretaula ens vam dirigir tot passejant fins al **MUBHA Oliba Artes** per visitar l'exposició "**PROTEGIR BARCELONA, Bombers i prevenció, 1883-2022**"





*Panoràmica des del MIRADOR, on es veu les Torres Mapfre, l'Hotel W, Montjuïc i el litoral*



*Panoràmica de la Sagrada Família i el Tibidabo al fons*

# MUBHA **Oliva Artés**





## Exposició

# PROTEGIR BARCELONA

## Bombers i prevenció d'incendis, 1883-2022

**H**em de ressaltar l'amabilitat del senyor Joan Pedreny, arquitecte i ex Cap de la Divisió de Protecció Civil i Prevenció de Bombers de Barcelona, que ens va fer de guia per tot el recorregut i del que vam gaudir amb les seves interessants explicacions.

L'exposició està representada en quatre etapes: 1883-1920, 1920-1958, 1958-1974, 1974-2022. I fa un recorregut explicant com i quan s'han aplicat les mesures de prevenció d'incendis a la ciutat i com n'és d'important aquesta prevenció. En uns panells explicatius, di-

vidits per èpoques, es pot veure tota la informació. En el recinte es troba també una exhibició de diversos vehicles històrics de bombers; de bomba manual, bomba de vapor i vehicles de motor. Un dels vehicles té uns 100 anys.

Al segle XVIII, la prevenció d'incendis era molt precària i totalment insuficient. Els treballadors d'oficis de la construcció eren els que s'encarregaven d'apagar els focs amb un equipament amb molt poques condicions. Es va fer necessària la creació d'un cos de bombers amb més mitjans i personal especialitzat, ja que Barcelona estava creixent de manera constant.



*En primer pla, Merryweather Valiant II 1896. Fabricació anglesa. Bomba d'incendis de vapor lleugera amb un cabal de 900 l/m.*



Segons ens va explicar el senyor Pedreny, en el 1883, hi havia uns 40 bombers. En un principi els bombers només apagaven els focs. Més endavant es quan van venir la prevenció i la inspecció.

Del 1833 al 1920, abans d'enderrocar les muralles, van decidir portar les indústries fora muralles, ja que era més difícil la feina dels bombers dins muralles. Entre el 1840 i la dècada del 1850, quan hi havia un incendi en un edifici s'enderrocava el llindar per tal que no s'estengués el foc.

**La fundació del cos de bombers municipals es va constituir el març de 1833. L'arquitecte municipal, Josep Mas Vila, en va esdevenir el cap.**

Durant els anys següents van haver diverses revoltes polítiques i socials amb nombrosos incendis, un d'ells a la fàbrica Vapor Bonaplata, que van provocar els seus propis treballadors per un conflicte laboral. També hi va haver incendis per crema de convents i bombardejos.

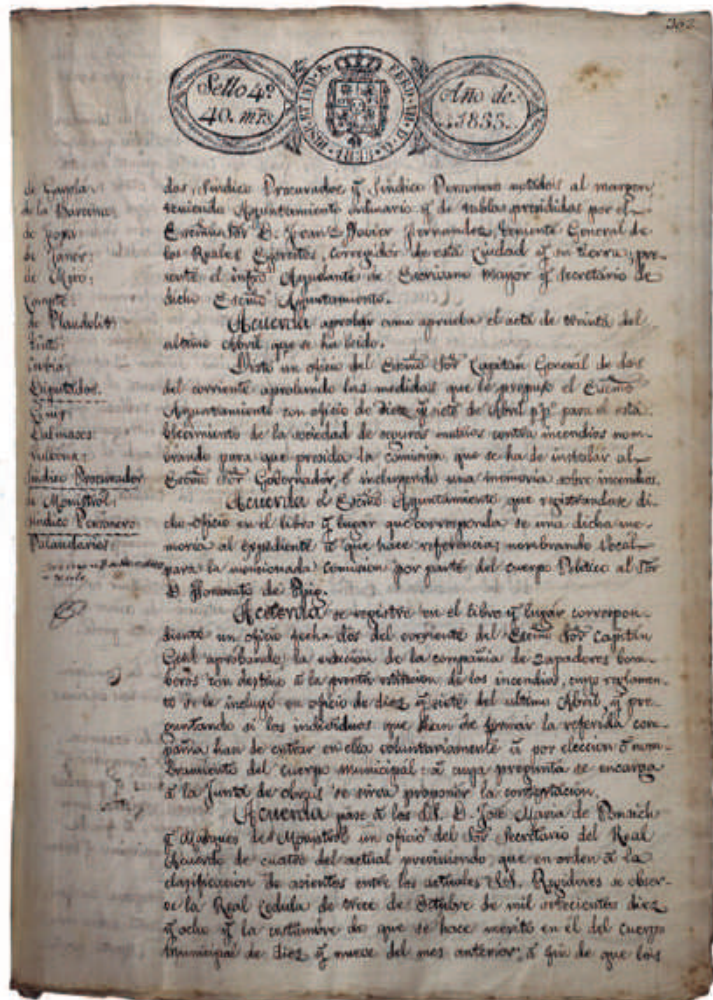
Bombers de Barcelona van demanar més mesures i reglamentacions per prevenir el risc d'incendis, ja que no disposaven dels elements necessaris

Gràcies a l'enderroc de les muralles el 1854 es va poder tenir un comportament més òptim per poder fer front als incendis.

En Cerdà va ser pioner. Va parlar i interessar-se sobre la prevenció d'incendis, ja que la seva idea, com tot-hom sap, va ser fer el Pla Cerdà, amb carrers rectilinis. Va ser el primer que es va interessar pel subministrament d'aigua de Barcelona, que segons ell havia d'arribar dels rius.

Làmina amb la representació dels uniformes i dels equips d'extinció que feien servir Bombers de Barcelona. 1870. ANC (col·lecció de Pere Grañén

Acord dels regidors de l'Ajuntament de Barcelona per fundar el cos municipal de bombers. 1833





Espai de l'exposició amb panells informatius

Carro amb bomba de vapor al pati del parc de bombers de la Ciutadella. 1894. Utoria: A.S. Xatart. ABB

**El 1910 van entrar els primers vehicles de bombers. El 1913 la plantilla es va professionalitzar i van començar a fer guàrdies i no se n'anaven a dormir a casa com feien abans. El servei va ser permanent durant les vint-i-quatre hores del dia.**

A partir del 1920 i durant els propers anys es va modernitzar el parc de vehicles, els diversos mitjans d'extinció, es va ampliar la plantilla i van començar a fer feines d'inspecció, concessió de permisos d'activitats i d'obertures de locals.

En generalitzar-se durant el segle XX les instal·lacions elèctriques, es van anar eliminant les calderes de vapor i així va disminuir el nombre d'incendis.

El 1929 es va inaugurar el primer parc de nova construcció al carrer Lleida, al costat del recinte ferial. En l'exposició de 1929 hi havia uns 200 bombers. Del 1935 al 1942 les milícies van assumir els incendis. Durant la guerra va haver molts salvaments fets per voluntaris.

Actualment són bombers municipals. En les enquestes municipals sempre el més ben valorat



Bombers del parc de la Ciutadella fent pràctiques. 1894. Autoria: A. S. Xatart ABB





*Incendi de la fàbrica de torçats i filats La Manresana, al carrer de la Cera. 1899. Autoria: Antoni Esplugas. AFB*

és el cos de bombers. Avui en dia els bombers a part d'apagar incendis, tenen unes estructures de gran complexitat i amb molts més coneixements.

En els anys 1958 i 1970 va haver de canviar la manera d'apagar incendis, ja que van entrar els derivats del petroli, plàstics i materials nous, que no eren fàcils d'apagar amb aigua i es van haver d'emprar noves tecnologies. Quan es va fer el canvi de gas ciutat a natural hi van haver molts incendis per explosió.

El 1974 es va crear una nova ordenança municipal sobre la construcció per tal de prevenir possibles incendis. Les llicències d'obra requerien un informe del cos de bombers. Els ajuntaments democràtics a partir del 1979 van considerar prioritària la prevenció d'incendis. En els edificis nous es va començar a complir estrictament la normativa sobre prevenció, evacuació, accessibilitat dels bombers, etc.

**La inclusió de les dones en el cos de bombers és bastant recent. El 1985 es va incloure personal femení a la Divisió de Prevenció. El 1991 van entrar les dones al grup de sanitaris. La primera dona que es va incorporar a les feines d'extinció va ser el 2007.**

Una de les principals funcions de Bombers de Barcelona és la formació i informació sobre mesures de prevenció. Avui en dia tot està gravat i mesurat des que el ciutadà truca fins a l'arribada dels bombers. Als incendis hi van uns 16 bombers i una ambulància, amb la normativa de primer salvar i després apagar. Cada un dels bombers té una funció específica.

*Bombers de Barcelona intervenint en un salvament després del bombardeig del 18 de març de 1938. Autoria desconeguda. AD / Centre de Documentació del CIARGA i Institut d'Estudis Penenedesenc*





A Barcelona hi ha sis parcs de bombers, amb una plantilla de 600 efectius i funcionen en cinc tornos. Es fan uns 20.000 serveis l'any. No tot són incendis, també hi ha rescats, entre d'altres serveis.

La prevenció actualment es basa en una normativa legal, en la tecnologia del cos de bombers i la formació i informació del ciutadà en cas de perill.

**En les darreres dècades, l'atenció a les persones, els edificis i infraestructures ha estat la prioritat, per aquest ordre, de Bombers de Barcelona.**

En aquests anys s'ha desenvolupat molt la normativa de protecció i prevenció, que ha generat una gran millora i reducció de víctimes i danys. ©

Aquestes dues visites es van fer el 15 d'abril de 2023

**Autobomba Delahaye 84 PS-Genoveva. Adquisició de 1923. Fabricació francesa. Autobomba lleugera amb un dipòsit de 400 l d'aigua per apagar incendis de manera autònoma. ABB**



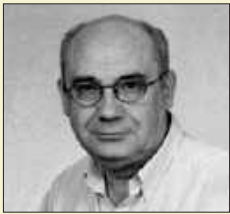
Primeres dones que van ingressar al grup de sanitaris de Bombers de Barcelona. 1991. Autoria: Ricard Cervantes. ABB



Ford A1 1929. Fabricat a la factoria de Ford Hispania de Barcelona amb peces importades dels Estats Units d'Amèrica. Cotxe pels comandaments de Bombers de Barcelona. ABB



# Escultures de **RAMON CUELLO** a la **Sagrada Família**



Jesús Blanquet  
Pedagog

Ramon Cuello i Riera (Barcelona, 1939) és escultor i pintor, va rebre formació a l'Escola Massana i a la Facultat de Belles Arts Sant Jordi de la Universitat de Barcelona.

*Escultura de la Mare de Déu al creuer del Temple*





Escultura de Sant Josep al transepte del Temple

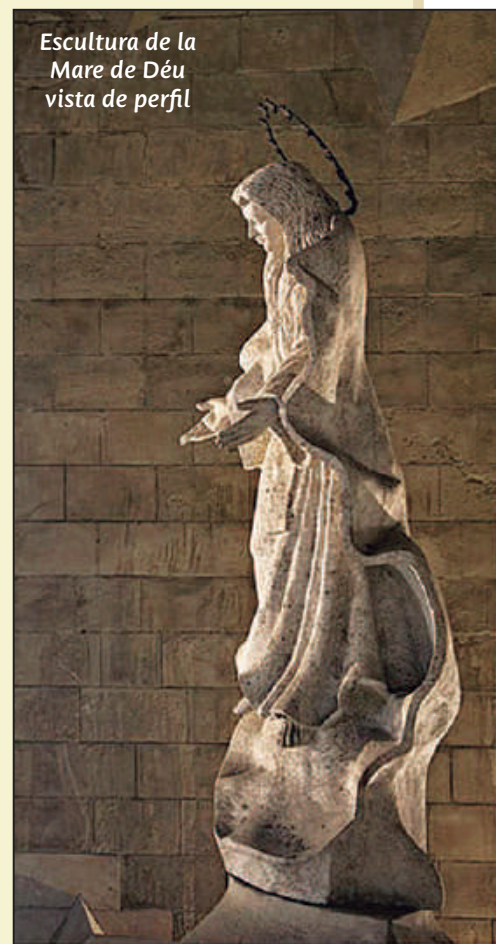
**É**s l'autor de les escultures de la Mare de Déu i Sant Josep que s'ubiquen al creuer del Temple Expiatori de la Sagrada Família, obra del genial arquitecte Antoni Gaudí.

En concret, per desig de Gaudí, l'escultura de Sant Josep es troba en un lloc del transepte que va dissenyar i construir en vida el propi arquitecte. Les dues obres tenen una alçada de 3 metres cadascuna i estan esculpides en marbre travertí. **Formen part de les quatre úniques escultures que hi ha a l'interior del Temple.**

L'obra escultòrica de Ramon Cuello és extensa en quantitat i en estils, i reconeguda dintre del seu país i internacionalment. Per aquest motiu ha estat guardonat amb múltiples premis i reconeixements com, per exemple, la Creu de Sant Jordi el 2011. ©



Ramon Cuello amb la seva escultura de Sant Josep



Escultura de la Mare de Déu vista de perfil

# BALAGUER

## I EL SEU ENTORN

Lluïsa Goberna

**A**rribats a Balaguer ja ens estava esperant el nostre guia, en Jaume Marvà, que l'Institut ja l'havia tingut en una altra ocasió durant la visita guiada que vam fer a Agramunt. Vam començar la visita del conjunt monumental per la part alta de la població per anar baixant, fent un bon recorregut, fins acabar al Convent de Sant Domènec. Aquesta crònica de la sortida vol ser sols una petita pinzellada de tot el que ens van explicar i vam veure.

**La ciutat de Balaguer té dues èpoques que han sobresortit, l'època andalusina i la feudal.**

### ÈPOCA ANDALUSINA

La fundació de Balaguer al segle VIII va ser pels andalusins i formà part de l'emirat de Lleida, dividit en taifes. L'emplaçament al Pla d'Almatà permetria dominar la zona fronterera i alhora una de les vies de comunicació principals que suposava el riu Segre. Al segle X-XI la ciutat es va anar ampliant i es convertí en una pròspera medina amb nous barris, cada un amb la seva mesquita i es construí un tram més de la muralla.

### ÈPOCA FEUDAL

El 1105 va ser conquerit pels cristians i van haver moltes discrepàncies entre els diversos comtes i feien

pactes uns contra els altres, segons els interessava. La conquesta va suposar la ruïna del nucli urbà i l'emigració de la població andalusina. Es va repoblar la ciutat concedint terres i privilegis.

En època sarraïna hi havia tres barris, Pla d'Almatà, Firal i Torrent, tots ells amb una mesquita, i els cristians van aprofitar els mateixos llocs per, amb el temps, convertir-les en esglésies.

**Aquest és el cas de la Col·legiata de Santa Maria la Major, d'estil gòtic. La part més antiga és una capella romànica, ja que originalment hi havia una petita església d'una sola nau, dita de Sant Miquel. La capella quedava orientada a Orient.**

Al segle XIV els comtes d'Urgell s'establiren a Balaguer. Al 1351, per tal de controlar el bisbat, van decidir construir una catedral. Va ser impulsada per la comtessa d'Urgell, Cecília de Comenges. Aquesta és la segona catedral d'una sola nau, la primera és la de Girona i la tercera la Seu de Manresa. La meitat de la població de Balaguer és devota de Santa Maria i l'altra meitat del Sant Crist de Balaguer.

Al 1410 morí el rei Martí l'Humà i al no tenir descendència i no arribar a un acord, es va desembocar en una guerra civil. Els comtes van ser empresonats i va ser dissolt el comtat d'Urgell. Durant 100 anys les

*Col·legiata de Santa Maria la Major*





*Interior Col·legiata*

obres de la catedral van quedar paralitzades i abandonades fins que el 24 de febrer de 1558 es va consagrar i va ser considerada parroquial, però degut a la seva llunyania, ja que es troba en un cim per damunt de la vila, en un edifici aïllat, va passar a ser parròquia, una església construïda més a baix, més propera a la població.

En el temps va ser presó, hospital militar i camp de concentració durant la Guerra Civil.

**Està ple de reproduccions d'obres del segle X al segle XX. Per poder fer un viatge per la història i alhora donar caliu a les parets de l'església.**

## **MURALLA MEDIEVAL**

Les muralles eren d'origen àrab, dels segles X-XI, però

les que majorment es conserven són de l'època comtal del segle XIV. La muralla en el seu origen era més alta per tal que els soldats quedessin protegits. La muralla encerclava tota la ciutat. Actualment i després de diverses obres efectuades amb una molt bona restauració, s'ha habilitat un passeig- passarel·la per poder gaudir d'una esplèndida panoràmica de la ciutat. Té un recorregut d'uns 450 metres.

## **PORTAL DEL GEL**

El Portal del Gel, una de les antigues entrades i sortides de la població, a l'Edat Mitjana es deia Portal de Monsó. Va ser al segle XVIII que se li va canviar el nom pel de gel. El nom prové del fet que, segons es diu, hi va haver un pou d'emmagatzematge de gel per subministrar a la població, però fins ara no s'ha trobat.

*Col·legiata amb reproduccions del segle X al XX*





Recorregut muralla



## PLAÇA DEL MERCADAL

Considerada com una de les places porticades més grans de Catalunya de l'època, amb diferents tipus d'arcs, originalment era un descampat fora muralla on es feia el mercat i intercanvi de productes, sobretot d'animals. En un document del 1211 quedà constància del privilegi que el comte Pere I va atorgar a la vila per fer-hi mercats tots els dissabtes en aquesta plaça. La plaça, punt de confluència entre el barri cristià i el jueu a l'època medieval, sempre ha estat un espai molt important com a punt de trobada i centre social de la ciutat.

Als jueus se'ls va voler expulsar però al final per interessos, perquè es necessitava mà d'obra jueva, el 1333 el rei va dictar que fossin ubicats fora muralla. I es va establir un límit entre el barri jueu i el feudal, que va ser la plaça Mercadal. Molts jueus de Balaguer es van convertir en "jueus amagats". Feien veure que s'havien convertit, però en la intimitat seguien sent jueus i practicant els seus rituals. El 1387 el comte Pere d'Urgell els va donar el privilegi de celebrar mercat els dimecres ja que el dissabte, dia de mercat setma-

nal, no hi podien assistir per ser un dia sagrat i de descans per a ells.

Al segle XV, concretament l'any 1412, es coneix l'existència de 60 famílies jueves a l'Aljama de Balaguer. Establerts fora muralla, en el que avui és el carrer del Miracle, es troba l'església de Santa Maria del Miracle, antiga sinagoga que quan els jueus se'n van anar de Balaguer al voltant de 1436-1437 van vendre i es convertí en un temple cristià. Està documentada del 1469. Els francesos la van malmetre i espoliar i també durant la Guerra Civil. L'actual temple barroc és del segle XVII.

## CONVENT DE SANT DOMÈNEC

El convent dels dominics fou erigit com a cap de pont de Sant Miquel, sobre el riu Segre, per iniciativa del comte d'Urgell Ermengol X, al segle XIV. Es va aixecar una església d'una única nau i posteriorment un magnífic claustre gòtic. El 1350 era encara en construcció, ja que hi ha constància que el bisbe d'Urgell reclamava l'acabament de l'obra iniciada. Balaguer va patir especialment els efectes de les lluites que van



Plaça del Mercadal



significar la desaparició del comtat d'Urgell. En 1413 Jaume II el Dissortat, oposat a Ferran d'Antequera, fou empresonat, i Sant Domènec es va veure molt afectat; es va perdre el claustre i va deixar la resta de la casa en ruïnes. La guerra de Successió també el va afectar molt. Al segle XIX, concretament el 1810, els frares es van veure obligats a fugir temporalment per por dels francesos. Van poder tornar, però el 1835 la comunitat va d'abandonar-lo, aquest cop definitivament. Es va subhastar el 1844 i finalment va passar a mans municipals, amb el pas dels temps ha estat utilitzat amb

diverses finalitats, religioses, assistencials i culturals.

## CENTRE D'INTERPRETACIÓ DE L'OR DEL SEGRE

Acabada la primera part de la visita pel conjunt monumental de Balaguer ens vam dirigir a visitar el Centre de l'Or del Segre, ubicat en un antic molí fariner, i que és únic a Catalunya en la recerca d'or al Segre. Un riu aurífer que durant el seu trajecte diposita en les arenes i graves petites partícules d'or.

Panoràmica del riu Segre amb el pont de Sant Miquel al fons





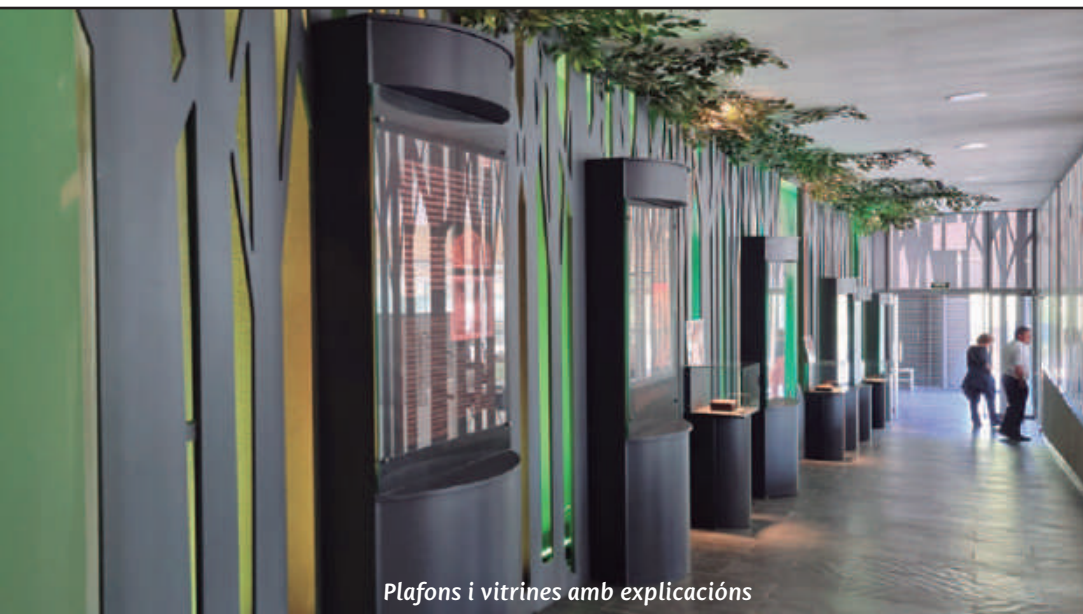
Claustre del Convent de Sant Domènec

L'exploració del Segre com a riu aurífer segurament es remunta a l'època protohistòrica. S'ha localitzat alguna joia en assentaments ibèrico-ceretans a la Cerdanya. Es troba documentació en què es comenta que els romans ja extreien l'or i posteriorment les famílies andalusines també en treien (segles VIII-XII). **En aquesta època andalusina l'or va ser explotat en forma continuada i intensa. Majoritàriament eren les dones i els nens els que baixaven al riu per tal d'extreure l'or.**

per embolicar relíquies cristianes. La medina de Balaguer fou una pròspera ciutat i molt important en l'extracció de l'or del Segre.

En els segles V i VIII està documentada la circulació de monedes d'or en jaciments diversos com Artesa de Segre i també se sap de la presència de joieria fina a Seròs.

La conquesta feudal durant el segle XII va suposar una transformació en la societat. Es va emetre moneda d'or, els mancusos, que imitaven els dinars andalusins i més tard s'encunyaven en forma de florins.



Plafons i vitrines amb explicacions

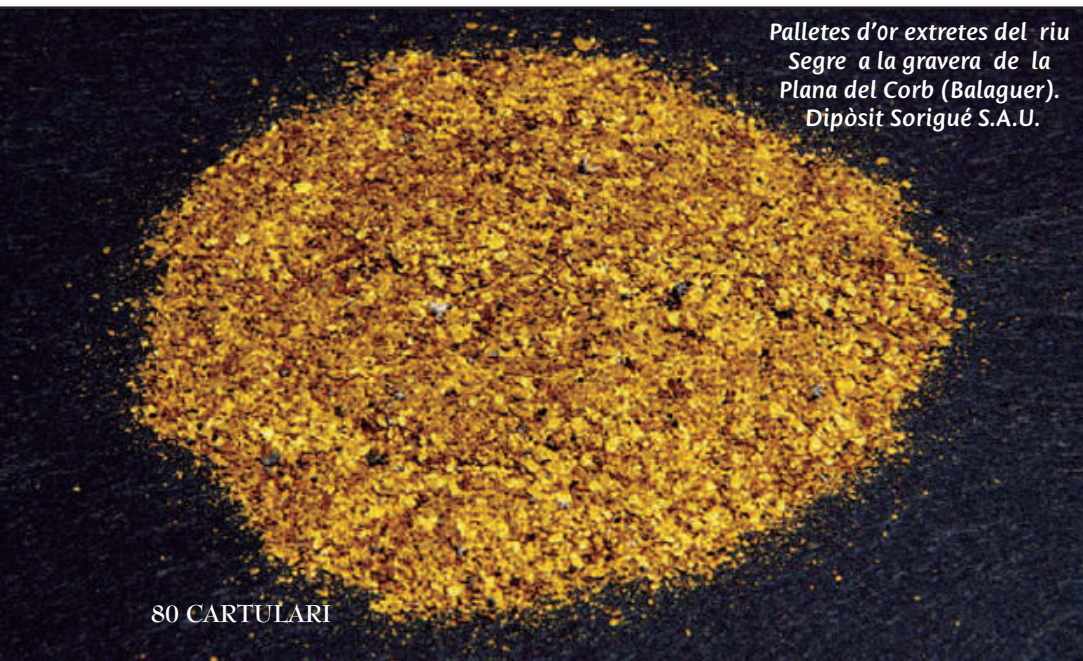
Però per una sentència que va emetre el jurista Ibn Hazm se sap que l'or que trobaven no se'l podien quedar tot, ja que la recerca d'or tenia impostos i havien de pagar un tribut amb el qual feien monedes, els dinars andalusins.

De l'època andalusí es van conservar fines teles decorades amb fil d'or, que es van aprofitar posteriorment

La quantitat d'or que s'utilitzava en una escultura o retaule demostrava la riquesa de qui encarregava la peça i era estipulat per contracte.

El segle XIV es recull en textos on s'explica que el riu Segre és un riu d'on s'extreuen partícules d'or pur.

Palletes d'or extretes del riu Segre a la gravera de la Plana del Corb (Balaguer). Dipòsit Sorigué S.A.U.



Reproducció d'un disc d'or amb camafeu oval. Centre d'Interpretació de l'Or del Segre

Posteriorment als segles XVI-XVII es va tornar a ex-





Taller de recerca de l'or

plotar amb la utilització del mercuri com a amalgamant. Al segle XVIII s'abandona progressivament la seva explotació, ja que els costos eren més elevats que els beneficis.

La constructora Sorigué té una gravera prop de Balaguer, on abans hi havia la llera del riu, i té un departament que es dedica a extreure partícules d'or, però l'explotació no és rendible. Les partícules es van sedimentant al llit del riu i de 500 tones de sorra en surt 1 gram d'or. Cada any de la gravera del Corb de Sorigué es treuen 1 kg o 1,5 kg d'or. Els embassaments han fet frenar la baixada del riu.

Les joies, segons ens van explicar, no són pures de 24 quirats, sinó que es mesclen per endurir-lo; si fos pur seria molt tou. Per saber si una moneda era d'or pur la gent la mossegava i si es reblania era pur, sinó estava mesclat.

El tresor més antic del món prové de Bulgària, d'una tomba de la necròpolis de Varna que data del 4600 aC., encara que l'or apareix nombrat en textos més

antics com els jeroglífics egipcis, la Bíblia o la mitologia grega. El mètode d'extracció antic era el de submergir a l'aigua pells de corder que més tard es penjaven perquè es despreguessin els elements que sobraven i les palletes d'or quedaven atrapades a la llana de la pell.

**Al Centre hi ha uns plafons i vitrines on s'explica la història de l'or i els seus usos. Després de les explicacions de la nostra guia, la Mireia Subirada, vam gaudir de l'experiència didàctica de buscar partícules d'or d'entre la sorra. En la sala dels safareigs vam fer un taller de recerca. En un àbac amb una mica de sorra aurífera i aigua, la Mireia ens va ensenyar el procés i la tècnica de separar de la sorra aquestes petites palletes d'or. Cada un de nosaltres ens vam anar a casa amb unes minúscules partícules del preuat metall com a record. Va ser una experiència força simpàtica.**

El Centre d'Interpretació de l'Or del Segre fou obert al públic la primavera de 2013 i està vinculat al Museu de la Noguera com una extensió d'aquell. Des de 2014

Capella romànica de Santa Maria d'Almatà

Vista interior de la capella





*Cambril del Sant Crist de Balaguer*

hi ha una proposta turística bàsicament familiar que combina patrimoni, natura i gastronomia. Comença al Museu de la Noguera i segueix pel Centre d'Interpretació de l'Or del Segre, on després de la visita, els hi donen als visitants la indumentària i eines necessàries per anar a la vora del riu Segre on és fa la recerca de l'or in situ. Allí mateix es prepara un tast d'oli de l'Associació de Molins de la Noguera, acom-

panyat d'un vi DO Costers del Segre. I després, en algun dels restaurants de la ciutat que s'han adherit al projecte, es fa una degustació d'un menú d'època andalusí on en alguns dels plats s'ha incorporat or comestible.

Finalitzada aquesta interessant i didàctica visita vam pujar a l'**Hotel el Santuari** per dinar i fer el check-in.

*Basilica-Santuari Sant Crist de Balaguer*



Les vistes des de l'hotel són espectaculars, ja que es pot veure la ciutat de Balaguer i el riu Segre en una panoràmica formidable.

Després d'un bon dinar i fer una mica de sobretaula ens vam dirigir a visitar la Basílica-Santuari del Sant Crist de Balaguer, a tocar del mateix hotel. Ens esperava en Jaume per tornar a fer-nos de guia aquesta tarda per nous indrets.



## BASÍLICA-SANTUARI SANT CRIST DE BALAGUER

Del segle XVII, quan es convertí en Santuari, antigament hi havia una església romànica, Santa Maria d'Almatà i anteriorment una mesquita major quan el període andalusí. Està ubicada a l'antic Pla d'Almatà. El temple comença a anomenar-se de Sant Crist des del març del 1622. La façana moderna del segle XX és d'estil neoclàssic i està considerada Basílica des del 2016.

**A l'antiga porta d'entrada es conserva la portalada i la gran rosassa. Avui en dia és una capella lateral, restes de la antiga església romànica anterior que va estar tapiada molt de temps. Per dins, al costat de l'altar de la Basílica, es pot veure aquesta capella que actualment es veu com una ampliació de la basílica.**

A l'interior, des de l'altar major es pugen unes escales per poder accedir al cambril del Sant Crist. La imatge actual és una còpia del 1947, ja que durant la Guerra Civil es va cremar l'original. Només es va poder salvar el peu dret que es pot veure fixat a la còpia. També es poden veure uns frescos de l'il·lustrador Llucià Navarro, fundador de la revista Cavall Fort.

Al Sant Crist se li atribueixen diverses llegendes i miracles i és molt venerat a nivell popular.

## CASTELL FORMÓS

A la sortida del santuari vam fer una ràpida passada davant del Castell Formós, del qual fa més de 600 anys que resten només els vestigis de l'estructura, des que fou destruït el 1413 durant la guerra de Jaume II, comte d'Urgell, contra el rei Ferran I d'Antequera. Només es conserven en bon estat dues torres, les altres van ser molt malmeses.

Fou un castell o alcàsser andalusí i posteriorment quan la conquesta cristiana, palau residencial dels comtes d'Urgell. Ubicat en l'antic barri Pla d'Almatà durant el període andalusí, en el seu interior es trobava la mesquita major. La data de la seva fundació se sap que es remunta al 897-898, gràcies a l'historiador Ibn-Hayyan. Va ser construït com a important fortalesa fronterera pel seu lloc estratègic de grans vistes a tot l'entorn, que permet defensar la ciutat del atac de les pròpies lluites internes dels mateixos musulmans i protegir-se dels comtes cristians.

I d'allí cap a agafar l'autocar en direcció a l'antic Monestir Cistercenc de Santa Maria de les Franqueses,





que està a uns tres km. de Balaguer i que és el cenobi més antic de la ciutat. Del conjunt monumental es pot veure l'església i les restes del monestir.

## MONESTIR CISTERCENC DE SANTA MARIA DE LES FRANQUESES

Aquesta visita també va ser guiada per en Jaume Marvà. L'any 1186 la comtessa Dolça d'Urgell va fer construir el monestir sota l'orde del Cister. La comunitat formada per dones van gestionar el monestir sota la regla de Sant Benet. Les monges cultivaven l'hort, i herbes remeieres i guaridores. La primera abadessa coneguda fou Gila (1187-89). La singularitat d'aquest monestir és que el refectori està orientat diferent d'altres monestirs. Els cistercencs fugien de l'ornamentació, era l'absència total de decoració. Les nobles vídues i dames d'honor restaven les seves

vides al monestir donant bones donacions.

**Acabades de guanyar les terres als andalusins, els convents i monestirs eren una forma de treure productivitat de les terres conquerides. Al segle XIII la comunitat ja tenia un important patrimoni, però al segle XIV va començar la seva decadència al ser difícil de gestionar i l'any 1700 es va vendre el monestir, quasi ja en ruïnes, al noble Francesc de Portolà, que el va convertir en una explotació agrícola.**

L'església té una planta d'una sola nau amb absis semicircular amb tres finestres i amb l'element més significatiu, una esplèndida rosassa. A l'absis es poden veure les marques que els picapedrers deixaven a les pedres i així contaven i sabien les pedres que havien de cobrar. També s'aprecia metralla de la Guerra Civil.

*Imatges de l'interior del monestir*





Monument a la Sardana



Camí de la Poesia, amb poemes d'Àngel Guimerà i Joan Maragall, entre d'altres

Des del 2003 fins al 2015 s'han portat a terme diverses intervencions que l'han deixada en un bon estat de conservació.

I per acabar la visita vam poder tocar la campana de l'església, fet que sempre agrada a tothom.

En l'entorn del monestir s'ha creat un espai-parc que el seu fundador Josep Espart i Tico, va voler que fos un reducte de catalanitat. És "l'Espai de la Sardana" un espai dedicat a la sardana on es pot veure un monument en metall de la sardana i una mostra representativa del que és i significa la sardana a través de diferents peces d'art que l'envolten. A tocar es troba "El camí de la Poesia", un bucòlic camí on es reproduïxen una cinquantena de poemes dels autors més emblemàtics de Catalunya: Jacint Verdaguer, Pere Quart, Joan Maragall, Miquel Martí i Pol, etc. Un lloc per restar-hi una bona estona amb calma i sense pressa, per poder gaudir de tot aquest parc històric i cultural.





Grup al Monument en pedra de les quatre barres, enfront de Sta. Maria de les Franqueses



Agrobotiga d'en Josep Pàmies

Després de la visita ens quedava una estona abans d'anar a l'hotel a sopar i vam passar per l'Agrobotiga d'en Josep Pàmies "La Dolça Revolució" on vam passar una estona relaxada veient i olorant les nombroses i diverses plantes que acull en el seu hivernacle, així com llibres sobre la salut i diversos productes naturals.

A l'endemà, diumenge, després d'esmorzar i fer el check-out a l'hotel, del qual vam tenir un molt bon

tracte i amabilitat, vam agafar carretera per trobar-nos a Castelló de Farfanya amb el seu alcalde, en Omar Noumri, que molt amablement ens va fer de guia per tota la població.

## CASTELLÓ DE FARFANYA

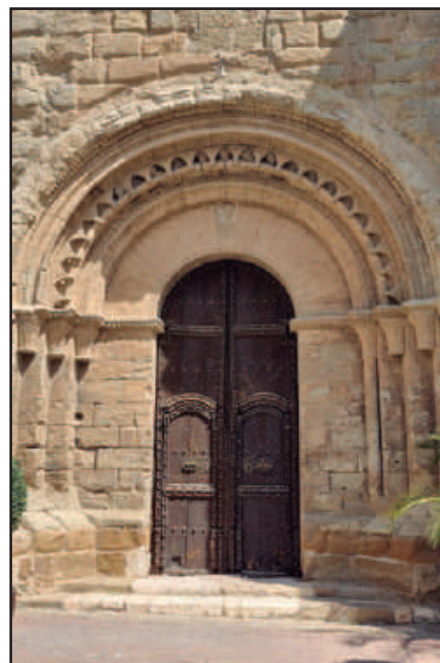
Segons ens va explicar l'Omar s'està restaurant el patrimoni artístic i cultural del poble. I s'està fent una intervenció important arqueològica del castell. L'edifici és del bisbat de Lleida, que el va cedir per un període de 50 anys per tal que el restaressin per fer actes litúrgics, i tornar-lo al cap d'aquests 50 anys. Fet amb el qual el poble no està d'acord. És un símbol del municipi del període andalusí.

**Castelló de Farfanya neix al segle IX com a fortificació defensiva d'al-Àndalus. Al segle XII i degut a la cristianització del territori, el 1116 passa a mans de Guerau II de Cabrera, net del noble Arnau Mir de Tost.**

El segle XIV, en uns moments de gran auge econòmic, la comtessa Cecília de Comenges, esposa de Jaume I d'Urgell, dona rellevant i impulsora, va fer construir l'església de Santa Maria el 1342 sobre les restes d'una primitiva capella del castell del segle XII. **En aquesta antiga església romànica fou enterrat el comte Ermengol IX, mort el 1243. L'escultura del seu sarcòfag es troba actualment al Cloister's de NY.** L'església, d'estil gòtic i d'una sola nau, es troba junt al castell sobre el mon-



Façana Ajuntament i església de Sant Miquel





Panoràmica del castell i l'església de Santa Maria a Castelló de Farfanya

ticle que domina l'esplanada. Junt al castell es troba la torre anomenada morisca, albarrana o del Torrent.

Aprofitant aquest auge econòmic es construeix l'església de Sant Miquel. L'església, d'estil entre el romànic i el gòtic, i posteriorment amb ampliacions amb capelles laterals barroques, fou consagrada el 1313. Al portal principal cal remarcar els capitells on estan representats personatges que van a ajudar l'església i altres decorats amb representacions vegetals, animals i geomètriques. També es poden veure les marques dels picapedrers. La població s'establí a prop de les esglésies ja que així estaven més protegits.

**Quan s'entra a l'interior del temple, el visitant queda sorprès en veure a l'altar major un magnífic i valuós retaule de pedra gòtic. Esculpit per Jaume Cascalls és un dels millors retaules de Catalunya del segle XIV i l'únic de pedra que explica la vida de la Verge en imatges, atès que la gent no sabia llegir. En el retaule encara es poden veure unes parts del color original. La Verge la van mutilar durant la Guerra Civil.**

Amb el Compromís de Casp va vindre la dissolució del comtat d'Urgell i va passar a mans del rei Ferran d'Antequera, de la dinastia Trastàmara. Com a anotació curiosa ens van explicar que quan el Compromís es van

fer votacions, Vicens Ferrer va decantar el vot cap a Ferran d'Antequera i per tant Jaume II va perdre el litiigi, s'atrinxerà a Balaguer fins que va acabar perdent. Anys més tard, el rei Ferran es va vendre el senyoriu al comte de Foix i posteriorment, a partir del 1596, el llinatge de la Casa d'Alba va passar a governar el municipi. Van construir entre d'altres la Casa d'Alba, avui en dia és el Centre social de la vila i l'antiga presó, que es pot visitar actualment. **Dins de la presó es pot veure clarament escrit a la paret "Marco entró en prisión en enero de 1600"** Per totes les parets hi ha dibuixos i escrits que els condemnats van anar deixant durant el seus anys de presó.

L'antic pont de pedra és del segle XIV. Les construccions més antigues són dels període andalusí. Encara que s'han trobat al poble antics assentaments neolítics.

*Capitells a la porta principal de l'església de Sant Miquel*





Interior de l'església de Sant Miquel amb el magnífic retaule de pedra gòtic



Escrit a la paret: "Marco entro en prisión en enero de 1600"

Interior i façana de l'antiga presó, que va ser restaurada i inaugurada l'agost del 2021

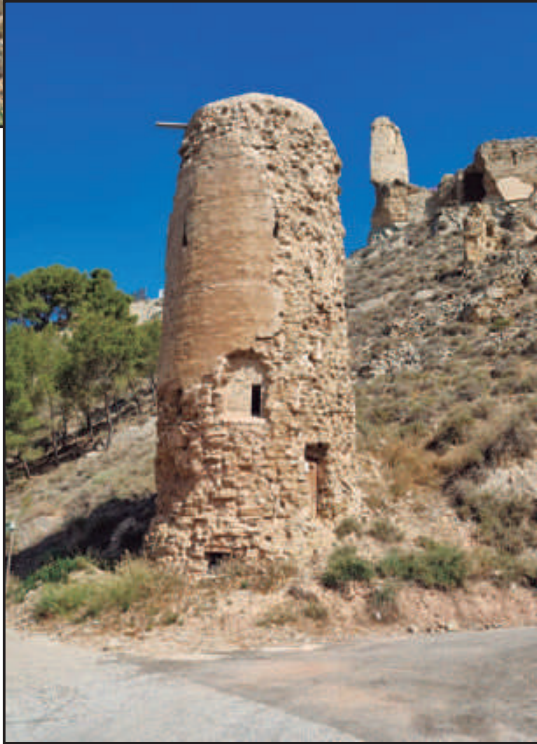
Es pot veure l'antic edifici de la Inquisició a l'entrada del poble i al turó d'enfront s'executaven, sobretot dones vídues i remeieres.

En l'època medieval hi havia una fira que els havien atorgat com a privilegi però la van acabant prohibint perquè no fes ombra a la de Balaguer.

**Venien mercaders de tot arreu i la fira durava 40 dies i es feia intercanvi de productes i ramats d'ovelles. Van arribar a encunyar moneda pròpia com a privilegi.**







*Torre morisca i restes del castell amb l'església de Santa Maria*

**Al segle XIX va quedar molt malmès pels diferents conflictes i actualment es fan restauracions sobretot per manteniment. Es creu que d'aquí uns anys es podran fer visites guiades dins de l'entorn del castell i tornar a recuperar aquest edifici tant emblemàtic com a símbol més important de la vila.**

El 2020 va morir pel COVID-19 el metge del poble, el doctor Albert Coll, la primera mort a la província de Lleida per la pandèmia. El setembre de 2022 es va descobrir una placa commemorativa i s'ha posat el seu nom al consultori mèdic municipal en homenatge i record.

La vila també està intentant recuperar l'antic nom de Paeria. Actualment té 500 habitants i l'Ajuntament està fent molta bona labor en moltes àrees per tal que el poble en surti beneficiat.

Un poble amb encant i amb una història molt important al darrere que val la pena conèixer.

Castelló de Farfanya era el lloc escollit pels nobles i comtes per venir a caçar i descansar, un espai de retir.

Molts dels edificis tenen plaques amb noms d'oficis: sabaters, teixidors, ferrers etc.

*Panoràmica del Monestir de les Avellanes*





*Església del monestir, escoltant les explicacions del nostre guia, en Josep Sansalvador*

Vam deixar Castelló de Farfanya per dirigir-nos cap a dinar al Restaurant Cal Jordi de les Avellanes. Després d'un copios àpat i fer un brindis per l'èxit de la sortida vam anar a visitar el Monestir de les Avellanes.

## MONESTIR DE LES AVELLANES

Aquest monestir ja l'havia visitat l'Institut l'abril del 2015 i va sortir l'article complet de la visita i de la seva història en el Cartulari n. 32 de juny de 2015. En els números 34 i 36 també surt mencionat. Per tant, obviarem tota explicació per no repetir conceptes.

En aquesta ocasió vam tenir com a guia l'encarregat de l'Arxiu Gavin, en Josep Sansalvador, que ens va donar unes molt bones explicacions sobre la història i anècdotes del monestir. Només farem uns breus

apunts d'alguns dels temes interessants que ens va explicar.

**Tothom sap que els sepulcres dels comtes d'Urgell del monestir estan exposats des del 1906 a The Cloister's museu d'Art del Metropolità de Nova York i que s'havia demanat el seu retorn en diverses ocasions, però sempre se'ls ha negat. Són les peces icòniques del museu i no les volen perdre.**

Fa uns 6 o 7 anys els maristes van anar a Estats Units i van demanar poder fer reproduccions en 3D dels quatre sepulcres i d'aquí a un temps es podran veure al monestir. Es veuran exactament amb la mateixa policromia i desgast exacte dels autèntics i estaran fets a la mateixa escala.

*Antiga Sala Capitular*



*I per acabar el nostre itinerari vam ser obsequiats amb un concert de quatre campanes del monestir.*

*Un bon final de dos dies de recorregut per aquestes terres.*



Al segle XVIII els monjos van crear el mètode científic, ja que quan reproduïen una còpia d'algun manuscrit comprovaven que fos veritable. Van trigar set anys per copiar i verificar l'autenticitat dels escrits.

Segons ens va explicar en Josep, al 1950, la gent gran de Balaguer deien que quan anaven a comprar els embolicaven el peix o la carn amb pergamins i documents. **Malauradament aquests fets solien passar i degut a molts espolis, falta de consciència i de cultura s'han perdut molts documents i objectes molt valuosos per a la història.**

El monestir en altres temps tenia policromia per tot arreu, però ja no hi queda res. I el claustre que també tenia tot el sostre policromat va ser cremat quan el van saquejar els Borbons el 1706.

L'any 2003 a Vilanova de la Sal van trobar durant el transcurs d'unes obres una caixa o bagul de fusta amb documents del monestir. El 1835, quan la desamortització, els monjos van ser expulsats i van repartir en tres caixes tots els documents importants del monestir amb la intenció de recuperar-los quan tornessin i així poder demostrar que el monestir era de la seva propietat. Van posar un ratolí viu amb formatge i, quan es va extingir l'aire, es va morir i va quedar dissecat. Així que en aquella època van fer un envasat al buit i com estava lacrat i hermètic es van trobar en perfecte estat de conservació tots els documents. Força intel·ligents els monjos.

La sortida la vam fer els dies 6 i 7 de maig de 2023. ©





## Espai dels Àngels



A l'Arxiu Gavin vam poder veure una exposició de 5.500 àngels de totes les formes i materials: figuretes, arracades, pins, capses nines, ceràmiques, quadres, etc, tot un món angelical. Va ser donat per la presidenta de l'Associació d'Amics dels Àngels, Pina Armengol.



Uns dies després de la visita ens va arribar informació del monestir de les Avellanes, que ens va facilitar el germà marista Simeó Camprubí, que creiem interessant d'incloure en aquest article, ja que parla de l'espoli de les tombes dels comtes d'Urgell.

*Tot i que, en general, tendim a "comprendre" com era possible el vendre la història del país degut a la ignòrancia, a la misèria i a la deixadesa...també és ben cert que hi havia persones i entitats que s'esgarrifaven en veure això que estava passant. Fixeu-vos en la portada d'aquesta revista barcelonina DOS MESOS DESPRÉS DE L'ESPOLI DE LES TOMBES DELS COMTES D'URGELL!!!*

*Tot això es feia perquè, legalment, es podia fer. El patrimoni no estava protegit. Però ara, gràcies a la tecnologia, obrim les portes de l'església perquè hi tornin a reposar per sempre, unes persones importants per la història de la nostra Pàtria, i d'on no hi haurien d'haver sortit mai dels mais...*

**CATALONIA**  
 REVISTA LITERARIA SETMANAL  
 BARCELONA, 18 D'AGOST DE 1906  
 Suscripció per tot: mig any, 250 ptes., tres mesos, 125  
 Redacció y Administració:  
 Carrer de la Universitat, núm. 47, baixos  
 N.º 4 | 10 cts.

**MONUMENTS HISTORICHS CATALANS**



**Los sepulcres dels Comtes d'Urgell, profanats y sostrets de l'església del Monestir de Bellpuig de les Avellanes.**

LONIA 8

ble. Un govern incult, barbre en molts conceptes, ab la excusa de desamortisar los béns dels relligiosos s'apoderà de tots los monuments historichs y arquitectonichs que eran l'història de pedra de nostra patria, y'ls vengué al encant o'ls cedí pel favor als seus amichs y protegits, en mans dels quals en pochi anys quedaren arruïnats y destruhits per complet.

Los catalans, lluny d'indignarse, ajudaren a la seva destrucció, y entonaren himnes y alabances als barbres destructors, creyent, ilusos, que cantaven les albors d'un segle de llibertat y progrés

Axiò durà molt temps. Durant tot lo segle XIX y fins molta part del XX, se continuà destruhint monuments, profanant los sepulcres de nostres Reys y de nostres comtes, venent les joyes arqueològiques als estrangers per uns miserables milers de franchs, anant destruhint barbarament tots los recorts de nostre gloriós passat, senç los quals avuy se fa impossible reconstituir la nostra història, lo nostre art y la nostra civilització mitgeval que degué ser una de les més esplendents d'Europa.

Los meravellous cenobis quedaren convertits en corral. A Ripoll foren profanades les despulles dels Comtes de Barcelona, a Poblet y a Santes Creus les dels Reys d'Aragó y la de llurs grans almiralls y capdells; llurs sepulcres foren esmicolats barbarament y fins molt avençat lo Renaixement, quan la conciencia del passat sem blava animar de nou la raça catalana, tot restava abandonat de la meteixa manera, fins al extrem de que un dia foren profanades les despulles dels gloriosos Comtes d'Urgell que fins aleshores havien sigut respectades a l'església del monestir de Bellpuig de les Avellanes, y llurs tombes, joyes arquitectòniques, foren venudes al *British Museum* de Londres per un particular qualsevol que aixís li passà pel cap, que ja havia perdut la noció de lo que profanava y de lo que venia; ¡tant s'havia nostre poble oblidat de sí meteix!

En vista d'aquests sacrilegis, alguns catalans de bona voluntat, gelosos de son bon nom, protestaren, però ses protestes se perdien en lo buyt. Los poderosos, los influents, los que haurien pogut evitarho, sentien una indiferència criminal per aquestes coses elevades, que ells no capien, y tots los seus esforços se dirigien cap a conseguir privilegis y lleys d'ordre material que'ls enriquissen en llurs empreses, les quals sols beneficiaven al poble d'una manera aparent.

**Historia de Catalunya**

(Página d'un volum de temps a venir)

L'abgecció dels catalans durant aquells segles havia arribat a un grau inconcebi-

Per la reproducció,

**Pere FORT**





**V**am iniciar la vetllada, com és costum, amb la copa de benvinguda, tot esperant l'arribada dels assistents al dinar, que en aquesta ocasió vam tornar a celebrar al Restaurant Via Granados, ja que la vegada anterior havíem quedat força contents.

Després d'un excel·lent àpat festiu, arribada l'hora de les postres i per iniciativa del president, tothom va aixecar la copa per fer un brindis per desitjar-nos unes Bones festes Nadalenques i una bona entrada d'Any 2023.

A l'hora de presentar el Cartulari n. 47, amb un total de 94 pàgines, nombre rècord dels publicats fins ara, es va recordar que el primer de la segona època, de

1999, s'havia publicat amb només 20 pàgines.

Després del lliurament dels Cartularis entre els assistents, es van posar a la venda els números per la rifa, que aquesta vegada encara va ser més divertida, ja que l'amic Àngel Gordon ens va fer riure i va animar la vetllada amb el seu humor, i fins i tot va fer que dos dels assistents iniciéssim un breu però festiu ball.

Seguint la tradició, aquesta vegada també es va rifar la típica panera de Nadal.

Per acabar, el nostre amic Manel ens va donar informació sobre les properes visites que tenia ja en cartell.

I aquí s'acaba la petita crònica d'aquest Dinar Nadalenc. Esperem trobar-nos en la propera convocatòria. ©

# DINAR NADALENC I DE GERMANOR

## PRESENTACIÓ CARTULARI 47

17 de desembre de 2022

Crònica de Lluïsa Goberna



Poema acróstic de la Raquel Serra dedicat a l'Institut on les lletres inicials de cada vers formen una paraula.

En aquest cas **INSTITUT**

**I**mmillorables són les vostres sortides

**N**o oblidem mai la vostra tasca.

**S**entim i vivim com mai la nostra terra.

**T**enim i gaudim d'un **CARTULARI** ple d'història.

**I**mpactants articles i fotografies són publicades

**T**eixint les millors rutes per aprendre i sorprendre.

**U**nint i assaborint les nostres il·lusions.

**T**alment sou uns creadors excepcionals.

Raquel Serra

@mirikake @espurnesdepoesia

**Tria On o Com Vols Viure?**



**Api - Aicat**  
**Perit judicial**

**Inmoas-ser**

C/.Clot 93  
08018 Barcelona  
AICAT: 10378 API: 2559

**Màxima Confidencialitat**

**T'ho Financem**

(+34) 640 53 50 38  
administracion@as-ser.com  
www.inmoas-ser.com

**Obrim Nova Oficina**  
C/.Àngel Guimerà 67  
08397 Pineda de Mar

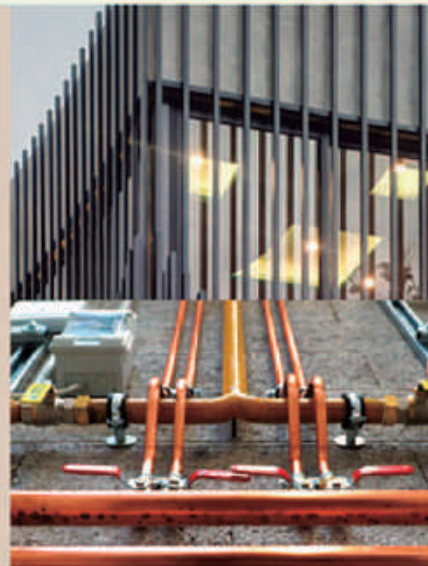


# JCO MANTENIMENT

EL SEU CONFORT ÉS EL NOSTRE OBJECTIU



- Experts en rehabilitació Passivhaus en habitatges per la millora de l'eficiència energètica.
- Realització de projectes de reformes integrals d'edificis, oficines, hostaleria i restauració.
- Especialistes en acabats exteriors, pintura i fusteria d'alumini/fusta.
- Disseny d'instal·lacions de calefacció i ACS per Aerotermia, i plaques fotovoltaïques en edificis plurifamiliars i unifamiliars.
- Serveis de manteniment d'instal·lacions i d'acabats per a edificis i tot tipus de local.
- Consultoria d'arquitectura tècnica i assessorament administratiu i d'ajudes nacionals i internacionals.



Ens trobarà al Carrer Clot 93, i pot contactar-nos per email o telèfon  
652 882 221 – jcomanteniment@gmail.com

## Àngel Gordon Hipnòleg Clínic

*Què podem aconseguir amb la  
Hipnosi clínic?*

1. Eliminar l'addicció al tabac i altres addiccions
2. Alleujar trastorns afectius
3. Ansietat i depressió
4. Tractament de dolors crònics i fibromiàlgia
5. Millorar defenses de persones que reben quimioteràpia
6. Induir al somni a persones que pateixen d'insomni
7. Tractament indicat per a obesos que volen perdre pes



Avui al segle XXI  
*"La Hipnosi clínic"*  
és clau per solucionar  
*"els teus problemes"*

C/Bailén, 169, pral. 3a  
08037 Barcelona  
Tel. i Fax 934 592 255

C/ Canonge Dorca, 4, 1r  
17005 Girona  
Tel. 630 051 601

angelgordonlions@hotmail.com

**Feu una Subscripció a la revista Cartulari i per només  
rebéreu els dos exemplars que s'editen semestralment**

**14€  
l'any**

*Si esteu interessats a posar publicitat a la nostra revista, truqueu al telèfon  
que surt més baix i us informarem en tot el que necessiteu.*

*Si truqueu i dieu que heu vist aquesta informació, tindreu un preu especial*

*Tant per la subscripció com per la publicitat el telèfon i e-mail de contacte:  
667 760 309 - institut@cartulari.cat*

